
dhvanyaloka 3

த⁴வந்யலோக 3

Document Information

Text title : dhvanyaloka udyota 3

File name : dhvanyaloka3.itx

Category : major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Transliterated by : Rajani rajni_arjun at yahoo.com

Proofread by : Rajani rajni_arjun at yahoo.com

Latest update : January 4, 2002

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

த⁴வந்யலோக 3

ஏவம் வ்யங்க்³யமுகே²நைவ த்⁴வநே: ப்ரத³ர்ஸரிதே ஸப்ரபே⁴தே³ ஸ்வரூபே புநர்வ்யஞ்ஜக-
முகே²நைதத்ப்ரகாஸ்யதே —

அவிவக்ஷிதவாச்யஸ்ய பத³வாக்யப்ரகாஸதா |

தத³ந்யஸ்யாநுரணநரூபவ்யங்க்³யஸ்ய ச த்⁴வநே: || 1 ||

அவிவக்ஷிதவாச்யஸ்யாத்யந்ததிரஸ்க்ரு'தவாச்யே ப்ரபே⁴தே³ பத³ப்ரகாஸதா யதா²
மஹர்ஷேர்வ்யாஸஸ்ய - ஸப்தைதா: ஸமித:⁴ ஸ்ரிய: , யதா² வா காலிதா³ஸஸ்ய -
க:

ஸந்நத்³தே⁴ விரஹவிது⁴ராம் த்வய்யுபேக்ஷேத ஜாயாம் , யுதா² வா - கிமிவ ஹி மது⁴-
ராணாம் மண்ட³நம் நாக்ரு'தீநாம் , ஏஷூதா³ஹரணேஷு ஸமித⁴ இதி ஸந்நத்³த⁴
இதி

மது⁴ராணா மிதி ச பதா³நி வ்யஞ்ஜகத்வாபி⁴ப்ராயேணைவ க்ரு'தாநி |

தஸ்யைவார்தா²ந்தரஸங்க்ரமிதவாச்யே யதா² - ' ராமேண ப்ரியஜீவிதேந து க்ரு'தம்
ப்ரேமண: ப்ரியே நோசிதம் | அத்ர ராமேணேத்யேதப்பத³ம் ஸமஸாஹஸைகரஸத்வாதி³-

வ்யங்க்³யாபி⁴ஸங்க்ரமிதவாச்யம் வ்யஞ்ஜகம் |

யதா² வா —

ஏவமேவ ஜநஸ்தஸ்யா த³தா³தி கபோலோபமாயாம் ஸஸிபி³ம்ப³ம் |

பரமார்த²விசாரே புநஸ்சந்த³ர்ஸ்சந்த³ர் இவ வராக: ||

அத்ர த்³விதீயஸ்சந்த³ர்ஸப்தோ³ஸ்தா²ந்தரஸங்க்ரமிதவாச்ய: |

அவிவக்ஷிதவாச்யஸ்யாத்யந்ததிரஸ்க்ரு'தவாச்யே ப்ரபே⁴தே³ வாக்யப்ரகாஸதா யதா²
—

யா நிஸா ஸர்வபூ⁴தாநாம் தஸ்யாம் ஜாக்³ர்தி ஸம்யமீ |

யஸ்யாம் ஜாக்³ர்தி பூ⁴தாநி ஸா நிஸா பஸ்யதோ முநே: ||

அநேந ஹி வாக்யேந நிஸார்தோ² ந ச ஜாக்³ரணர்த:² கஸ்சித்³விவக்ஷித: |

கிம் தர்ஹி ? தத்த்வஜ்ஞாநாவஹிதத்வமதத்த்வபராங்முக²த்வம் ச முநே: ப்ரதிபாத்³யத
இதி திரஸ்க்ரு²த்வாச்யஸ்யாஸ்ய வ்யஞ்ஜகத்வம் ।

தஸ்யைவார்தா²ந்தரஸங்க்ரமிதவாச்யஸ்ய வாக்யப்ரகாஸதா யதா² —

விஷமயித: கேஷாமபி கேஷாமபி ப்ரயாத்யம்ரு²தநிர்மாண: ।

கேஷாமபி விஷாம்ரு²தமய: கேஷாமப்யவிஷாம்ரு²த: கால: ॥

அத்ர ஹி வாக்யே விஷாம்ரு²தஸப்³தா³ப்யாம் து: ³க²ஸுக²ரூபஸங்க்ரமிதவாச்யாப்யாம்
வ்யவஹார இத்யர்தா²ந்தரஸங்க்ரமிதவாச்யஸ்ய வ்யஞ்ஜகத்வம் ।

விவக்ஷிதாபி⁴தே⁴யஸ்யாநூரணநரூபவ்யங்க்³யஸ்ய ஸப்³த³ஸக்த்யுத்³ப⁴வே ப்ரபே⁴தே³
பத³ப்ரகாஸதா யதா² —

ப்ராதும் த⁴நைர்தி²ஜநஸ்ய வாஞ்சா²ம் தை³வேந ஸ்ரு²ஷ்டோ யதி³ நாம நாஸ்மி ।
பதி² ப்ரஸந்நாம்பு³த⁴ரஸ்தடா³:³ கூபோ⁵த²வா கிம் ந ஜட: ³க்ரு²தோ⁵ஹம் ॥ 1 ॥

அத்ர ஹி ஜட³ இதி பத³ம் நிர்விண்ணேந வக்ராத்தமஸமாநாதி⁴கரணதயா
ப்ரயுக்தமநூரணநரூபதயா கூபஸமாநாதி⁴கரணதாம் ஸ்வஸக்த்யா ப்ரதிபத்³யதே ।
தஸ்யைவ வாக்யப்ரகாஸதா யதா² ஹர்ஷசரிதே ஸிம்ஹநாத³வாக்யேஷு - வ்ரு²த்தே⁵
ஸ்மிந்மஹாப்ரலயே த⁴ரணீதா⁴ரணயாதூ⁴நா த்வம் ஸேஷ: ।

ஏதத்³தி⁴ வாக்யமநூரணநரூபமர்தா²ந்தரம் ஸப்³த³ஸக்த்யா ஸ்பு²டமேவ ப்ரகாஸயதி ।

அஸ்யைவ கவிப்ரௌடோ⁴க்திமாத்ரநிஷ்பந்நஸரீரஸ்யார்த²ஸக்த்யுத்³ப⁴வே ப்ரபே⁴தே³
பத³-

ப்ரகாஸதயா யதா² ஹரிவிஜயே —

சூதாங்குராவதம்ஸம் கூஷணப்ரஸரமஹார்க⁴மநோஹரஸூராமோத³ம் ।

அஸமர்பிதமபி க்³ரு²ஹீதம் குஸுமஸரேண மது⁴மாஸலக்ஷமீ²முக²ம் ॥

அத்ர ஹ்யஸமர்பிதமபி குஸுமஸரேண மது⁴மாஸலக்ஷம்யா முக²ம் க்³ரு²ஹீதமபித்ய-
ஸமர்பிதமபீத்யேதத்³வஸ்தா²பி⁴தா⁴யிபத³மர்த²ஸக்த்யா குஸுஸம்ஸரஸ்ய ப³லாத்காரம்
ப்ரகாஸயதி ।

அத்ரைவ ப்ரபே⁴தே³ வாக்யப்ரகாஸதா யதோ²தா³ஹ்ரு²தம் ப்ராக் ஸஜ்ஜயதி
ஸூரபி⁴மாஸோ

இத்யாதி³ । அத்ர ஸஜ்ஜயதி ஸூரபி⁴மாஸோ ந தாவத³ர்பயத்யநங்கா³ய ஸராநித்யயம்
வாக்யார்த: ² கவிப்ரௌடோ⁴க்திமாத்ரநிஷ்பந்நஸரீரோ மந்மதோ²ந்மாத²க³நாவஸ்தா²ம்
வஸந்தஸமயஸ்ய ஸூசயதி ।

ஸ்வத:ஸம்⁴விஸீரீரார்த²ஸக்த்யுத்³ப⁴வே ப்ர⁴பே⁴தே³ பத³ப்ரகாஸதா யதா² —
வாணிஜக ஹஸ்தித்³ந்தா: குதோ⁵ஸ்மாகம் வ்யாக்⁴ரக்ரு³த்தயஸ்ச |
யாவல்லுவிதாலகமு² க்³ரு³ஹே பரிஷ்வக்கதே ஸ்நுஷா ||

அத்ர லுவிதாலகமு²த்யேதத்த³ம் வ்யாத⁴வத்⁴வா: ஸ்வத:ஸம்⁴பா⁴விதஸரீ-
ரார்த²ஸக்த்யா ஸுரதக்ரீடா³ஸக்திம் ஸு⁴சயம்ஸ்தத³யஸ்ய ப⁴ர்து: ஸததஸம்⁴போ⁴க³-
க்ஷாமதாம் ப்ரகாஸயதி |

தஸ்யைவ வாக்யப்ரகாஸதா யதா² —
ஸிகி²பிச்ச²கர்ணபூரா ஜாயா வ்யாத⁴ஸ்ய க³ர்விணீ ப்⁴ரமதி |
முத்தா²ப²லரசிதப்ரஸாத⁴நாநாம் மத்⁴யே ஸபத்நீநாம் ||

அநேநாபி வாக்யேந வ்யாத⁴வத்⁴வா: ஸிகி²பிச்சி²கர்ணபூராயா நவபரிணீ-
தாயா: கஸ்யாஸ்சித்ஸௌபா⁴க்³யாதிஸய: ப்ரகாஸ்யதே | தத்ஸம்⁴போ⁴கை³கரதோ
மயூர-

மாத்ரமாரணஸமர்த:² பதிர்ஜாத இத்யர்த²ப்ரகாஸநாத தத³ந்யாஸாம் சிரபரிணீதாநாம்
முத்தா²ப²லரசிதப்ரஸாத⁴நாநாம் தெ³ஸர்⁴பா⁴க்³யாதிஸய: க்யாப்யதே | தத்ஸம்⁴போ⁴க³-

காலே ஸ ஏவ வ்யாத:⁴ கரிவரவத⁴வ்யாபாரஸமர்த² ஆஸீதி³த்யர்த²ப்ரகாஸநாத |

நநு த்⁴வநி: காவ்யவிஸேஷ இத்யுத்தம் தத்கத²ம் தஸ்ய பத³ப்ரகாஸதா |
காவ்யவிஸேஷோ ஹி விஸிஷ்தார்த²ப்ரதிபத்திஹேது: ஸப்³த³ஸந்த³ர்ப⁴விஸேஷ: |
தத்³பா⁴வஸ்ச

பத³ப்ரகாஸத்வே நோபபத்³யதே | பதா³நாம் ஸ்மாரகத்வேநாவாசகத்வாத் | உச்ச்யதே
—

ஸ்யாதே³ஷ தோ³ஷ: யதி³ வாசகத்வம் ப்ரயோஜகம் த்⁴வநிவ்யவஹாரே ஸ்யாத் | ந
த்வேவம் ; தஸ்ய வ்யஞ்ஜகத்வேந வ்யவஸ்தா²நாத் | கிம் ச காவ்யாநாம் ஸரீரா-
ணமிவ ஸம்ஸ்தா²நவிஸேஷாவச்சி²நநஸமுதா³யஸாத்யாபி சாருத்வப்ரதீதிரந்வய-
வ்யதிரேகாப்⁴யாம் பா⁴கே³ஷு கல்ப்யத இதி பதா³நாமபி வ்யஞ்ஜகத்வமு²ந வ்யவ-
ஸ்தி²தோ த்⁴வநிவ்யவஹாரோ ந விரோதீ⁴ |

அநிஷ்டஸ்ய ஸ்ருதிர்யத்³வதா³பாத³யதி து³ஷ்டதாம் |
ஸ்ருதிது³ஷ்டாதி³ஷு வ்யக்தம் தத்³வதி³ஷ்டஸம்⁴ரு³தி³கு³ணம் ||

பதா³நாம் ஸ்மாரகத்வே⁵பி பத³மாத்ராவபா⁴ஸிந: |

தேந த்⁴வநே: ப்ரபே⁴தே³ஷு ஸர்வேஷ்வேவாஸ்தி ரம்யதா ||

விச்சி²த்திஸோபி⁴நைகேந பூ⁴ஷ்ணேநேவ காமிநீ |

பத³த்³யோத்யேந ஸுகவேர்த்⁴வநிநா பா⁴தி பா⁴ரதீ ||

இதி பரிகரஸ்⁴லோகா: || 1 ||

யஸ்த்வலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்³யோ த்⁴வநிர்வர்ணபதா³தி³ஷு |

வாக்யே ஸங்க்⁴டநாயாம் ச ஸ ப்ரப³ந்தே⁴ஸ்பி தீ³ப்யதே || 2 ||

தத்ர வர்ணாநாமநர்த²கத்வாத்³த்³யோதகத்வமஸம்⁴வீத்யாஸங்க்யே³முச்யதே —

ஸஷ்ண ஸரேப²ஸம்யோகோ³ ட⁴காரஸ்சாபி பூ⁴யஸா |

விரோதி⁴ந: ஸ்ய: ஸ்ரு⁴ங்கா³ரே தே ந வர்ணா ரஸச்யுத: || 3 ||

த ஏவ து நிவேஸ்யந்தே பீ³ப⁴த்ஸாதௌ³ ரஸே யதா³ |

ததா³ தம் தீ³பயந்த்யேவ தே ந வர்ணா ரஸச்யுத: || 4 ||

ஸ்⁴லோகத்³வ்யேநாந்வயவ்யதிரேகாப்⁴யாம் வர்ணாநாம் த்³யோதகத்வம் த்³ர்ஸிதம் ப⁴வதி

|

பதே³ சாலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்³யஸ்ய த்³யோதநம் யதா² —

உத்கம்பிநீ ப⁴யபரிஸ்க²விதாம்ஸாகாந்தா

தே லோசநே ப்ரதிதி³ஸம் விது⁴ரே கூ³பிபந்தீ |

க்ரு⁴ரேண தா³ருணதயா ஸஹஸைவ த³க்³தா⁴

தூ⁴மாந்தி⁴தேந த்³ஹநேந ந வீ³கூ³பிதாஸி ||

அத்ர ஹி தே இத்யேதத்பத³ம் ரஸமயத்வேந ஸ்பு²டமேவாவபா⁴ஸதே ஸஹ்ரு³த³யாநாம்

|

பதா³வ்யவேந த்³யோதநம் யதா² —

வ்ரீடா³யோகா³ந்நதவத்³நயா ஸந்நிதா⁴நே கு³ருணாம்

ப³த்³தோ⁴த்கம்பம் குசகலஸயோர்மந்யுமந்தர்நிக்³ரு³ஹ்ய |

திஷ்டே²த்யுக்²த்தம் கிமிவ ந தயா யத்ஸமுத்ஸ்ரு³ஜ்ய பா³ஷ்பம்

மய்யாஸக்தஸ்சகிதஹரிணீ ஹாரி⁴நேத்ரத்ரிபா⁴க: ³ ||

இத்யத்ர த்ரிபா⁴க³ஸப்³த: ³ |

வாக்யருபஸ்சாலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்³யோ த்⁴வநி: ஸூத்³தோ⁴ஸலங்காரஸங்கீர்ணஸ்சேதி

த்³விதா⁴ மத: | தத்ர ஸூத்³த⁴ஸ்யோதா³ஹரணம் யதா² ராமாப்⁴யுத³யே — க்ரு³தக-

குபிதை: இத்யாதி³ ஸ்லோக: | ஏதத்³தி⁴ வாக்க்யம் பரஸ்பராநுராக³ம் பரிபோஷ-
ப்ராப்தம் ப்ரத³ர்ஸயத்ஸர்வத ஏவ பரம் ரஸதத்த்வம் ப்ரகாஸயதி |

அலங்காராந்தரஸங்கீர்ணே யதா² — ஸ்மரநவநதீ³பூரேணோடா:⁴ இத்யாதி³ஸ்லோ-
க: | அத்ர ஹி ரூபகேண யதோ²க்தவ்யஞ்ஜகலக்ஷணாக³தேந ப்ரஸாதி⁴தோ ரஸ:
ஸுதராமபி⁴வ்யஜ்யதே || 3-4 ||

அலக்ஷயக்ரமவ்யங்க³ய: ஸங்க⁴டநாயாம் பா⁴ஸதே த்⁴வநிநித்யுக்தம் தத்ர ஸங்க⁴டநா-
ஸ்வரூபமேவ தாவந்நிரூப்யதே —

அஸமாஸா ஸமாஸேந மத்⁴யமேந ச பூ⁴ஷிதா |
ததா² தீ³ர்க⁴ஸமாஸேதி த்ரிதா⁴ ஸங்க⁴டநோதி³தா || 5 ||

கைஸ்சித் — தாம் கேவலமநூத்³யேத்³முச்ச்யதே —
கு³ணநாஸ்ரித்ய திஷ்ட²நதீ² மாது⁴ர்யாதீ³ந்வ்யநக்தி ஸா |
ரஸாந் —

ஸா ஸங்க⁴டநா ரஸாதீ³ந் வ்யநக்தி கு³ணநாஸ்ரித்ய திஷ்ட²நதீ²தி | அத்ர
ச விகல்ப்யம் கு³ணநாம் ஸங்க⁴டநாயாஸ்சைக்க்யம் வ்யதிரேகோ வா | வ்யதிரேகே⁵பி
த்³வயீ க³தி: | கு³ணஸ்ரயா ஸங்க⁴டநா , ஸங்க⁴டநாஸ்ரயா வா கு³ண இதி | தத்ரை-
க்யபக்ஷே ஸங்க⁴டநாஸ்ரயகு³ணபக்ஷே ச கு³ணநாத்மபூ⁴தாநாதே⁴யபூ⁴தாந்வாஸ்ரித்ய
திஷ்ட²நதீ² ஸங்க⁴டநா ரஸாதீ³ந் வ்யநக்தீ²யயமர்த: ² | யதா³ து நாநாத்வபக்ஷே
கு³ணஸ்ரயஸங்க⁴டநாபக்ஷ: ததா³ கு³ணநாஸ்ரித்ய திஷ்ட²நதீ² கு³ணபரதந்ரஸ்வபா⁴வா
ந து கு³ணரூபவேத்யர்த: ² | கிம் புநரேவம் விகல்பநஸ்ய ப்ரயோஜநமிதி ?

அபி⁴தீ⁴யதே — யதி³ கு³ண: ஸங்க⁴டநா சேத்யேகம் தத்த்வம் ஸங்க⁴டநாஸ்ரயா
வா கு³ண: , ததா³ ஸங்க⁴டநாயா இவ கு³ணநாமநியதவிஷ்யத்வப்ரஸங்க: ³ | கு³ண-
நாம் ஹி மாது⁴ர்யப்ரஸாதீ³ப்ரகர்ஷ: கருணவிப்ரலம்ப⁴ஸ்ரு³ங்கா³ரவிஷய ஏவ |
ரௌத்³ராத்தீ³பு⁴-

தாதி³விஷயமோஜ: | மாது⁴ர்யப்ரஸாதே³ ரஸபா⁴வததா³பா⁴ஸவிஷயாவேவேதி
விஷய-

நியமோ வ்யவஸ்தி²த: , ஸங்க⁴டநாயாஸ்து ஸ விக⁴டதே | ததா² ஹி ஸ்ரு³ங்கா³ரே⁵பி
தீ³ர்க⁴ஸமாஸா த்³ரு³ஸ்யதே ரௌத்³ராதி³ஷ்வஸமாஸா சேதி |

தத்ர ஸ்ரு³ங்கா³ரே தீ³ர்க⁴ஸமாஸா யதா² — மந்தா³ரகுஸுமரேணுபிஞ்ஜரிதாலகா
இதி | யதா² வா —

அநவரதநயநஜலலவநிபதநபரிமுஷிதபத்த்ரலேக²ம் தே |

கரதலநிஷண்ணமப³லே வத³நமித³ம் கம் ந தாபயதி ||

இத்யாதௌ³ | ததா² ரௌத்³ராதி³ஷ்வப்யஸமாஸா த்³ரு³ஸ்யதே | யதா² - யோ ய:
ஸஸ்த்ரம்

பி³ப³ர்தி ஸ்வப⁴ஜகு³ருமத:³ இத்யாதௌ³ | தஸ்மாந்ந ஸங்க⁴டநாஸ்வரூபா: , ந ச
ஸங்க⁴டநாஸ்ரயா கு³ண: |

நநு யதி³ ஸங்க⁴டநா கு³ணநாம் நாஸ்ரயஸ்தத்த்கிமாலம்ப³நா ஏத பரி-
கல்ப்யந்தாம் | உச்யதே — ப்ரதிபாதி³தமேவைஷாமாலம்ப³நம் |

தமர்த²மவலம்ப³ந்தே யே⁵ங்கி³நம் தே கு³ண: ஸம்ரு³தா: |

அங்கா³ஸ்ரிதாஸ்த்வலங்காரா மந்தவ்யா: கடகாதி³வத் || இதி |

அத²வா ப⁴வந்து ஸப³தா³ஸ்ரயா ஏவ கு³ண: , ந சைஷாமநுப்ராஸாதி³துல்ய-
த்வம் | யஸ்மாத³நுப்ராஸாத³யோ⁵நபேக்ஷிதார்த²ஸப³த³த³ர்மா ஏவ ப்ரதிபாதி³தா: |
கு³ணஸ்து வ்யங்க³யவிஸேஷாவபா⁴ஸிவாச்யப்ரதிபாத³நஸமர்த²ஸப³த³த³ர்மா ஏவ |
ஸப³த³த³ர்மத்வம் சைஷாமந்யாஸ்ரயத்வே⁵பி ஸரீராஸ்ரயத்வமிவ ஸௌர்யாதீ³நாம் |

நநு யதி³ ஸப³தா³ஸ்ரயா கு³ணஸ்தத்ஸங்க⁴டநாருபத்வம் ததா³ஸ்ரயத்வம் வா தேஷாம்
ப்ராப்தமேவ | ந ஹ்யஸங்க⁴டிதா: ஸப³தா³ அர்த²விஸேஷப்ரதிபாத³யரஸாத³யாஸ்ரிதாநாம்
கு³ணநாமவாசகத்வாதா³ஸ்ரயா ப⁴வந்தி | நைவம் ; வர்ணப³வ்யங்க³யத்வஸ்ய
ரஸாதீ³நாம் ப்ரதிபாதி³தத்வாத் |

அப்யுபக³தே வா வாக்யவ்யங்க³யத்வே ரஸாதீ³நாம் ந நியதா காசித்ஸ-
ங்க⁴டநா தேஷாமாஸ்ரயத்வம் ப்ரதிப³யத இத்யநியதஸங்க⁴டநா: ஸப³தா³ ஏவ
கு³ணநாம்

வ்யங்க³யவிஸேஷாநுக³தா ஆஸ்ரயா: | நநு மாதூர்யே யதி³ நாமைவமுச்யதே தது³ச்ய-
தாம் ; ஓஜஸ: புந: கத²மநியதஸங்க⁴டநஸப³தா³ஸ்ரயத்வம் | ந ஹ்யஸமாஸா
ஸங்க⁴டநா கதா³சிதோ³ஜஸ ஆஸ்ரயதாம் ப்ரதிப³யதே | உச்யதே — யதி³ ந ப்ரஸி-
த்³தி³மாத்ரக்³ரஹுதூ³ஷிதம் சேதஸ்தத்³த்ராபி ந ந ப்³ரும: | ஓஜஸ: கத²மஸமாஸா
ஸங்க⁴டநா நாஸ்ரய: | யதோ ரௌத்³ராதி³ந் ஹி ப்ரகாஸயத: காவ்யஸ்ய தீ³ப்திரோஜ
இதி ப்ராக்³ப்ரதிபாதி³தம் | தச்சௌஜோ யத³யஸமாஸாயாமபி ஸங்க⁴டநாயாம் ஸ்யா-
த்தத்த்கோ தோ³ஷோ ப⁴வேத் | ந சாசாருத்வம் ஸஹ்ரு³த³யஹ்ரு³த³யஸம்வேத்³யமஸ்தி
| தஸ்மாத³நி-

யதஸங்க⁴டநஸப³தா³ஸ்ரயத்வே கு³ணநாம் ந காசித்க்ஷதி: | தேஷாம் து சக்ஷுராதி³-

நாமிவ யதா²ஸ்வம் விஷயநியமிதஸ்ய ஸ்வரூபஸ்ய ந கதா³சித்³வ்யபி⁴சார: |

யத்தூக்தம் — ஸங்க⁴டநாவத்³கு³ணநாமப்யநியதவிஷயத்வம் ப்ராப்நோதி |
 லக்ஷயே வ்யபி⁴சாரத³ர்ஸநாத் இதி | தத்ராப்யேதது³ச்யதே - யத்ர லக்ஷயே பரிகல்பித-
 விஷயவ்யபி⁴சாரஸ்தத்³விருபமேவாஸ்து | கத²மசாருத்வம் தாத்³ரு³ஸே விஷயே
 ஸஹ்ரு³த்யாநாம்

நாவபா⁴தீதி சேத் ? கவிஸக்திதிரோஹிதத்வாத் | த்³விவிதோ⁴ ஹி தோ³ஷ: -
 கவேரவ்யுத்தத்திக்கு³தோ³ஸக்திக்கு³தஸ்ச | தத்ராப்யுத்தத்திக்கு³தோ³ தோ³ஷ:
 ஸக்திதிர-

ஸ்க்ரு³தத்வாத் கதா³சிந்ந லக்ஷயதே | யஸ்த்வஸக்திக்கு³தோ³ தோ³ஷ: ஸ ஜ²டிதி
 ப்ரதீயதே | பரிகரஸ்லோகஸ்சாத்ர —

அவ்யுத்தத்திக்கு³தோ³ தோ³ஷ: ஸக்த்யா ஸம்வரியதே கவே: |
 யஸ்த்வஸக்திக்கு³தஸ்தஸ்ய ஸ ஜ²டித்யவபா⁴ஸதே ||

ததா² ஹி — மஹாகவீநாமப்யுத்தமதே³வதாவிஷயப்ரஸித்³த⁴ஸம்போ⁴க³ஸ்ரு³ங்கா³ரநிப³-

ந்த⁴நாத்³யநௌசித்யம் ஸக்திதிரஸ்க்ரு³தத்வாத் க்³ராம்யத்வேந ந ப்ரதிபா⁴ஸதே |
 யதா²

குமாரஸம்ப⁴வே தே³வீஸம்போ⁴க³வர்ணநம் | ஏவமாதௌ³ ச விஷயே யதௌ²சித்யா-
 த்யாக³ஸ்ததா² த்³ர்ஸிதமேவாக்³ரே | ஸக்திக்கு³தத்வம் சாந்வயவ்யதிரேகாப்⁴யாமவ-
 ஸீயதே | ததா² ஹி ஸக்திரஹிதேந கவிநா ஏவம்விதே⁴ விஷயே ஸ்ரு³ங்கா³ர உபநி-
 ப³த்யமாந: ஸ்பு²டமேவ தோ³ஷத்வேந ப்ரதிபா⁴ஸதே | நந்வஸ்மிந் பக்ஷே யோ ய:
 ஸஸ்த்ரம் பி³ப⁴ர்தி இத்யாதௌ³ கிமசாருத்வம் ? அப்ரதீயமாநமேவாரோபயாம: |
 தஸ்மாத்³ கு³ணவ்யதிரித்தத்வே கு³ணரூபத்வே ச ஸங்க⁴டநாயா அந்ய:
 கஸ்சிந்நியமஹேதுர்வக்தவ்ய இத்யுச்யதே |

— தந்நியமே ஹேதுரௌசித்யம் வக்த்ரு³வாச்யயோ: || 6 ||

தத்ர வக்தா கவி: கவிநிப³த்³தோ⁴ வா, கவிநிப³த்³த⁴ஸ்சாபி ரஸபா⁴வரஹிதோ
 ரஸபா⁴வஸமந்விதோ வா , ரஸோ³பி கதா²நாயகாஸ்யஸ்தத்³விபக்ஷாஸ்யோ வா,
 கதா²நாயகஸ்ச தீ⁴ரோதா³த்தாதி³பே⁴த³பி⁴ந்ந: பூர்வஸ்தத்³நந்தரோ வேதி விகல்பா: |
 வாச்யம் ச த்⁴வந்யாத்மரஸாங்க்³ம் ரஸாபா⁴ஸாங்க்³ம் வா, அபி⁴நேயார்த்²மநபி⁴நேயார்த்²ம்
 வா,

உத்தமப்ரக்ரு³த்யாஸ்யம் ததி³தராஸ்யம் வேதி ப்³ஹுப்ரகாரம் | தத்ர யதா³
 கவிரபக³த-

ரஸபா⁴வோ வக்தா ததா³ ரசநாயா: காமசார: | யதா³பி கவிநிப³த்³தோ⁴ வக்தா
ரஸபா⁴வரஹிதஸ்ததா³ ஸ ஏவ; யதா³ து கவி: கவிநிப³த்³தோ⁴ வா வக்தா ரஸ-
பா⁴வஸமந்விதோ ரஸஸ்ச ப்ரதா⁴நாஸ்ரிதத்வாத்³ த⁴வந்யாத்மபூ⁴தஸ்ததா³ நியமேநைவ
தத்ராஸமாஸாமத்⁴யஸமாஸே ஏவ ஸங்க⁴டநே | கருணவிப்ரலம்ப⁴ஸ்ரு³ங்கா³ரயோஸ்த்வ-

ஸமாஸைவ ஸங்க⁴டநா | கத²மிதி சேத் ; உச்யதே — ரஸோ யதா³ ப்ராதா⁴ந்யேந
ப்ரதிபாத்³யஸ்ததா³ தத்ப்ரதீதௌ வ்யவதா⁴யகா விரோதி⁴நஸ்ச ஸர்வாத்மநைவ பரி-
ஹார்யா: | ஏவம் ச தீ³ர்க⁴ஸமாஸா ஸங்க⁴டநா ஸமாஸாநாமநேகப்ரகாரஸம்பா⁴வந்யா
கதா³சித்³ரஸப்ரதீதீம் வ்யவத³தா⁴தீதி தஸ்யாம் நாத்யந்தமபி⁴நிவேஸ: ஸோப⁴தே |
விஸேஷதோ⁵பி⁴நேயார்⁴தே² காவ்யே, ததோ⁵ந்யத்ர ச விஸேஷத: கருணவிப்ரலம்ப⁴ஸ்ரு³ங்கா³-

ரயோ: | தயோர்ஹி ஸுகுமாரதரத்வாத் ஸ்வல்பாயாமப்யஸ்வச்ச²தாயாம்
ஸப்³தா³ர்த²யோ:

ப்ரதீதீம்நந்த²ரீ⁴வதி | ரஸாந்தரே புந: ப்ரதிபாத்³யே ரௌத்³ராதௌ³ மத்⁴யமஸமாஸா
ஸங்க⁴டநா கதா³சித்³தீ⁴ரோத்³த⁴நாயகஸம்ப்³ந்த⁴வ்யாபாரேண தீ³ர்க⁴ஸமாஸாபி
வா ததா³கேஷபாவிநாபா⁴விரஸோசிதவாச்யாபேக்ஷயா ந விசு³ணை ப⁴வதீதி ஸாபி
நாத்யந்தம் பரிஹார்யா | ஸர்வாஸு ச ஸங்க⁴டநாஸு ப்ரஸாதா³க்²யோ கு³ணை
வ்யாபீ | ஸ

ஹி ஸர்வரஸஸாதா⁴ரண: ஸர்வஸங்க⁴டநாஸாதா⁴ரணஸ்சேத்யுக்க்தம் | ப்ரஸாதா³திக்ரமே
ஹ்யஸ-

மாஸாபி ஸங்க⁴டநா கருணவிப்ரலம்ப⁴ஸ்ரு³ங்கா³ரௌ ந வ்யநக்தி | தத³பரித்யாகே³
ச

மத்⁴யமஸமாஸாபி ந ந ப்ரகாஸயதி | தஸ்மாத்ஸர்வத்ர ப்ரஸாதோ³நுஸர்தவ்ய: |
அத ஏவ ச யோ ய: ஸஸ்த்ரம் பி³ப⁴ர்தி இத்யாதௌ³ யத்³யோஜஸ: ஸ்தி²திர்நேஷ்யதே
தத்ப்ரஸாதா³க்²ய ஏவ கு³ணை ந மாதூர்யம் | ந சாசாருத்வம் ; அபி⁴ப்ரேதரஸ-
ப்ரகாஸநாத் | தஸ்மாத்³கு³ணவ்யதிரிக்தத்வே கு³ணவ்யதிரிக்தத்வே வா
ஸங்க⁴டநாயா

யதோ²க்தாதௌ³சித்தயாத்³விஷயநியமோ⁵ஸ்தீதி தஸ்யா அபி ரஸவ்யஞ்ஜுகத்வம் |
தஸ்யாஸ்ச ரஸாபி⁴வ்யக்திநிமித்தபூ⁴தாயா யோ⁵யமநந்தரோக்தோ நியமஹேது: ஸ
ஏவ கு³ணநாம் நியதோ விஷய இதி கு³ணஸ்ரயேண வ்யவஸ்தா²நமப்யவிருத்³த⁴ம் |
விஷயாஸ்ரயமப்யந்யதௌ³சித்தயம் தாம் நியச்ச²தி |

காவ்யப்ரபே⁴தா³ஸ்ரயத: ஸ்தி²தா பே⁴த³வதீ ஹி ஸா || 7 ||

வக்த்ரு³வாச்யக³தௌசித்யே ஸத்யபி விஷயாஸ்ரயமந்யதௌ³சித்யம் ஸங்க⁴டநாம்
 நியச்²தி¹ | யத: காவ்யஸ்ய ப்ரபே⁴தா³ முக்தகம் ஸம்ஸ்க்ரு³த்ப்ராக்ரு³தாப⁴ரம்ஸ-
 நிப³த்³த⁴ம் | ஸந்தா³நிதகவிஸேஷகலாபகருலகாநி | பர்யாயப³ந்த: ⁴
 பரிகதா² க²ண்ட³கதா²-ஸகலகதே² ஸர்க³ப³ந்தோ⁴ஸி⁴நேயார்த்²மாக்²யாயிகா-கதே²
 இத்யேவமாத³ய: | ததா³ஸ்ரயேணுபி ஸங்க⁴டநா விஸேஷவதீ⁴ப⁴வதி | தத்ர முக்த-
 கேஷு ரஸப³ந்தா⁴பி⁴நிவேஸிந: கவேஸ்ததா³ஸ்ரயமௌசித்யம் | தச்ச த³ர்ஸிதமேவ |
 அந்யத்ர காமசார: |

முக்தகேஷு ப்ரப³ந்தே⁴ஷ்விவ ரஸப³ந்தா⁴பி⁴நிவேஸிந: கவயோ த்³ரு³ஸ்யந்தே | யதா²
 ஹ்யமருகஸ்ய கவேர்முக்தகா: ஸ்ரு³ங்கா³ரரஸஸ்யந்தி³ந: ப்ரப³ந்தா⁴யமாநா:
 ப்ரஸித்³தா⁴

ஏவ | ஸந்தா³நிதகாதி³ஷு து விகடநிப³ந்த⁴நௌசித்யாந்மத்⁴யமஸமாஸாதீ³ர்க⁴-
 ஸமாஸே ஏவ ரசநே | ப்ரப³ந்தா⁴ஸ்ரயேஷு யதோ²க்தப்ரப³ந்தௌ⁴சித்யமேவாநுஸர்தவ்யம்
 |

பர்யாயப³ந்தே⁴ புநரஸமாஸாமத்⁴யமஸமாஸே ஏவ ஸங்க⁴டநே | கதா³சித்³ர்தௌ²சித்யா-

ஸ்ரயேண தீ³ர்க⁴ஸமாஸாயாமபி ஸங்க⁴டநாயாம் பருஷா க்³ராம்யா ச வ்ரு³த்தி: பரி-
 ஹர்தவ்யா | பரிகதா²யாம் காமசார:, தத்ரேதிவ்ரு³த்தமாத்ரோபந்யாஸேந நாத்யந்தம்
 ரஸப³ந்தா⁴பி⁴நிவேஸாத் | க²ண்ட³கதா²ஸகலகத²யோஸ்து ப்ராக்ரு³த்ப்ரஸித்³த⁴யோ:
 குலகா-

தி³நிப³ந்தா⁴நபூ⁴யஸ்த்வாத்³தீ³ர்க⁴ஸமாஸாயாமபி ந விரோத: ⁴ | வ்ரு³த்த்யௌசித்யம்
 து யதா²-

ரஸமநுஸர்தவ்யம் | ஸர்க³ப³ந்தே⁴ து ரஸதாத்த்பர்யே யதா²ரஸமௌசித்யமந்யதா² து
 காமசார:, த்³வயோரபி மார்க³யோ: ஸர்க³ப³ந்த⁴விதா⁴யிநாம் த³ர்ஸநாதீ³ரஸதாத்த்பர்யம்
 ஸாதீ⁴ய: | அபி⁴நேயார்தே² து ஸர்வதா² ரஸப³ந்தே⁴ஸி⁴நிவேஸ: கார்ய: | ஆக்²யா-
 யிகாகத²யோஸ்து க³த்³யநிப³ந்தா⁴நபா³ஹுல்யாத்³க³த்³யே ச ச²ந்தோ³ப³ந்த⁴பி⁴நந்ப்ரஸ்தா²ந-

த்வாதி³ஹ நியமே ஹேதுரக்ரு³த்பூர்வோ⁴ஸி⁴ மநாக்கரியதே || 7 ||

ஏதத்³யதோ²க்தமௌசித்யமேவ தஸ்யா நியாமகம் |

ஸர்வத்ர க³த்³யப³ந்தே⁴ஸி⁴ ச²ந்தோ³நியமவர்ஜிதே || 8 ||

யதே³தௌசித்யம் வக்த்ரு³வாச்யக³தம் ஸங்க⁴டநாயா நியாமகமுக்தமேததே³வ

க³த்³யே ச²ந்தோ³நியமவர்ஜிதே⁵பி விஷயாபேக்ஷம் நியமஹேது: | ததா² ஹ்யத்ராபி
யதா³

கவி: கவிநிப³த்³தோ⁴ வா வக்தா ரஸபா⁴வரஹிதஸ்ததா³ காமசார: | ரஸபா⁴வ-
ஸமந்விதே து வக்தரி பூர்வோக்தமேவாநுஸர்தவ்யம் | தத்ராபி ச விஷயௌசித்ய-
மேவ | ஆக்²யாயிகாயாம் து பூ⁴ம்நா மத்⁴யமஸமாஸாதீ³ர்⁴க⁴ஸமாஸே ஏவ ஸங்க⁴டநே
|

க³த்³யஸ்ய விகடப³ந்தா⁴ஸ்ரயேண சா²யாவத்த்வாத் | தத்ர ச தஸ்ய ப்ரக்ரு⁴ஷ்யமாண-
த்வாத் | கதா²யாம் து விகடப³ந்த⁴ப்ராசர்யே⁵பி க³த்³யஸ்ய ரஸப³ந்தோ⁴க்தமௌசித்ய-

மநுஸர்தவ்யம் || 8 ||

ரஸப³ந்தோ⁴க்தமௌசித்யம் பா⁴தி ஸர்வத்ர ஸம்ஸ்ரிதா |

ரசநா விஷயாபேக்ஷம் தத்து கிஞ்சித்³விபே⁴த³வத் || 9 ||

அத்²வா பத்³யவத்³க³த்³யப³ந்தே⁴5பி ரஸப³ந்தோ⁴க்தமௌசித்யம் ஸர்வத்ர ஸம்ஸ்ரிதா
ரசநா

ப⁴வதி | தத்து விஷயாபேக்ஷம் கிஞ்சித்³விஸேஷவத்³ப⁴வதி, ந து ஸர்வாகாரம் | ததா²
ஹி க³த்³யப³ந்தே⁴5ப்யதிதீ³ர்⁴க⁴ஸமாஸா ரசநா ந விப்ரலம்ப⁴ஸ்ரு⁴ங்கா³ரகருணயோராக்²யா-

யிகாயாமபி ஸோப⁴தே | நாடகாதா³வ்யஸமாஸைவ ந ரௌத்³ரவீராதி³வர்ணநே |

விஷயாபேக்ஷம் த்வௌசித்யம் ப்ரமாணதோ⁵பக்ரு⁴ஷ்யதே ப்ரக்ரு⁴ஷ்யதே ச | ததா²
ஹ்யாக்²யாயி-

காயாம் நாத்யந்தமஸமாஸா ஸ்வவிஷயே⁵பி நாடகாதௌ³நாதிதீ³ர்⁴க⁴ஸமாஸா சேதி
ஸங்க⁴டநாயா தி³க³நுஸர்தவ்யா || 9 ||

இதா³நீமலக்ஷயக்ரமவ்யங்க³யோ த்⁴வநி: ப்ரப³ந்தா⁴த்மா ராமாயணமஹாபா⁴ர-

தாதௌ³ ப்ரகாஸமாந: ப்ரஸித்³த⁴ ஏவ | தஸ்ய து யதா² ப்ரகாஸநம் தத்ப்ரதிபாத்³யதே
-

விபா⁴வபா⁴வாநுபா⁴வஸஞ்சார்யௌசித்யசாரூண: |

விதி:⁴ கதா²ஸரீரஸ்ய வ்ரு⁴த்தஸ்யோத்ப்ரேக்ஷிதஸ்ய வா || 10 ||

இதிவ்ரு⁴த்தவஸாயாதாம் த்யக்த்வா⁵நநுகு³ணம் ஸ்தி²திம் |

உத்ப்ரேக்ஷயா⁵ப்யந்தராபீ⁴ஷ்டரஸோசிதகதோ²நநய: || 11 ||

ஸந்தி⁴ஸந்த⁴யங்க³க⁴டநம் ரஸாபி⁴வ்யக்த்யபேக்ஷயா |

ந து கேவலயா ஸாஸ்த்ரஸ்தி²திஸம்பாத³நேச்ச²யா || 12 ||

உத்³தி³பநப்ரஸமநே யதா²வஸரமந்தரா |

ரஸஸ்யாரப்³த⁴விஸ்ராந்தேரநுஸந்தா⁴நமங்கி³ந: || 13 ||

அலங்க்ரு³தீநாம் ஸக்தாவய்யாநுரூப்யேண யோஜநம் |

ப்ரப்³ந்த⁴ஸ்ய ரஸாதீ³நாம் வ்யஞ்ஜகத்வே நிப்³ந்த⁴நம் || 14 ||

ப்ரப்³ந்தோ⁴ஸி ரஸாதீ³நாம் வ்யஞ்ஜக இதுயுக்தம் தஸ்ய வ்யஞ்ஜகத்வே நிப்³ந்த⁴-
நம் | ப்ரத²மம் தாவத்³விபா⁴வபா⁴வாநுபா⁴வஸஞ்சார்யௌசித்யசாருண: கதா²ஸரீரஸ்ய
விதி⁴ர்யதா²யத²ம் ப்ரதிபிபாத³யிஷிதரஸபா⁴வாத்³யபேக்ஷயா ய உசிதோ விபா⁴வோ
பா⁴வோ⁵நுபா⁴வ: ஸஞ்சாரீ வா ததௌ³சித்யசாருண: கதா²ஸரீரஸ்ய விதி⁴ர்வ்ய-
ஞ்ஜகத்வே நிப்³ந்த⁴நமேகம் | தத்ர விபா⁴வௌசித்யம் தாவதப்ரஸித்³த⁴ம் |
பா⁴வௌசி-

த்யம் து ப்ரக்ரு³த்யௌசித்யாத் | ப்ரக்ரு³திர்ஹ்யுத்தமமத்⁴யமாத⁴மபா⁴வேந
தி³வ்யமாநுஷாதி³-

பா⁴வேந ச விபே⁴தி³நீ | தாம் யதா²யத²மநுஸ்ரு³த்யாஸங்கீர்ண: ஸ்தா²யீ பா⁴வ
உபநிப்³த⁴யமாந ஓளசித்யபா⁴க்³ப⁴வதி | அந்யதா² து கேவலமாநுஷாஸ்ரயேண
தி³வ்யஸ்ய கேவலதி³வ்யாஸ்ரயேண வா கேவலமாநுஷஸ்யோத்ஸாஹாத³ய
உபநிப்³த⁴ய-

மாநா அநுசிதா ப⁴வந்தி | ததா² ச கேவலமாநுஷஸ்ய ராஜாதே³ர்வர்ணநே ஸப்தா-
ர்ணவலங்க⁴நாதி³லக்ஷண வ்யாபாரா உபநிப்³த⁴யமாநா லௌஷ்ட²வப்⁴ரு³தோ⁵ஸி
நீரஸா

ஏவ நியமேந ப⁴வந்தி, தத்ர த்வநௌசித்யமேவ ஹேது: |

நநு நாக³லோகக்³மநாத³ய: ஸாதவாஹநப்ரப்³ரு³தீநாம் ஸ்ருயந்தே, தத³லோ-
கஸாமாந்யப்ரபா⁴வாதிஸயவர்ணநே கிமநௌசித்யம் ஸர்வோர்வீப⁴ரணக்ஷமாணம்
க்ஷமா-

ப⁴ஜாமிதி | ந தத³ஸ்தி ; ந வயம் ப்³ருமோ யத்ப்ரபா⁴வாதிஸயவர்ணநமநுசிதம்
ராஜ்ஞாம், கிம் து கேவலமாநுஷாஸ்ரயேண யோத்பாத்³யவஸ்துகதா² க்ரியதே தஸ்யாம்
தி³வ்யமௌசித்யம் ந யோஜநீயம் | தி³வ்யமாநுஷயாயாம் து கதா²யாமுப⁴யௌசித்ய-
யோஜநமவிருத்³த⁴மேவ | யதா² பாண்ட³வாதி³கதா²யாம் | ஸாதவாஹநாதி³ஷு து
யேஷு

யாவத்³பதா³நம் ஸ்ருயதே தேஷு தாவந்மாத்ரமநுக³ம்யமாநமநுக³ணத்வேந
ப்ரதிபா⁴ஸதே |

வ்யதிரிக்தம் து தேஷாமேவோபநிபீத்⁴யமாநமநுசிதம் | தத³யமத்ர பரமார்த² —
அநௌசித்யாத்³ரு³தே நான்யத்³ரஸப⁴ந்க³ஸ்ய காரணம் |
ப்ரஸித்³தௌ⁴சித்யப³ந்த⁴ஸ்து ரஸஸ்யோபநிஷுத்³பரா ||

அத ஏவ ச ப⁴ரதே ப்ரக்²யாதவஸ்துவிஷயத்வம் ப்ரக்²யாதோதா³த்தநாயகத்வம்
ச நாடகஸ்யாவஸ்யகர்தவ்யதயோபந்யஸ்தம் | தேந ஹி நாயகௌசித்யானௌசி-
த்யவிஷயே கவிர்ந வ்யாமுஹ்யதி | யஸ்தூர்த்பாத்³யவஸ்து நாடகாதி³ குர்யாத்தஸ்யாப்ர-

ஸித்³தா⁴நுசிதநாயகஸ்வபா⁴வவர்ணநே மஹாந் ப்ரமாத³ |

நநு யத்³யுத்ஸாஹாதி³பா⁴வவர்ணநே கத²ஞ்சித்³தி³வ்யமாநுஷ்யாத்³யௌசித்யபா⁴க்ஷா
க்ரியதே தத்க்ரியதாம், ரத்யாதௌ³ து கிம் தயா ப்ரயோஜநம் ? ரதிர்ஹி பா⁴ரத-
வர்ஷோசிதேநைவ வ்யவஹாரேண தி³வ்யாநாமபி வர்ணநீயேதி ஸ்தி²தி: | நைவம் ;
தத்ரௌசித்யாதிக்ரமேண ஸுதராம் தோ³ஷ: | ததா²ஹ்யத⁴மப்ரக்ரு³த்யௌசித்யேநோத்தம-

ப்ரக்ரு³தே: ஸ்ரு³ங்கா³ரோபநிபீ³ந்த⁴நே கா ப⁴வேந்நோபஹாஸ்யதா | த்ரிவித⁴ம்
ப்ரக்ரு³த்யௌசி-

த்யம் பா⁴ரதே வர்ஷே⁵ப்யஸ்தி ஸ்ரு³ங்கா³ரவிஷயம் | யத்தி தி³வ்யமௌசித்யம்
தத்தத்ராநுப-

காரகமேவேதி சேத் — ந வயம் தி³வ்யமௌசித்யம் ஸ்ரு³ங்கா³ரவிஷயமந்யத்திக்ருசித்³-
ப்³ரூம: | கிம் தர்ஹி ? பா⁴ரதவர்ஷவிஷயே யதோ²த்தமநாயகேஷு ராஜாதி³ஷு
ஸ்ரு³ங்கா³-

ரோபநிபீ³ந்த⁴ஸ்ததா² தி³வ்யாஸ்யோ⁵பி ஸோப⁴தே | ந ச ராஜாதி³ஷு ப்ரஸித்³த⁴-
க்³ராம்யஸ்ரு³ங்கா³ரோபநிபீ³ந்த⁴நம் ப்ரஸித்³த⁴ம் நாடகாதௌ³, ததை²வ தே³வேஷு
தத்பரிஹர்தவ்யம் |

நாடகாதே³ரபி⁴நேயார்த²த்வாத்³பி⁴நயஸ்ய ச ஸம்போ⁴க³ஸ்ரு³ங்கா³ரவிஷயஸ்யா-
ஸப்⁴யத்வாத்தத்ர பரிஹார இதீ சேத் — ந; யத்³யபி⁴நயஸ்யைவம்விஷயஸ்யாஸப்⁴யதா
தத்காவ்யஸ்யைவம்விஷயஸ்ய ஸா கேந நிவார்யதே ? தஸ்மாத்³பி⁴நேயார்தே²நபி⁴நேயார்தே²
வா காவ்யே யது³த்தமப்ரக்ரு³தே ராஜாதே³ருத்தமப்ரக்ரு³திபி⁴ர்நாயிகாபி:⁴ ஸஹ
க்³ராம்ய-

ஸம்போ⁴க³வர்ணநம் தத்பித்ரோ: ஸம்போ⁴க³வர்ணநமிவ ஸுதராமஸப்⁴யம் |
ததை²வோ-

த்தமதே³வதாதி³விஷயம் |

ந ச ஸம்போ⁴க³ஸ்ரு¹ங்கா³ர்ஸ்ய ஸுரதலக்ஷண ஏவைக: ப்ரகார:, யாவத³ந்யே-
 Sபி ப்ரபே⁴தா:³ பரஸ்பரப்ரேமத³ர்ஸநாத³ய: ஸம்ப⁴வந்தி, தே கஸ்மாது³த்தமப்ரக்ரு³தி-
 விஷயே ந வர்ண்யந்தே ? தஸ்மாது³த்ஸாஹவத்³ரதாவபி ப்ரக்ரு³த்யெளசித்யமநுஸுர்தவ்யம்
 |

ததை²வ விஸ்மயாதி³ஷு | யத்தவேவம்விதே⁴ விஷயே மஹாகவீநாமப்யஸமீக்ஷயகாரிதா
 லக்ஷயே த்³ரு¹ஸ்யதே ஸ தோ³ஷ ஏவ | ஸ து ஸக்திதிரஸ்க்ரு³தத்வாத் தேஷாம் ந
 லக்ஷயத

இத்யுத்தமேவ | அநுபா⁴வெளசித்யம் து ப⁴ரதாதௌ³ ப்ரஸித்³த⁴மேவ |

இயத்தூச்யதே - ப⁴ரதாதி³விரசிதாம் ஸ்தி²திம் சாநுவர்தமானேந மஹாகவி-
 ப்ரப³ந்தா⁴ம்ஸ்ச பர்யாலோசயதா ஸ்வப்ரதிபா⁴ம் சாநுஸரதா கவிநாவஹிதசேதஸா
 பூ⁴த்வா விபா⁴வாத்³யெளசித்யப்⁴ரம்ஸபரித்யாகே³ பர: ப்ரயத்நோ விதே⁴ய: | ஒளசி-
 த்யவத: கதா²ஸரீர்ஸ்ய வ்ரு³த்தஸ்யோத்ப்ரேக்ஷிதஸ்ய வா க்³ரஹோ வ்யஞ்ஜக
 இத்யநேநைதத்

ப்ரதிபாத³யதி — யதி³திஹாஸாதி³ஷு கதா²ஸு ரஸவதீ³ஷு விவிதா⁴ஸு ஸதீ-
 ஷ்வபி யத்தத்ர விபா⁴வாத்³யெளசித்யவத்கதா²ஸரீர்ம் ததே³வ க்³ராஹ்யம் நேதரத் |
 வ்ரு³த்தா-

த³பி ச கதா²ஸரீராது³த்ப்ரேக்ஷிதே விஸேஷத: ப்ரயத்நவதா ப⁴விதவ்யம் | தத்ர
 ஹ்யநவதா⁴நாத்ஸ்க²லத: கவேரவ்யுத்திஸம்பா⁴வநா மஹதீ ப⁴வதி |

பரிகரஸ்லோகஸ்சாத்ர —

கதா²ஸரீர்முத்பாத்³யவஸ்து கார்யம் ததா² ததா² |

யதா² ரஸமயம் ஸர்வமேவ தத்ப்ரதிபா⁴ஸதே ||

தத்ர சாப்⁴யுபாய: ஸம்யக்³விபா⁴வாத்³யெளசித்யாநுஸரணம் | தச்ச த³ர்ஸி-
 தமேவ | கிஞ்ச —

ஸந்தி ஸித்³த⁴ரஸப்ரக்²யா யே ச ராமாயண³ய: |

கதா²ஸ்ரயா ந தைர்யோஜ்யா ஸ்வேச்சா² ரஸவிரோதி⁴நீ ||

தேஷு ஹி கதா²ஸ்ரயேஷு தாவத்ஸவேச்சை²வ ந யோஜ்யா | யது³க்தம் — கதா²-
 மார்கே³ ந சால்போ⁵ப்யதி³க்ரம: | ஸ்வேச்சா²பி யதி³ யோஜ்யா தத்³ரஸவிரோதி⁴நீ
 ந யோஜ்யா |

இத³மரம் ப்ரப³ந்த⁴ஸ்ய ரஸாபி⁴வ்யஞ்ஜகத்வே நிப³ந்த⁴நம் | இதிவ்ரு³த்தவஸா-
 யாதாம் கத²ஞ்சித்³ரஸாநநுகு³ணம் ஸ்தி²திம் த்யக்த்வா புநருத்ப்ரேக்ஷயாப்யந்தராரபீ⁴ஷ்ட-

ரஸோசிதகதோ²ந்நயோ விதே⁴ய: யதா² காவிதா³ஸப்ரப³ந்தே⁴ஷு | யதா² ச ஸர்வ-
ஸேநவிரசிதே ஹிவிஜயே | யதா² ச மதீ³ய ஏவார்ஜுநசரிதே மஹாகாவ்யே |
கவிநா காவ்யமுபநிப³த்⁴நதா ஸர்வாத்மநா ரஸபரதந்த்ரேண ப⁴விதவ்யம் | தத்ரே-
திவ்ரு³த்தே யதி³ ரஸாநநுகு³ணம் ஸ்தி²திம் பஸ்யேத்ததே³மாம் ப⁴ங்க்த்வாபி
ஸ்வதந்த்ரதயா

ரஸாநுகு³ணம் கதா²ந்தரமுத்பாதீ³யேத் | ந ஹி கவேரிதிவ்ரு³த்தமாத்ரநிர்வஹணேந
கிஞ்சித்ப்ரயோஜநம், இதிஹாஸாதே³வ தத்ஸித்³தே:⁴ |

ரஸாதி³வ்யஞ்ஜகத்வே ப்ரப³ந்த⁴ஸ்ய சேத³மந்யந்முக்²யம் நிப³ந்த⁴நம், யத்ஸந்தீ⁴நாம்
முக்²ப்ரதிமுக²க³ர்பா⁴வமர்ஸநிர்வஹணாக²யாநாம் தத³ங்கா³நாம் சோபக்ஷேபாதீ³நாம்
க⁴டநம்

ரஸாபி⁴வ்யக்த்யபேக்ஷயா, யதா² ரத்நாவஸ்யாம்; ந து கேவலம் ஸாஸ்த்ரஸ்தி²தி-
ஸம்பாதீ³நேச்ச²யா | யதா² வேணீ³ஸம்ஹாரே விலாஸாக²யஸ்ய ப்ரதிமுக²ஸந்த⁴யங்க³-

ஸ்ய ப்ரக்ரு³தரஸநிப³ந்தா⁴நநுகு³ணமபி த்³விதீ³யே³ங்கே ப⁴ரதமதாநுஸரணமாத்ரேச்ச²யா
க⁴டநம் |

இத³ம் சாபரம் ப்ரப³ந்த⁴ஸ்ய ரஸவ்யஞ்ஜகத்வே நிமித்தம் யது³த்³தீ³பந்ப்ரஸமநே
யதா²வஸரமந்தரா ரஸஸ்ய, யதா² ரத்நாவஸ்யாமேவ | புந்ராரப³த⁴விஸ்ராந்தே ரஸ-
ஸ்யாங்கி³நோ³நுஸந்தி⁴ஸ்ச | யதா² தாபஸவத்ஸராஜே | ப்ரப³ந்த⁴விஸேஷஸ்ய நாட-
காதே³ ரஸவ்யக்திநிமித்தமித³ம் சாபரமவக³ந்தவ்யம் யத³லங்க்ரு³தீ³நாம்
ஸக்தாவப்பா-

நுரூப்யேண யோஜநம் | ஸக்தோ ஹி கவி: கதா³சித³லங்காரநிப³ந்த⁴நே ததா³-
க்ஷிப்ததயைவாநபேக்ஷிதரஸப³ந்த⁴:⁴ ப்ரப³ந்த⁴மாரப⁴தே தது³பதே³ஸார்த²மித³முக்²தம் |
த்³ரு³ஸ்யந்தே ச கவயோ³லங்காரநிப³ந்த⁴நைகரஸா அநபேக்ஷிதரஸா: ப்ரப³ந்தே⁴ஷு
|

கிஞ்ச —

அநுஸ்வானோபமாத்மாபி ப்ரபே⁴தோ³ ய உதா³ஹ்ரு³: |

த்⁴வநேரஸ்ய ப்ரப³ந்தே⁴ஷு பா⁴ஸதே ஸோ³பி கேஷுசித் || 15 ||

அஸ்ய விவக்ஷிதாந்யபரவாச்ச்யஸ்ய த்⁴வநேரநுரணந்ரூபவ்யங்க³யோ³பி ய:
ப்ரபே⁴த³ உதா³ஹ்ரு³தோ த்³விப்ரகார: ஸோ³பி ப்ரப³ந்தே⁴ஷு கேஷுசித்³யோததே |
தத்³யதா²

மது⁴மத்²நவிஜயே பாஞ்சஜந்யோக்திஷு | யதா² வா மமைவ காமதே³வஸ்ய ஸஹ-

சரஸமாக³மே விஷமபா³ணலீலாயாம் | யதா² ச க்³ரு³த்⁴ரகோ³மாயுஸம்வாதா³தௌ³
மஹா-
பா⁴ரதே || 15 ||

ஸு³ப்திங்³வசநஸம்³பீ³ந்தை⁴ஸ்ததா² காரகஸக்திபி:⁴ |
க்³ரு³த்தத்³தி⁴தஸமாஸைஸ்ச த்³யோத்யோ⁵ஸக்ஷயக்ரம: க்வசித் || 16 ||

அஸக்ஷயக்ரமோ த்⁴வநேராத்தமா ரஸாதி:³ ஸு³பீ³விஸேஷைஸ்திங்³விஸேஷைர்³வசநவிஸே-

ஷை: ஸம்³பீ³ந்த⁴விஸேஷை: காரகஸக்திபி:⁴ க்³ரு³த்³விஸேஷைஸ்தத்³தி⁴தவிஸேஷை:
ஸமாஸைஸ்சேதி |

சஸ³பீ³தா³ந்நிபாதோபஸர்க்³காலாதி³பி:⁴ ப்ரயுக்தைரபி⁴வ்யஜ்யமாநோ த்³ரு³ஸ்யதே |
யதா² —

ந்யக்காரோ ஹ்யயமேவ மே யத³ரயஸ்தத்ராப்யஸௌ தாபஸ:
ஸோ⁵ப்யத்ரைவ நிஹந்தி ராக்ஷஸகுலம் ஜீவத்யஹோ ராவண: |
தி⁴க்³தி⁴க்³க்³ரஜிதம் ப்ரபோ³தி⁴தவதா கிம் கும்⁴பீ⁴க்³ணேந வா
ஸ்வர்க்³க்³ராமடிகாவிஷுண்ட²நவ்ரு³தோ²ச்³து²நை: கிமேபி⁴ர்பு⁴ஜை: ||

அத்ர ஹி ஸ்லோகே பூ⁴யஸா ஸர்வேஷாமப்யேஷாம் ஸ்பு²டமேவ வ்யஞ்ஜகத்வம்
த்³ரு³ஸ்ய-

தே | தத்ர மே யத³ரய: இத்யநேந ஸு³பீ³ஸம்³பீ³ந்த⁴வசநாநாமபி⁴வ்யஞ்ஜகத்வம் |
தத்ராப்யஸௌ தாபஸ: இத்யத்ர தத்³தி⁴தநிபாதயோ: | ஸோ⁵ப்யத்ரைவ நிஹந்தி
ராக்ஷஸகுலம் ஜீவத்யஹோ ராவண: இத்யத்ர திங்காரகஸக்தீநாம் | தி⁴க்³தி⁴
க்³க்³ரஜிதம் இத்யாதௌ³ ஸ்லோகார்தே⁴ க்³ரு³த்தத்³தி⁴தஸமாலோபஸர்கா³ணம் |
ஏவம்வி-

த⁴ஸ்ய வ்யஞ்ஜகபூ⁴யஸ்தவே ச க⁴டமாநே காவ்யஸ்ய ஸர்வாதிஸாயிநீ பீ³ந்த⁴-
ச்சா²யா ஸமுந்மீலதி | யத்ர ஹி வ்யங்க்³யாவபா⁴ஸிந: பத³ஸ்யைகஸ்யைவ தாவ-
தா³வீர்பா⁴வஸ்தத்ராபி காவ்யே காபி பீ³ந்த⁴ச்சா²யா கிமுத யத்ர தேஷாம் பீ³ஹூ³நாம்
ஸமவாய: | யதா²த்ராநந்தரோதி³தஸ்லோகே | அத்ர ஹி ராவண இத்யஸ்மிந் பதே³-
ஸீ³ந்தா²ந்தரஸங்க்ரமிதவாச்ச்யேந த்⁴வநிப்ரபே⁴தே³நாலங்க்ரு³தே⁵பி புந்ரநந்தரோக்தாநாம்
வ்யஞ்ஜகப்ரகாராணமுத்³பா⁴ஸநம் | த்³ரு³ஸ்யந்தே ச மஹாத்தமநாம் ப்ரதிபா⁴விஸேஷபா⁴-

ஜாம் பா³ஹூ³ல்யேநைவம்விதா⁴ பீ³ந்த⁴ப்ரகாரா: |
யதா² மஹர்ஷைர்வ்யாஸஸ்ய —

அதிக்ராந்தஸுகா:² காலா: ப்ரத்யுபஸ்தி²ததா³ருணா: |

ஸ்வ: ஸ்வ: பாபீயதி³வஸா ப்ரு²தி²வீ க³தயௌவநா ||

அத்ர ஹி க்ரு²த்தத்³தி⁴தவசநைரலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்³ய:, ப்ரு²தி²வீ க³தயௌவநா
இத்யநேந சாத்யந்ததிரஸ்க்ரு²தவாச்யோ த்⁴வநி: ப்ரகாஸித: |

ஏஷாம் ச ஸுபா³தீ³நாமேகைகஸ: ஸமுதி³தாநாம் ச வ்யஞ்ஜகத்வம் மஹாகவீ-
நாம் ப்ரப³ந்தே⁴ஷு ப்ராயேண த்³ரு²ஸ்யதே | ஸுப³ந்தஸ்ய வ்யஞ்ஜகத்வம் யதா² —
தாலே: ஸிஞ்ஜத்³வலயஸுப⁴கை:³ காந்தயா நர்திதோ மே |

யாமத்⁴யாஸ்தே தி³வஸவிக³மே நீலகண்ட:² ஸுஹ்ரு²த்³வ: ||

திங்ந்தஸ்ய யதா² —

அபஸர ரோதி³துமேவ நிர்மிதே மா பும்ஸய ஹதே அக்ஷிணீ³ மே |

த³ர்ஸநமாத்ரோந்மத்தாப்யாம் யாப்யாம் தவ ஹ்ரு²த³யமேவம்ருபம் ந ஜ்ஞாதம் ||

யதா² வா —

மா பந்தா²நம் ருத:⁴ அபேஹி பா³லக அப்ரௌட⁴ அஹோ அஸி அஹ்ரீக: |

வயம் பரதந்த்ரா யத: ஸூந்யக்³ரு²ஹம் மாமகம் ரக்ஷணீயம் வர்ததே ||

ஸம்ப³ந்த⁴ஸ்ய யதா² —

அநயத்ர வ்ரஜ பா³லக ஸ்நாந்தீம் கிம் மாம் ப்ரலோகயஸ்யேதத் |

போ⁴ ஜாயாபீ⁴ருகாணாம் தடமேவ ந ப⁴வதி ||

க்ரு²தகப்ரயோகே³ஷு ப்ராக்ரு²தேஷு தத்³தி⁴தவிஷ்யே வ்யஞ்ஜகத்வமாவேத்³யத ஏவ
|

அவஜ்ஞாதிஸயே க: | ஸமாஸாநாம் ச வ்ரு²த்த்யௌசித்த்யேந விநியோஜநே | நிபா-
தாநாம் வ்யஞ்ஜகத்வம் யதா² —

அயமேகபதே³ தயா வியோக:³ ப்ரியயா சோபநத: ஸுது:³ஸஹோ மே |

நவவாரித⁴ரோத³யாத³ஹோபி⁴ர்ப⁴விதவ்யம் ச நிராதபார்த⁴ரம்யை: ||

இத்யத்ர சஸு³த:³ | யதா² வா

முஹூரங்கு³லிஸம்வ்ரு²தாத⁴ரௌஷ்ட²ம் ப்ரதிஷேதா⁴க்ஷரவிக்லவாபி⁴ராமம் |

முக்²மம்ஸவிவர்தி பக்ஷமலாக்ஷயா: கத²மப்யுந்நமிதம் ந சுமபி³தம் து ||

அத்ர துஸு³த:³ | நிபாதாநாம் ப்ரஸித்³த⁴மபீஹ த்யோதகத்வம் ரஸாபேக்ஷயோக்த-
மிதி த்³ரஷ்டவ்யம் | உபஸர்கா³ணாம் வ்யஞ்ஜகத்வம் யதா² —

நீவாரா: ஸுகக³ர்ப⁴கோடரமுக்²ப⁴ரஷ்டாஸ்தருணாமத:⁴

ப்ரஸ்நிக்³தா:⁴ க்வசிதி³ங்கு³தீ³ப²லபி⁴த:³ ஸுஸ்யந்த ஏவோபலா: |

விஸ்வாவஸோபக³மாத³பி⁴ந்நக³தய: ஸப்³த³ம் ஸஹந்தே ம்ரு³கா³-
ஸ்தோயாதா⁴ரபதா²ஸ்ச வல்கலஸிகா²நிஷ்யந்த³லேகா²ங்கிதா: ||

இத்யாதெள³ | த்³வித்ராணம் சோபஸர்கா³ணமேகத்ர பதே³ ய: ப்ரயோக:³ ஸோ⁵பி
ரஸவ்யக்த்யநுக³ணதயைவ நிர்³தோ³ஷை: | யதா² - ப்ர⁴ர்ஸ்யத்யுத்தரீயத்விஷி
தமஸி ஸமுத்³வீக்ஷய வீதாவ்ரு³தீந்த³ராக்க³ஜந்தூந் இத்யாதெள³ | யதா² வா —
மநுஷ்யவ்ரு³த்த்யா ஸமுபாசரந்தம் இத்யாதெள³ |

நிபாதாநாமபி ததை²வ | யதா² — அஹோ ப³தாஸி ஸ்ப்ரு³ஹணீயவீர்ய:
இத்யாதெள³ | யதா² வா —

யே ஜீவந்தி ந மாந்தி யே ஸம் வபுஷி ப்ரீத்தயா ப்ரந்ரு³த்தயந்தி ச
ப்ரஸ்யந்தி³ப்ரமதா³ஸ்ரவ: புலகிதா த்³ரு³ஷ்டே கு³ணிந்யூர்ஜிதே |
ஹா தி⁴க்கக்ஷடமஹோ க்வ யாமி ஸரணம் தேஷாம் ஜநாநாம் க்ரு³தே
நீதாநாம் ப்ரலயம் ஸடே²ந விதி⁴நா ஸாது⁴த்³விஷை: புஷ்யதா |
இத்யாதெள³ |

பத³பௌநருக்த்யம் ச வ்யஞ்ஜகத்வாபேக்ஷயைவ கதா³சித்ப்ரயுஜ்யமாநம் ஸோபா⁴-
மாவஹதி | யதா² —

யத்³வஞ்சநாஹிதமதி³ப்³ஹூசா⁶க³ர்ப⁴ம்
கார்யோந்முக:² க²லஜந: க்ரு³தகம் ப்³ரவீதி |
தத்ஸாத⁴வோ ந ந வித³ந்தி வித³ந்தி கிந்து
கர்தும் வ்ரு³தா²ப்ரணயமஸ்ய ந பாரயந்தி |
இத்யாதெள³ |

காலஸ்ய வ்யஞ்ஜகத்வம் யதா² —

ஸமவிஷமநிர்³விஸேஷா: ஸமந்ததோ மந்த³மந்த³ஸஞ்சாரா: |
அசிராத்³ப⁴விஷ்யந்தி பந்தா²நோ மநோரதா²நாமபி து³ர்லங்க்யா: ||

அத்ர ஹ்யசிராத்³ப⁴விஷ்யந்தி பந்தா²ந இத்யத்ர ப⁴விஷ்யந்தீத்தயஸ்மிந் பதே³
ப்ரத்யய: காலவிஸேஷாபி⁴தா⁴யீ ரஸபரிபோஷஹேது: ப்ரகாஸதே | அயம் ஹி
கா³தா²ர்த:~² ப்ரவாஸவிப்ரலம்⁴ஸ்ரு³ங்கா³ரவிபா⁴வதயா விபா⁴வ்யமாநோ ரஸவாந் |
யதா²த்ர ப்ரத்யயாம்ஸோ வ்யஞ்ஜகஸ்ததா² க்வசித்ப்ரக்ரு³த்த்யம்ஸோ⁵பி த்³ரு³ஸ்யதே |
யதா² —

தத்³கே³ஹம் நதபி⁴த்தி மந்தி³ரமித³ம் லப்³தா⁴வகா³ஹம் தி³வ:
ஸா தே⁴நூர்ஜரதீ சரந்தி கரிணமேதா க⁴நாபா⁴ க⁴டா: |
ஸக்ஷுத்³ரோ முஸலத்⁴வநி: கலமித³ம் ஸங்கீ³தகம் யோஷிதா-

மாஸ்சர்யம் தி³வஸைர்த்³விஜோ⁵யமியதீம் பூ⁴மிம் ஸமாரோபித: ||

அத்ர ஸ்லோகே தி³வஸைரித்யஸ்மிந் பதே³ ப்ரக்ரு³த்யம்ஸோ⁵பி த்³யோதக: | ஸர்வ-
நாம்நாம் ச வ்யஞ்ஜகத்வம் யதா²நந்தரோக்தே ஸ்லோகே | அத்ர ச ஸர்வநாம்நாமேவ
வ்யஞ்ஜகத்வம் ஹ்ரு³தி³ வ்யவஸ்தா²ப்ய கவிநா க்வேத்யாதி³ஸப்³த³ப்ரயோகோ³ ந
க்ரு³த: |

அநயா தி³ஸா ஸஹ்ரு³த்யைரந்யே⁵பி வ்யஞ்ஜகவிஸேஷா: ஸ்வயமுத்ப்ரேக்ஷணீயா: |
ஏத-

ச்ச ஸர்வம் பத³வாக்யரசநாத்³யோதநோக்த்யைவ க³தார்த²மபி வைசித்ரீயேண
வ்யுத்பத்தயே

புநருக்தம் |

நநு சார்த²ஸாமர்த்²யாக்ஷேப்யா ரஸாத³ய இத்யுக்தம், ததா² ச ஸுபா³தீ³நாம்
வ்யஞ்ஜகத்வவைசித்ரீயகத²நமநந்விதமேவ | உக்தமத்ர புதா³நாம் வ்யஞ்ஜகத்வோ-
க்த்யவஸரே | கிஞ்சார்த²விஸேஷாக்ஷேப்யத்வே⁵பி ரஸாதீ³நாம் தேஷாமர்த²விஸேஷாணம்
வ்ய-

ஞ்ஜகஸப்³தா³விநாபா⁴வித்வாத்³யதா²ப்ரத³ர்ஸிதம் வ்யஞ்ஜகஸ்வரூபபரிஜ்ஞாநம்
விப⁴ஜ்யோ-

பயுஜ்யத ஏவ | ஸப்³த³விஸேஷாணம் சாந்யத்ர ச சாருத்வம் யத்³விபா⁴கே³நோபத³ர்ஸிதம்
தத³பி தேஷாம் வ்யஞ்ஜகத்வேநைவாவஸ்தி²தமித்யவக³ந்தவ்யம் |

யத்ராபி தத்ஸம்ப்ரதி ந ப்ரதிபா⁴ஸதே தத்ராபி வ்யஞ்ஜகே ரசநாந்தரே

யத்³த்³ரு³ஷ்டம் ஸௌஷ்ட²வம் தேஷாம் ப்ரவாஹபதிதாநாம் ததே³வாப்⁴யாஸாத³போத்³த்³ரு³த

பா⁴ஸத இத்யவஸாதவ்யம் | கோ⁵ந்யதா² துல்யே வாசகத்வே ஸப்³தா³நாம் சாருத்வ-
விஷயோ விஸேஷ: ஸ்யாத் |

அந்ய ஏவாஸௌ ஸஹ்ரு³த்யஸம்வேத்³ய இதி சேத், கிமித³ம் ஸஹ்ரு³த³யத்வம்

நாம் ? கிம் ரஸபா⁴வாந்பேக்ஷகாவ்யாஸ்ரிதஸமயவிஸேஷாபி⁴ஜ்ஞுத்வம், உத

ரஸபா⁴வாதி³மயகாவ்யஸ்வரூபபரிஜ்ஞாநநைபுண்யம் | பூர்வஸ்மிந் பக்ஷே ததா²-

வித³ஸஹ்ரு³த³யவ்யவஸ்தா²பிதாநாம் ஸப்³த³விஸேஷாணம் சாருத்வநியமோ ந
ஸ்யாத் |

புந: ஸமயாந்தரேணந்யதா²பி வ்யவஸ்தா²பநஸம்ப்⁴வாத் | த்³விதீயஸ்மிம்ஸ்து பக்ஷே

ரஸஜ்ஞுதைவ ஸஹ்ரு³த³யத்வமிதி | ததா²விதை:⁴ ஸஹ்ரு³த³யை: ஸம்வேத்³யோ

ரஸாதீ³ஸமர்பண-

ஸாமர்தீயமேவ நைஸர்கீகம் ஸப்தீநாம் விஸேஷ இதி வ்யஞ்ஜகத்வாஸ்ய்யேவ
தேஷாம்

முக்²யம் சாருத்வம் | வாசகத்வாஸ்யாணந்து ப்ரஸாத³ ஏவார்தா²பேக்ஷாயாம்
தேஷாம்

விஸேஷ: | அர்தா²நபேக்ஷாயாம் த்வநுப்ராஸாதி³ரேவ || 15-16 ||

ஏவம் ரஸாதீ³நாம் வ்யஞ்ஜகஸ்வரூபமபி⁴தா⁴ய தேஷாமேவ விரோதி⁴ரூபம் லக்ஷ-
யிதுமித³முபக்ரம்யதே —

ப்ரப³ந்தே⁴ முக்தகே வாபி ரஸாதீ³ந்ப³ந்த³து⁴மிச்ச²தா |

யத்ந: கார்ய: ஸுமதிநா பரிஹாரே விரோதி⁴நாம் || 17 ||

ப்ரப³ந்தே⁴ முக்தகே வாபி ரஸபா⁴வநிப³ந்த⁴நம் ப்ரத்யாத³ரு²த்மநா: கவிர்விரோ-
தி⁴பரிஹாரே பரம் யத்நமாத³தீ⁴த | அந்யதா² த்வஸ்ய ரஸமய: ஸ்லோக ஏகோ⁵பி
ஸம்யங்ந ஸம்பத்³யதே || 17 ||

காநி புநஸ்தாநி விரோதீ⁴நி யாநி யத்நத: கவே: பரிஹர்தவ்யாநீ²த்யுச்ச²யதே —

விரோதி⁴ரஸஸம்ப³ந்தி⁴விபா⁴வாதி³பரிக்க³ரஹ: |

விஸ்தரேணந்விதஸ்யாபி வஸ்துநோ⁵ந்யஸ்ய வர்ணநம் || 18 ||

அகாண்ட³ ஏவ விச்சி²த்திரகாண்டே³ ச ப்ரகாஸநம் |

பரிபோஷம் க³தஸ்யாபி பெளந:புந்யேந தீ³பநம் |

ரஸஸ்ய ஸ்யாத³விரோதா⁴ய வ்ரு²த்த்யநௌசித்த்யமேவ ச || 19 ||

ப்ரஸ்துதரஸாபேக்ஷயா விரோதீ⁴ யோ ரஸஸ்தஸ்ய ஸம்ப³ந்தி⁴நாம் விபா⁴வபா⁴வா-
நுபா⁴வாநாம் பரிக்க³ரஹோ ரஸவிரோத⁴ஹேதுக: ஸம்ப⁴வநீய: | தத்ர விரோதி⁴ரஸ-
விபா⁴வபரிக்க³ரஹோ யதா² ஸாந்தரஸவிபா⁴வேஷு தத்³விபா⁴வதயைவ நிரூபிதேஷ்வநந்த-

ரமேவ ஸ்ரு²ங்கா³ராதீ³விபா⁴வவர்ணநே | விரோதி⁴ரஸபா⁴வபரிக்க³ரஹோ யதா² ப்ரியம்
ப்ரதி

ப்ரணயகலஹகுபிதாஸு காமிநீ²ஷு வைராக்³யகதா²பி⁴ரநுநயே | விரோதி⁴ரஸாநு-
பா⁴வபரிக்க³ரஹோ யதா² ப்ரணயகுபிதாயாம் ப்ரியாயாமப்ரஸீ³ந்த்யாம் நாயகஸ்ய கோ-
பாவேஸவிவஸஸ்ய ரௌத³ராநுபா⁴வவர்ணநே |

அயம் சாந்யோ ரஸபா⁴ங்க³ஹேதுர்யத்ப்ரஸ்துதரஸாபேக்ஷயா வஸ்துநோ⁵ந்யஸ்ய கத²-
ஞ்சித³ந்விதஸ்யாபி விஸ்தரேண கத²நம் | யதா² விப்ரஸம்ப³ஸ்ரு²ங்கா³ரே நாயகஸ்ய

கஸ்யசித்³வர்ணயிதுமுபக்ராந்தே கவேர்யமகாத்³யலங்காரநிப³ந்த⁴நரஸிகதயா
மஹதா

ப்ரப³ந்தே⁴ந பர்வதாதி³வர்ணநே | அயம் சாபரோ ரஸப⁴ங்க³ஹேதுரவக³ந்தவ்யோ
யத்³காண்ட³-

ஏவ விச்சி²த்தி: ரஸஸ்யாகண்ட³ ஏவ ச ப்ரகாஸநம் | தத்ராநவஸரே விராமோ
ரஸஸ்ய யதா² நாயகஸ்ய கஸ்யசித்ஸ்ப்ரு²ஹணீயஸமாக³மயா நாயிகயா கயா-
சித்பராம் பரிபோஷபத்³வீம் ப்ராப்தே ஸ்ரு²ங்கா³ரே விதி³தே ச பரஸ்பராநூராகே³
ஸமாக³-

மோபாயசிந்தோசிதம் வ்யவஹாரமுத்ஸ்ரு²ஜ்ய ஸ்வதந்தரதயா வ்யாபாராந்தரவர்ணநே
|

அநவஸரே ச ப்ரகாஸநம் ரஸஸ்ய யதா² ப்ரவ்ரு²த்தே ப்ரவ்ரு²த்தவிவித⁴வீரஸங்க்ஷயே
கல்ப-

ஸங்க்ஷயகல்பே ஸங்க்³ராமே ராமதே³வப்ராயஸ்யாபி தாவந்நாயகஸ்யாநுபக்ராந்தவிப்ரல-

ம்ப⁴ஸ்ரு²ங்கா³ரஸ்ய நிமித்தமுசிதமந்தரேணவ ஸ்ரு²ங்கா³ரகதா²யாமவதாரவர்ணநே |
ந

சைவம்விதே⁴ விஷயே தை³வவ்யாமோஹிதத்வம் கதா²புருஷஸ்ய பரிஹாரோ யதோ
ரஸப³ந்த⁴

ஏவ கவே: ப்ராதா⁴ந்யேந ப்ரவ்ரு²த்திநிப³ந்த⁴நம் யுக்தம் | இதிவ்ரு²த்தவர்ணநம்
தது³பாய

ஏவேத்யுக்தம் ப்ராக் ஆலோகார்தி² யதா² தீ³பஸிகா²யாம் யத்நவாஞ்ஜந: இத்யாதி³நா |

அத ஏவ சேதிவ்ரு²த்தமாத்ரவர்ணநப்ராதா⁴ந்யே⁵ங்கா³ங்கி³பா⁴வரஹிதரஸபா⁴வநிப³-
ந்தே⁴ந ச கவீநாமேவம்விதா⁴நி ஸ்க²லிதாநி ப⁴வந்தீதி ரஸாதி³ருபவ்யங்க்³ய-

தாத்பர்யமேவைஷாம் யுக்தமிதி யத்நோ⁵ஸ்மாபி⁴ராரப்³தோ⁴ ந த்⁴வநிப்ரதிபாத³ந-
மாத்ராபி⁴நிவேஸேந | புநஸ்சாயமந்யோ ரஸப⁴ங்க³ஹேதுரவதா⁴ரணீயோ யத்பரிபோஷம்

க³தஸ்யாபி ரஸஸ்ய பெளந:புந்யேந தீ³பநம் | உபபு⁴க்தோ ஹி ரஸ: ஸ்வஸாமக்³ரீ-
லப்³த⁴பரிபோஷ: புந: புந: பராம்ரு²ஸ்யமாந: பரிம்லாநகுஸூமகல்ப: கல்பதே |

ததா² வ்ரு²த்தேர்வ்யவஹாரஸ்ய யத்³நௌசித்யம் தத³பி ரஸப⁴ங்க³ஹேதுரேவ | யதா²
நாயகம்

ப்ரதி நாயிகாயா: கஸ்யாஸ்சிது³சிதாம் ப⁴ங்கி³மந்தரேண ஸ்வயம் ஸம்போ⁴கா³பி⁴லா-
ஷகத²நே | யதி³ வா வ்ரு²த்தீநாம் ப⁴ரதப்ரஸித்³தா⁴நாம் கைஸிக்யாதீ³நாம் காவ்யா-

லங்காராந்தரப்ரஸித்³தா⁴நாமுபநாக³ரிகாத்³யாநாம் வா யத்³நெளசித்யமவிஷயே
நிப³ந்த⁴நம்

தத³பி ரஸப⁴ங்க³ஹேது: | ஏவமேஷாம் ரஸவிரோதி⁴நாமந்யேஷாம் சாநயா தி³ஸா
ஸ்வயமு-

தப்³ரேக்ஷிதாநாம் பரிஹாரே ஸத்கவிபி⁴ரவஹிதைர்ப⁴விதவ்யம் | பரிகரஸ்வலோகாஸ்சாத்ர
—

முக²யா வ்யாபாரவிஷயா: ஸுகவீநாம் ரஸாத³ய: |

தேஷாம் நிப³ந்த⁴நே பா⁴வ்யே தை: ஸதை³வாப்ரமாதி³பி: ⁴ ||

நீரஸஸ்து ப்ரப³ந்தோ⁴ ய: ஸோ⁵பஸப்³தோ³ மஹாந் கவே: |

ஸ தேநாகவிரேவ ஸ்யாத³ந்யேநாஸம்ரு³தலக்ஷண: ||

பூர்வே விஸ்ரு³ங்க²லகி³ர: கவய: ப்ராப்யகீர்தய: |

தாந்ஸமாஸ்ரித்ய ந த்யாஜ்யா நீதிரேஷா மநீஷ்ணை ||

வால்மீகிவ்யாஸமுக²யாஸ்ச யே ப்ரக²யாதா: கவீஸ்வரா: |

தத³பி⁴ப்ராயபா³ஹ்யோ⁵யம் நாஸ்மாபி⁴ர்த்³ர்ஸிதோ நய: || இதி || 19 ||

விவக்ஷிதே ரஸே லப்³த⁴ப்ரதிஷ்டே² து விரோதி⁴நாம் |

பா³த்⁴யாநாமங்க³பா⁴வம் வா ப்ராப்தாநாமுக்திரச்ச²லா || 20 ||

ஸ்வஸாமக்³ர்யா லப்³த⁴பரிபோஷே து விவக்ஷிதே ரஸே விரோதி⁴நாம் விரோதி⁴-

ரஸாங்கா³நாம் பா³த்⁴யாநாமங்க³பா⁴வம் வா ப்ராப்தாநாம் ஸதாமுக்திரதோ³ஷா |

பா³த்⁴யத்வம் ஹி

விரோதி⁴நாம் ஸக்யாபி⁴ப⁴வத்வே ஸதி நாந்யதா² | ததா² ச தேஷாமுக்தி: ப்ரஸ்துத-

ரஸபரிபோஷாயைவ ஸம்பத்³யதே | அங்க³பா⁴வம் ப்ராப்தாநாம் ச தேஷாம்

விரோதி⁴த்வமேவ

நிவர்ததே | அங்க³பா⁴வப்ராப்திர்ஹி தேஷாம் ஸ்வாபா⁴விகீ ஸமாரோபக்ரு³தா வா |

தத்ர

யேஷாம் நைஸர்கி³கீ தேஷாம் தாவது³க்தாவவிரோத⁴ ஏவ | யதா² விப்ரலம்ப⁴ஸ்ரு³ங்கா³ரே

தத³-

ங்கா³நாம் வ்யாத⁴யாதீ³நாம் தேஷாஞ்ச தத³ங்கா³நாம்ஏவாதோ³ஷோ நாதத³ங்கா³நாம்

| தத³ங்க³த்வே

ச ஸம்ப⁴வத்யபி மரணஸ்யோபந்யாஸோ ந ஜ்யாயாந் | ஆஸ்ரயவிச்சே²தே³ ரஸஸ்யா-

த்யந்தவிச்சே²த³ப்ராப்தே: | கருணஸ்ய து ததா²விதே⁴ விஷயே பரிபோஷோ ப⁴விஷய-

தீதி சேத் ந ; தஸ்யாப்ரஸ்துதத்வாத் ப்ரஸ்துதஸ்ய ச விச்சே²தா³த் | யத்ர து
கருணரஸஸ்யைவ காவ்யார்த²த்வம் தத்ராவிரோத⁴ | ஸ்ருங்கா³ரே வா
மரணஸ்யாதீ³ர்⁴க⁴கால-

ப்ரத்யாபத்திஸம்⁴வே கதா³சிது³பநி³ந்தோ⁴ நாத்யந்தவிரோதீ⁴ | தீ³ர்⁴க⁴கால-
ப்ரத்யாபத்தௌ து தஸ்யாந்தரா ப்ரவாஹவிச்சே²த³ ஏவேத்யைவம்விதே⁴திவ்ருத்தோபநி³ந்த⁴நம்
ரஸப³ந்த⁴ப்ரதா⁴நேந கவிநா பரிஹந்தவ்யம் |

தத்ர லப³த⁴ப்ரதிஷ்டே² து விவக்ஷிதே ரஸே விரோதி⁴ரஸாங்கா³நாம் பா³த்யத்வேநோக்தா-

வதோ³ஷோ யதா² —

க்வாகர்யம் ஸஸலக்ஷமண: க்வ ச குலம் பூ⁴யோ⁵பி த்³ரு³ஸ்யேத ஸா
தோ³ஷாணம் ப்ரஸமாய மே ஸ்ருதமஹோ கோபே⁵பி காந்தம் முக²ம் |
கிம் வக்ஷ்யந்த்யபகல்மஷா: க்ரு³த்தி⁴ய: ஸ்வப்நே⁵பி ஸா து³ர்⁴லபா⁴
சேத: ஸ்வாஸ்த்யமுபைஹி க: க²லு யுவா த⁴ந்யோ⁵த⁴ரம் பாஸ்யதி ||

யதா² வா புண்ட³ரீகஸ்ய மஹாஸ்வேதாம் ப்ரதி ப்ரவ்ருத்தநிர்⁴ப⁴ராநூரா³ஸ்ய த்³விதீய-
முநிகுமாரோபதே³ஸவர்ணநே | ஸ்வாபா⁴விக்யாமங்க³பா⁴வப்ராப்தாவதோ³ஷோ யதா²
—

ப்⁴ரமிமரதிமலஸஹ்ரு³த³யதாம் ப்ரலயம் மூர்ச்சா²ம் தம: ஸரீரஸாத³ம் |

மரணம் ச ஜலத³பூ⁴ஜக³ஜம் ப்ரஸஹ்ய குருதே விஷம் வியோகி³நீ³நாம் ||

இத்யாதௌ³ | ஸமாரோபிதாயாமப்யவிரோதோ⁴ யதா² — பாண்டு³க்ஷாமம்
இத்யாதௌ³ |

இயம் சாங்க³பா⁴வப்ராப்திரந்யா யதா³தி⁴காரிகத்வாத்⁴ப்ரதா⁴ந ஏகஸமிந்வாக்யார்தே²
ரஸயோர்பா⁴வயோர்வா பரஸ்பரவிரோதி⁴நோர்த்³வயோரங்க³பா⁴வக³மநம் தஸ்யாமபி
ந தோ³ஷ: | யதோ²க்தம் க்ஷிப்தோ ஹாஸ்தாவலக³ந: இத்யாதௌ³ | கத²ம்
தத்ராவிரோத⁴

இதி சேத், த்³வயோரபி தயோரந்யபரத்வேந வ்யவஸ்தா²நாத் | அந்யபரத்வே⁵பி
விரோதி⁴நோ: கத²ம் விரோத⁴நிவ்ருத்திரிதி சேத், உச்யதே — விதௌ⁴ விருத்³த⁴-
ஸமாவேஸஸ்ய து³ஷ்டத்வம் நாநுவாதே³ |

யதா² —

ஏஹி க³ச்ச² பதோத்திஷ்ட² வத³ மௌநம் ஸமாசர |

ஏவமாஸாக்³ரஹக்³ரஸ்தை: கரீ³ந்தி த⁴நிநோ⁵ர்தி²பி:⁴ ||

இத்யாதௌ³ | அத்ர ஹி விதி⁴ப்ரதிஷேத⁴யோரநூத்³யமாநத்வேந ஸமாவேஸே ந

விரோத⁴ஸ்ததே²ஹாபி ப⁴விஷ்யதி | ஸ்லோகே ஹ்யஸ்மிந்நீர்ஷ்யாவிப்ரலம்ப⁴ஸ்ரு³ங்கா³ரகருண-

வஸ்துநோர்ந வித்⁴யமாநத்வம் | த்ரிபுரரிபுப்ரப⁴வாதிஸயஸ்ய வாக்யார்த²த்வா-
த்த³ங்க³த்வேந ச தயோர்வ்யவஸ்தா²நாத் |

ந ச ரஸேஷு வித்⁴யநுவாத³வ்யவஹாரோ நாஸ்தீதி ஸக்யம் வக்தும், தேஷாம்
வாக்யார்த²த்வேநாப⁴யுக³மாத் | வாக்யார்த²ஸ்ய வாச்யஸ்ய ச யௌ வித்⁴யநுவாதௌ³
தௌ ததா³க்ஷிப்தாநாம் ரஸாநாம் கேந வார்யதே | யைர்வா ஸாக்ஷாத்தகாவ்யார்த²தா
ரஸாதீ³நாம்
நாப⁴யுக³ம்யதே, தைஸ்தேஷாம் தந்நிமித்ததா தாவத³வஸ்யமப⁴யுக³ந்தவ்யா |
ததா²ப்யத்ர ஸ்லோகே ந விரோத⁴ | யஸ்மாத³நூத்³யமாநாங்க³நிமித்தோப⁴யரஸவஸ்து-

ஸஹகாரினோ வித்⁴யமாநாம்ஸாத³ப⁴வவிஸேஷப்ரதீதிருத்பத்³யதே ததஸ்ச ந
கஸ்சித்³விரோத⁴ | த்³ரு³ஸ்யதே ஹி விருத்³தோப⁴யஸஹகாரின: காரணத்தகார்யவிஸேஷோ-

த்பத்தி: | விருத்³த⁴ப²லோத்பாத³நஹேதுத்வம் ஹி யுக³பதே³கஸ்ய காரணஸ்ய
விருத்³த⁴ம்

ந து விருத்³தோப⁴யஸஹகாரித்வம் | ஏவம்வித⁴விருத்³த⁴பதா³ர்த²விஷய:
கத²மபி⁴நய:

ப்ரயோக்தவ்ய இதி சேத், அநூத்³யமாநைவம்வித⁴வாச்யவிஷயே யா வார்தா ஸாத்ராபி
ப⁴விஷ்யதி | ஏவம் வித்⁴யநுவாத³நயாஸ்ரயேணத்ர ஸ்லோகே பரிஹ்ரு³தஸ்தாவத்³விரோத⁴
|

கிம் ச நாயகஸ்யாபி⁴நந்த³நீயோத³யஸ்ய கஸ்யசித்ப்ரப⁴வாதிஸய-
வர்ணநே தத்ப்ரதிபக்ஷாணம் ய: கருணோ ரஸ: ஸ பரீக்ஷகாணம் ந வைக்லவ்யமாத³-
தா⁴தி ப்ரத்யுத ப்ரீத்யதிஸயநிமித்ததாம் ப்ரதிபத்³யத இத்யதஸ்தஸ்ய குண்ட²ஸக்தி-
கத்வாத்³விரோத⁴விதா⁴யினோ ந கஸ்சித்³தோ³ஷ: | தஸ்மாத்³வாக்யார்தீ²பூ⁴தஸ்ய
ரஸஸ்ய பா⁴வஸ்ய வா விரோதீ⁴ ரஸவிரோதீ⁴தி வக்தும் ந்யாய்ய:, ந த்வங்க³-
பூ⁴தஸ்ய கஸ்யசித் |

அத²வா வாக்யார்தீ²பூ⁴தஸ்யாபி கஸ்யசித்தகருணரஸவிஷயஸ்ய தாத்³ரு³ஸேந
ஸ்ரு³ங்கா³ரவஸ்துநா ப⁴ங்கி³விஸேஷாஸ்ரயேண ஸம்யோஜநம் ரஸபரிபோஷாயைவ
ஜாயதே |

யத: ப்ரக்ரு³திமது⁴ரா: பதா³ர்தா:² ஸோசநீயதாம் ப்ராப்தா: ப்ராக³வஸ்தா²ப⁴விபி:⁴

ஸம்ஸமர்யமாணர்விலாஸைரதி⁴கதரம் ஸோகாவேஸமுபஜநயந்தி | யதா² —

அயம் ஸ ரஸநோத்கர்ஷீ பீநஸ்தநவிமர்த்³ந: |

நாப்யூருஜக⁴நஸ்பர்ஸீ நீவீவிஸ்ரம்ஸந: கர: ||

இத்யாதெள³ | தத்³த்ர த்ரிபுரயுவதீநாம் ஸாம்ப⁴வ: ஸராக்³நிரார்த்³ராபராத⁴:

காமீ யதா² வ்யவஹரதி ஸம் ததா² வ்யவஹ்ரு³தவாநித்யநேநாபி ப்ரகாரேணஸ்த்யேவ
நிர்விரோத⁴த்வம் | தஸ்மாத்த³யதா² யதா² நிரூப்யதே ததா² ததா²த்ர தோ³ஷாபா⁴வ: |

இத்த²ம் ச —

க்ராமந்த்ய: கூதகோமலாங்கு³லிக³லத்³ரக்தை: ஸத³ர்பா⁴: ஸ்த²லீ:

பாதை³ பாதிதயாவகைரிவ பதத்³பா³ஷ்பாம்பு³தெள⁴தாநநா: |

பீ⁴தா ப⁴ர்த்ரு³க்ராவலம்பி³தகராஸ்த்வத்³வைரிநாதோ²ஸ்து⁴நா

தா³வாக்³நிம் பரிதோ ப⁴ரமந்தி புநரப்யுத்³யத்³விவாஹா இவ ||

இத்யேவமாதீ³நாம் ஸர்வேஷாமேவ நிர்விரோத⁴த்வமவக³ந்தவ்யம் |

ஏவம் தாவத்³ரஸாதீ³நாம் விரோதி⁴ரஸாதி³பி⁴: ஸமாவேஸாஸமாவேஸயோர்விஷய-
விபா⁴கோ³ த்³ர்ஸித: || 20 ||

இதா³நீம் தேஷாமேகப்ரப³ந்த⁴விநிவேஸநே ந்யாய்யோ ய: க்ரமஸ்தம் ப்ரதிபாத³யிது-
முச்ச்யதே —

ப்ரஸித்³தே⁴ஸி ப்ரப³ந்தா⁴நாம் நாநாரஸநிப³ந்த⁴நே |

ஏகோ ரஸோ⁵ங்கீ³கர்தவ்யஸ்தேஷாமுத்கர்ஷமிச்ச²தா || 21 ||

ப்ரப³ந்தே⁴ஷு மஹாகாவ்யாதி³ஷு நாடகாதி³ஷு வா விப்ரகீர்ணதயாங்கா³ங்கி³பா⁴வேந

ப³ஹவோ ரஸா உபநிப³த்⁴யந்த இத்யத்ர ப்ரஸித்³தெள⁴ ஸத்யாமபி ய: ப்ரப³ந்தா⁴நாம்

சா²யாதிஸயயோக³மிச்ச²தி தேந தேஷாம் ரஸாநாமந்யதம: கஸ்சித்³விவகூதோ

ரஸோ⁵ங்கி³த்வேந விநிவேஸயிதவ்ய இத்யயம் யுத்ததரோ மார்க: || 21 ||

நநு ரஸாந்தரேஷு ப³ஹுஷு ப்ராப்தபரிபோஷேஷு ஸதஸு கத²மேகஸ்யாங்கி³தா ந

விருத்⁴யத இத்யாஸங்க்யேத்³முச்ச்யதே —

ரஸாந்தரஸமாவேஸ: ப்ரஸ்துதஸ்ய ரஸஸ்ய ய: |

நோபஹந்த்யங்கி³தாம் ஸோ⁵ஸ்ய ஸ்தா²யித்வேநாவபா⁴ஸிந: || 22 ||

ப்ரப³ந்தே⁴ஷு ப்ரத²மதரம் ப்ரஸ்துத: ஸந் புந: புநரநுஸந்தீ⁴யமாநத்வேந

ஸ்தா²யீ யோ ரஸஸ்தஸ்ய ஸகலப³ந்த⁴வ்யாபிநோ ரஸாந்தரைரந்தராலவர்திபி⁴:

ஸமாவேஸோ ய: ஸ நாங்கி³தாமுபஹந்தி |

ஏததே³வோபபாத³யிதுமுச்ச்யதே —

கார்யமேகம் யதா² வ்யாபி ப்ரப³ந்த⁴ஸ்ய விதீ⁴யதே |

ததா² ரஸஸ்யாபி விதௌ⁴ விரோதோ⁴ நைவ வித்³யதே || 23 ||

ஸந்த⁴யாதி³மயஸ்ய ப்ரப³ந்த⁴ஸாரஸ்ய யதா² கார்யமேகமநுயாயி வ்யாபகம்

கல்ப்யதே ந ச தத்கார்யாந்தரேர்ந ஸங்கீர்யதே, ந ச தை: ஸங்கீர்யமாணஸ்யாபி

தஸ்ய ப்ராதா⁴ந்யமபசீயதே, ததை²வ ரஸஸ்யாப்யேகஸ்ய ஸந்நிவேஸே க்ரியமாணே

விரோதோ⁴ ந கஸ்சித் | ப்ரத்யுத ப்ரத்யுதி³தவிவேகாநாமநுஸந்தா⁴நவதாம்

ஸசேதஸாம்

ததா²விதே⁴ விஷயே ப்ரஹ்லாதா³திஸய: ப்ரவர்ததே || 23 ||

நநு யேஷாம் ரஸாநாம் பரஸ்பராவிரோத:⁴ யதா² — வீரஸ்ரு³ங்கா³ரயோ: ஸ்ரு³ங்கா³ர-

ஹாஸ்யயோ: ரௌத்³ரஸ்ரு³ங்கா³ரயோர்வீராத்³பு⁴தயோர்வீரௌத்³ரயோ ரௌத்³ரகருணயோ:

ஸ்ரு³ங்கா³ராத்³பு⁴த-

யோர்வா தத்ர ப⁴வத்வங்கா³ங்கி³பா⁴வ: | தேஷாம் து ஸ கத²ம் ப⁴வேத்³யேஷாம்

பரஸ்பரம் பா³த்⁴ய-

பா³த்⁴கபா⁴வ: | யதா² — ஸ்ரு³ங்கா³ரபீ³பு⁴தஸயோர்வீரப⁴யாநகயோ: ஶாந்தரௌத்³ரயோ:

ஸந்தஸ்ரு³ங்கா³ரயோர்வா இத்யாஸங்க்யேத³முச்யதே —

அவிரோதீ⁴ விரோதீ⁴ வா ரஸோ⁵ங்கி³நி ரஸாந்தரே |

பரிபோஷம் ந நேதவ்யஸ்ததா² ஸ்யாத³விரோதி⁴தா || 24 ||

அங்கி³நி ரஸாந்தரே ஸ்ரு³ங்கா³ராதௌ³ ப்ரப³ந்த⁴வ்யங்க்யே ஸதி அவிரோதீ⁴ விரோதீ⁴

வா ரஸ: பரிபோஷம் ந நேதவ்ய: | தத்ராவிரோதி⁴நோ ரஸஸ்யாங்கி³ரஸாபேக்ஷயா-

த்யந்தமாதி⁴க்யம் ந கர்தவ்யமித்யயம் ப்ரத²ம: பரிபோஷபரிஹார: | உத்கர்ஷ-

ஸாம்யே⁵பி தயோர்விரோதா⁴ஸம்ப⁴வாத் |

யதா² —

ஏகதோ ரோதி³தி ப்ரியா அந்யத: ஸமரதூர்யநிர்கோ⁴ஷ: |

ஸ்நேஹேந ரணரஸேந ச ப⁴டஸ்ய தோ³லாயிதம் ஹ்ரு³த³யம் |

யதா² வா —

கண்டா²ச்சி³த்வாக்ஷமாலாவலயமிவ கரே ஹாரமாவர்தயந்தீ

க்ரு³த்வா பர்யங்கப³ந்த⁴ம் விஷத⁴ரபதிநா மேக²லாயா கு³ணேந |

மித்²யாமந்த்ராபி⁴ஜாபஸ்பு²ரத³த⁴ரபுடவ்யஞ்ஜிதாவ்யக்தஹாஸா

தே³வீ ஸந்த⁴யாப⁴யஸூயாஹஸிதபஸூபதிஸ்தத்ர த்³ரு³ஷ்டா து வோ⁵வ்யாத் ||

இத்யத்ர |

அங்கி³ரஸவிருத்³தா⁴நாம் வ்யபி⁴சாரிணம் ப்ராசர்யேணநிவேஸநம், நிவேஸநே

வா கூநிப்ரமேவாங்கி³ரஸவ்யபி⁴சார்யநுவுரு³த்திரிதி த்³விதீய: |

அங்க³த்வேந புந: புந: ப்ரத்யவேகூா பரிபோஷம் நீயமாநஸ்யாப்யங்க³பூ⁴தஸ்ய

ரஸஸ்யேதி த்ரு³தீய: | அநயா தி³ஸாந்யே⁵பி ப்ரகாரா உத்ப்ரேகூணீயா: |

விரோதி⁴நஸ்து ரஸஸ்யாங்கி³ரஸாபேகூயா கஸ்யசிந்ந்யூநதா ஸம்பாத³நீயா |

யதா²ஸாந்தே⁵ங்கி³நி ஸ்ரு³ங்ககா³ரஸ்ய ஸ்ரு³ங்ககா³ரே வா ஸாந்தஸ்ய | பரிபோஷரஹிதஸ்ய

ரஸஸ்ய கத²ம் ரஸத்வமிதி சேத் — உக்தமத்ராங்கி³ரஸாபேகூயேதி | அங்கி³நோ ஹி

ரஸஸ்ய யாவாந் பரிபோஷஸ்தாவாம்ஸ்தஸ்ய ந கர்தவ்ய:, ஸ்வதஸ்து ஸம்ப⁴வீ

பரிபோஷ: கேந வார்யதே | ஏதச்சாபேகூகிகம் ப்ரகர்ஷயோகி³த்வமேகஸ்ய ரஸஸ்ய

ப³ஹூரஸேஷு ப்ரப³ந்தே⁴ஷு ரஸாநாமங்கா³ங்கி³பா⁴வமநப்யுபக³ச்ச²தாப்யஸக்யப்ரதிகேஷப-

மித்யநேந ப்ரகாரேணவிரோதி⁴நாம் விரோதி⁴நாம் ச ரஸாநாமங்கா³ங்கி³பா⁴வேந
ஸமாவேஸே

ப்ரப³ந்தே⁴ஷு ஸ்யாத³விரோத:⁴ | ஏதச்ச ஸர்வம் யேஷாம் ரஸோ ரஸாந்தரஸ்ய
வ்யபி⁴சாரீ-

ப⁴வதி இதி த³ர்ஸநம் தந்மதேநோச்யதே | மதாந்தரே⁵பி ரஸாநாம் ஸ்தா²யினோ

பா⁴வா உபசாராத்³ரஸஸப்³தே³நோக்தாஸ்தேஷாமங்க³த்வம் நிர்விரோத⁴மேவ || 24 ||

ஏவமவிரோதி⁴நாம் விரோதி⁴நாம் ச ப்ரப³ந்த⁴ஸ்தே²நாங்கி³நா ரஸேந ஸமாவேஸே

ஸாதா⁴ரணமவிரோதோ⁴பாயம் ப்ரதிபாத³யேதா³நீம் விரோதி⁴விஷயமேவ தம்

ப்ரதிபாத³-

யிதுமித³முச்யதே —

விருத்³தை⁴காஸ்ரயோ யஸ்து விரோதீ⁴ ஸ்தா²யினோ ப⁴வேத் |

ஸ விபி⁴ந்நாஸ்ரய: கார்யஸ்தஸ்ய போஷே⁵ப்யதோ³ஷதா || 25 ||

ஏகாதி⁴கரண்யவிரோதீ⁴ நைரந்தர்யவிரோதீ⁴ சேதி த்³விவிதோ⁴ விரோதீ⁴ |

தத்ர ப்ரப³ந்த⁴ஸ்தே²ந ஸ்தா²யினாங்கி³நா ரஸேநௌசிட்யாபேகூயா விருத்³தை⁴காஸ்ரயோ

யோ விரோதீ⁴ யதா² வீரேண ப⁴யாநக: ஸ விபி⁴ந்நாஸ்ரய: கார்ய: | தஸ்ய

வீரஸ்ய ய ஆஸ்ரய: கதா²நாயகஸ்தத்³விபகூஷவிஷயே ஸந்நிவேஸயிதவ்ய: |

ததா²ஸதி ச தஸ்ய விரோதி⁴நோ⁵பி ய: பரிபோஷ: ஸ நிர்தோ³ஷ: | விபகூஷ-

விஷயே ஹி ப⁴யாதிஸயவர்ணநே நாயகஸ்ய நயபராக்ரமாதி³ஸம்பத்ஸுதராமு-

த்³த்யோதிதா ப⁴வதி | ஏதச்ச மதீ³யே⁵ர்ஜுநசரிதே⁵ர்ஜுநஸ்ய பாதாலாவதரண-

ப்ரஸங்கே³ வைஸத்³யேந ப்ரத³ர்ஸிதம் |

ஏவமைகாதி⁴கரண்யவிரோதி⁴ந: ப்ரப³ந்த⁴ஸ்தே²ந ஸ்தா²யினா ரஸேநாங்க³பா⁴வ-

க³மநே நிர்விரோத⁴த்வம் யதா² ததா² தத்³த³ர்ஸிதம் | த்³விதீயஸ்ய து தத்³ப்ரதிபாத³-
யிதுமுச்யதே —

ஏகாஸ்ரயத்வே நிர்தோ³ஷோ நைரந்தர்யே விரோத⁴வாந் |

ரஸாந்தரவ்யவதி⁴நா ரஸோ வ்யங்க்³ய: ஸுமேத⁴ஸா || 26 ||

ய: புநரேகாதி⁴கரணத்வே நிர்விரோதோ⁴ நைரந்தர்யே து விரோதீ⁴ ஸ ரஸாந்த-
ரவ்யவதா⁴நேந் ப்ரப³ந்தே⁴ நிவேஸயிதவ்ய: | யதா² ஸாந்தஸ்ரு³ங்கா³ரௌ நாகா³நந்தே³
நிவேஸிதௌ |

ஸாந்தஸ்ச த்ரு³ஷ்ணாக்ஷயஸுக²ஸ்ய ய: பரிபோஷஸ்தல்ஸக்ஷணே ரஸ: ப்ரதீயத
ஏவ | ததா² சோக்தம் —

யச்ச காமஸுக²ம் லோகே யச்ச தி³வ்யம் மஹத்ஸுக²ம் |

த்ரு³ஷ்ணாக்ஷயஸுக²ஸ்யைதே நார்ஹத: ஷோட³ஸீம் கலாம் ||

யதி³ நாம ஸர்வஜநாநுப⁴வகோ³சரதா தஸ்ய நாஸ்தி நைதாவதாஸா-

வலோகஸாமாந்யமஹாநுபா⁴வசித்தவ்ரு³த்திவிஸேஷ: ப்ரதிக்ஷேப்தும் ஸக்ய: | ந ச

வீரே தஸ்யாந்தர்பா⁴வ: கர்தும் யுக்த: | தஸ்யாபி⁴மாநமயத்வேந வ்யவஸ்தா²பநாத் |

அஸ்ய சாஹங்காரப்ரஸமைகரூபதயா ஸ்தி²தே: | தயோஸ்சைவம்வித⁴விஸேஷஸத்³பா⁴வே⁵பி

யத்³யைக்யம் பரிகல்ப்யதே தத்³வீரரௌத்³ரயோரபி ததா² ப்ரஸங்க: ³ | த்யாவீராதி³நாம்

ச சித்தவ்ரு³த்திவிஸேஷாணம் ஸர்வாகாரமஹங்காரரஹிதத்வேந ஸாந்தரஸப்ரபே⁴த³த்வம்,

இதரதா² து வீரப்ரபே⁴த³த்வமிதி வ்யவஸ்தா²ப்யமாநே ந கஸ்சித்³விரோத: ⁴ |

ததே³வமஸ்தி ஸாந்தோ ரஸ: | தஸ்ய சாவிருத்³த⁴ரஸவ்யவதா⁴நேந் ப்ரப³ந்தே⁴
விரோதி⁴-

ரஸஸமாவேஸே ஸத்யபி நிர்விரோத⁴த்வம் | யதா² ப்ரத³ர்ஸிதே விஷயே |

ஏததே³வ ஸ்தி²ரீகர்துமித³முச்யதே —

ரஸாந்தராந்தரிதயோரேகவாக்யஸ்த²யோரபி |

நிவர்ததே ஹி ரஸயோ: ஸமாவேஸே விரோதி⁴தா || 27 ||

ரஸாந்தரவ்யவஹிதயோரேகப்ரப³ந்த⁴ஸ்த²யோர்விரோதி⁴தா நிவர்தத இத்தயத்ர ந

காசித்³ப⁴ராந்தி: | யஸ்மாதே³கவாக்யஸ்த²யோரபி ரஸயோருக்தயா நீத்யா

விருத்³த⁴தா நிவர்ததே | யதா² —

பூ⁴ரேணுதி³க³தா⁴ந்நவபாரிஜாதமாலாரஜோவாஸிதபா³ஹுமத்⁴யா: |

கா³ட⁴ம் ஸிவாபி: ⁴ பரிரப⁴யமாணந்ஸுராங்கி³நாஸ்லிஷ்டபு⁴ஜாந்தராலா: ||

ஸஸோணிதை: க்ரவ்யபு⁴ஜாம் ஸ்பு²ரத்³பி: ⁴ பகை: க²கா³நாமுபவீஜ்யமாநாந் |

ஸம்வீஜிதாஸ்சந்த³நவாரிஸேகை: ஸுக³ந்தி⁴பி:4 கல்பலதாது³கூ²ல: ||

விமாநபர்யங்கதலே நிஷண்ண: குதூஹலாவிஷ்டதயா ததா³நீம் |

நிர்³தீ³ஸ்யமாநாம்ல்லநாங்கு³லீ⁴ர்வீரா: ஸ்வதே³ஹாந் பதிதாநபர்யந் ||

இத்யாதௌ³ | அத்ர ஹி ஸ்ரு³ங்கா³ரபீ³ப⁴தஸ்யோஸ்தத³ங்க³யோர்வா வீரரஸவ்யவதா⁴நேந
ஸமாவேஸோ ந விரோதீ⁴ |

விரோத⁴மவிரோத⁴ம் ச ஸர்வத்ரேத்த²ம் நிரூபயேத் |

விஸேஷதஸ்து ஸ்ரு³ங்கா³ரே ஸுகுமாரதமா ஹ்யஸௌ || 28 ||

யதோ²க்தலக்ஷணநுஸாரேண விரோதா⁴விரோதௌ⁴ ஸர்வேஷு ரஸேஷு
ப்ரபீ³ந்தே⁴ஸந்யத்ர

ச நிரூபயேத்ஸஹ்ரு³த³ய:; விஸேஷதஸ்து ஸ்ரு³ங்கா³ரே | ஸ ஹி ரதிபரிபோஷாத்மகத்வாத்³
ரதேஸ்ச ஸ்வல்பேநாபி நிமித்தேந ப⁴ங்க³ஸம்ப⁴வாத்ஸுகுமாரதம: ஸர்வேப்யோ
ரஸேப்யோ

மநாக³பி விரோதி⁴ஸமாவேஸம் ந ஸஹதே |

அவதா⁴நாதிஸயவாந் ரஸே தத்ரைவ ஸத்கவி: |

ப⁴வேத்தஸமிந் ப்ரமாதோ³ ஹி ஜ²டித்யேவோபலக்ஷயதே || 29 ||

தத்ரைவ ச ரஸே ஸர்வேப்யோ⁵பி ரஸேப்ய: ஸௌகுமார்யாதிஸயயோகி³நி

கவிரவதா⁴நவாந் பர்யத்நவாந் ஸ்யாத் | தத்ர ஹி ப்ரமாத்³யதஸ்தஸ்ய
ஸஹ்ரு³த³யமத்⁴யே

க்ஷிப்ரமேவாவஜ்ஞாநவிஷயதா ப⁴வதி | ஸ்ரு³ங்கா³ரரஸோ ஹி ஸம்ஸாரிணம்
நியமேநா-

நுப⁴வவிஷயத்வாத் ஸர்வரஸேப்ய: கமநீயதயா ப்ரதா⁴நபூ⁴த: |

ஏவம் ச ஸதி —

விநேயாநுந்முசீ²கர்தும் காவ்யஸோபா⁴ர்த²மேவ வா |

தத்³விருத்³த⁴ரஸஸ்பர்ஸஸ்தத³ங்கா³நாம் ந து³ஷ்யதி || 30 ||

ஸ்ரு³ங்கா³ரவிருத்³த⁴ரஸஸ்பர்ஸ: ஸ்ரு³ங்கா³ராங்கா³நாம் ய: ஸ ந கேவலமவிரோத⁴லக்ஷ-

ணயோகே³ ஸதி ந து³ஷ்யதி யாவத்³விநேயாநுந்முசீ²கர்தும் காவ்யஸோபா⁴ர்த²மேவ
வா

க்ரியமாணே ந து³ஷ்யதி | ஸ்ரு³ங்கா³ரஸாங்கை³ருந்முக்²க்ரு³தா: ஸந்தோ ஹி
விநேயா:

ஸுக²ம் விநயோபதே³ஸாந் க்³ரு³ஹ்ணந்தி | ஸதா³சாரோபதே³ஸருபா ஹி
நாடகாதி³கோ³ஷ்²

விநேயஜநஹிதார்த²மேவ முநிபி⁴ரவதாரிதா |

கிம் ச ஸ்ரு³ங்கா³ரஸ்ய ஸகலஜநமநோஹராபி⁴ராமத்வாத்த³ங்க³ஸமாவேஸ:

காவ்யே ஸோபா⁴திஸயம் புஷ்யதீ³யநேநாபி ப்ரகாரேண விரோதி⁴நி ரஸே ஸ்ரு³ங்கா³ரா-
ங்க³ஸமாவேஸோ ந விரோதீ⁴ | ததஸ்³ —

ஸத்யம் மநோரமா ராமா: ஸத்யம் ரம்யா விபூ⁴தய: |

கிம் து மத்தாங்க³நாபாங்க³ப⁴ங்க³லோலம் ஹி ஜீவிதம் ||

இத்யாதி³ஷு நாஸ்தி ரஸவிரோத⁴தோ³ஷ: |

விஜ்ஞாயேத்த²ம் ரஸாதீ³நாமவிரோத⁴விரோத⁴யோ: |

விஷயம் ஸுகவி: காவ்யம் குர்வந்முஹ்யதி ந க்வசித் || 31 ||

இத்த²மநேநாநந்தரோக்தேந ப்ரகாரேண ரஸாதீ³நாம் ரஸபா⁴வததா³பா⁴ஸாநாம்

பரஸ்பரம் விரோத⁴ஸ்யாவிரோத⁴ஸ்ய ச விஷயம் விஜ்ஞாய ஸுகவி: காவ்யவிஷயே

ப்ரதிபா⁴திஸயயுக்த: காவ்யம் குர்வந்ந க்வசிந்முஹ்யதி |

ஏவம் ரஸாதி³ஷு விரோதா⁴விரோத⁴நிருபணஸ்யோபயோகி³த்வம் ப்ரதிபா⁴த்³ய

வ்யஞ்ஜகவாச்யவாசகநிரூபணஸ்யாபி தத்³விஷயஸ்ய தத்³ப்ரதிபா⁴த்³யதே —

வாச்யாநாம் வாசகாநாம் ச யதௌ³சித்யேந யோஜநம் |

ரஸாதி³விஷயேணைத்தகர்ம முக்²யம் மஹாகவே: || 32 ||

வாச்யாநாமிதிவ்ரு³த்தவிஸேஷாணாம் வாசகாநாம் ச தத்³விஷயாணாம் ரஸாதி³-

விஷயேணௌசித்யேந யத்³யோஜநமேதந்மஹாகவேர்முக்²யம் கர்ம | அயமேவ ஹி

மஹாக-

வேர்முக்²யோ வ்யாபாரோ யத்³ரஸாதீ³நாமேவ முக்²யதயா காவ்யார்தீ²க்ரு³த்ய

தத்³வ்யக்த்ய-

நுகு³ணத்வேந ஸப்³தா³நாமர்தா²நாம் சோபநிப³ந்த⁴நம் |

ஏதச்ச ரஸாதி³தாத்பர்யேண காவ்யநிப³ந்த⁴நம் ப⁴ரதாதா³வபி ஸுப்ரஸித்³த⁴-

மேவேதி ப்ரதிபா⁴யிதுமாஹ —

ரஸாதீ³யநுகு³ணத்வேந வ்யவஹாரோ⁵ர்த²ஸப்³தீ³யோ: |

ஓசுசித்யவாந்யஸ்தா ஏதா வ்ரு³த்தயோ த்³விவிதா: ஸ்தி²தா: || 33 ||

வ்யவஹாரோ ஹி வ்ரு³த்திரித்யுச்ச்யதே | தத்ர ரஸாநுகு³ண ஓளசித்யவாந்
வாச்ச்யாஸ்ரயோ யோ வ்யவஹாரஸ்தா ஏதா: கைஸிக்யாத்³யா வ்ரு³த்தய: |
வாசகாஸ்ரயா-
ஸ்சோபநாக்³ரிகாத்³யா: | வ்ரு³த்தயோ ஹி ரஸாத்³தாத்ப்ரயேண ஸம்நிவேஸிதா: காமபி
நாட்யஸ்ய காவ்யஸ்ய ச சா²யாமாவஹந்தி | ரஸாத்³யோ ஹி த்³வயோரபி
தயோர்ஜீவபூ⁴தா: | இதிவ்ரு³த்தாதி³ து ஸரீரபூ⁴தமேவ |
அத்ர கேசிதாத்³ஹு: — கு³ணகு³ணிய்வவஹாரோ ரஸாத்³நாமிதிவ்ரு³த்தாதி³பி:⁴
ஸஹ யுக்த: , ந து ஜீவஸரீரவ்யவஹார: | ரஸாத்³மயம் ஹி வாச்ச்யம் ப்ரதிபா⁴ஸதே
ந து ரஸாத்³பி:⁴ ப்ரு³த²க்³பூ⁴தம் இதி | அத்ரோச்ச்யதே — யதி³ ரஸாத்³மயமேவ
வாச்ச்யம் யதா² கௌரத்வமயம் ஸரீரம் | ஏவம் ஸதி யதா² ஸரீரே ப்ரதிபா⁴ஸமானே
நியமேநைவ கௌரத்வம் ப்ரதிபா⁴ஸதே ஸர்வஸ்ய ததா² வாச்ச்யேந ஸஹைவ
ரஸாத்³யோ⁵பி
ஸஹ்ரு³த்யஸ்யாஸஹ்ரு³த்யஸ்ய ச ப்ரதிபா⁴ஸேரந் | ந சைவம்; ததா²
சைதத்ப்ரதிபாதி³-
தமேவ ப்ரத²மோத்³த்³யோதே |
ஸ்யாந்மதம் ; ரத்நாநாமிவ ஜாத்யத்வம் ப்ரதிபத்த்ரு³விஸேஷத: ஸம்வேத்³யம்
வாச்ச்யாநாம்
ரஸாத்³ரூபத்வமிதி | நைவம் ; யதோ யதா² ஜாத்யத்வேந ப்ரதிபா⁴ஸமானே ரத்நே
ரத்நஸ்வரூபாநதிரிக்தத்வமேவ தஸ்ய லக்ஷயதே ததா² ரஸாத்³நாமபி விபா⁴வா-
நுபா⁴வாதி³ரூபவாச்ச்யாவ்யதிரிக்தத்வமேவ லக்ஷயதே | ந சைவம்; ந ஹி
விபா⁴வாநுபா⁴வ்வ்யபி⁴சாரிண ஏவ ரஸா இதி கஸ்யசித்³வக்³ம: | அத ஏவ
ச விபா⁴வாதி³ப்ரதீத்யவிநாபா⁴விநீ ரஸாத்³நாம் ப்ரதீதிரிதி தத்ப்ரதீத்யோ:
கார்யகாரணபா⁴வேந வ்யவஸ்தா²நாத்க்ரமோ⁵வஸ்யம்பா⁴வீ | ஸ து லாக⁴வாந்ந
ப்ரகாஸ்யதே இத்யலக்ஷயக்ரமா ஏவ ஸந்தோ வ்யங்க்³யா ரஸாத்³ய: இத்யுக்தம் |
நநு ஸப்³த³ ஏவ ப்ரகரணத்³யவச்சி²ந்நோ வாச்ச்யவ்யங்க்³யயோ: ஸமமேவ
ப்ரதீதிமுபஜநயதீதி கிம் தத்ர க்ரமகல்பநயா | ந ஹி ஸப்³த³ஸ்ய வாச்ச்ய-
ப்ரதீதிபராமர்ஸ ஏவ வ்யஞ்ஜகத்வே நிப³ந்த⁴நம் | ததா² ஹி கீ³தாதி³ஸப்³தே³ப்⁴யோ-
⁵பி ரஸாபி⁴வ்யக்திரஸ்தி | ந ச தேஷாமந்தரா வாச்ச்யபராமர்ஸ: | அத்ரபி
ப்³ரூம: — ப்ரகரணத்³யவச்சே²தே³ந வ்யஞ்ஜகத்வம் ஸப்³தா³நாமித்யநுமதமேவைதத்³ஸ்மா-

கம் | கிம் து தத்³வ்யஞ்ஜகத்வம் தேஷாம் கதா³சித்ஸ்வரூபவிஸேஷநிப³ந்த⁴நம்
கதா³சி-

த்³வாசகஸக்திநிப³ந்த⁴நம் | தத்ர யேஷாம் வாசகஸக்திநிப³ந்த⁴நம் தேஷாம் யதி³
வாச்யப்ரதீதிமந்தரேணவ ஸ்வரூபப்ரதீத்யா நிஷ்பந்நம் தத்³ப⁴வேந்ந தர்ஹி வாசக-
ஸக்திநிப³ந்த⁴நம் | அத² தந்நிப³ந்த⁴நம் தந்நியமேநைவ வாச்யவாசகபா⁴வ-
ப்ரதீத்யுத்தரகாலத்வம் வ்யங்க்யப்ரதீதே: ப்ராப்தமேவ |
ஸ து க்ரமோ யதி³ லாக⁴வாந்ந லக்ஷயதே தத்கிம் க்ரியதே | யதி³ ச
வாச்யப்ரதீதிமந்தரேணவ ப்ரகரணுத்³யவச்சி²ந்நஸப³த³மாத்தரஸாத்யா ரஸாதி³ப்ரதீதி:
ஸ்யாத்தத்³நவதா⁴ரிதப்ரகரணநாம் வாச்யவாசகபா⁴வே ச ஸ்வயமவ்யுத்தப்ந்நாநாம்
ப்ரதிபத்த்³ரூ³ணம் காவ்யமாத்தர்ஸ்ரவணுதே³வாஸௌ ப⁴வேத் | ஸஹபா⁴வே ச
வாச்யப்ரதீதே-

ரநுபயோக:³, உபயோகே³ வா ந ஸஹபா⁴வ: | யேஷாமபி ஸ்வரூபவிஸேஷப்ரதீதி-
நிமித்தம் வ்யஞ்ஜகத்வம் யதா² கீ³தாதி³ஸப³தா³நாம் தேஷாமபி ஸ்வரூபப்ரதீதே³வ்யங்க்ய-

ப்ரதீதே³ஸ்ச நிமமபா⁴வீ க்ரம: | தத்து ஸப³த³ஸ்ய க்ரியாபௌர்வாபர்யமந்யஸாத்ய-
தத்²ப²லக⁴டநாஸ்வாஸூபா⁴விநீஷு வாச்யேநாவிரோதி⁴ந்யபி⁴தே⁴யாந்தரவிலக்ஷணே
ரஸாதௌ³ ந ப்ரதீயதே |

க்வசித்து லக்ஷயத ஏவ | யதா²நூரணநரூபவ்யங்க்யப்ரதீதிஷு | தத்ராபி
கத²மிதி சேது³ச்யதே — அர்த²ஸக்திமூலாநூரணநரூபவ்யங்க்யே த்⁴வநௌ தாவத்³-
பி⁴தே⁴யஸ்ய தத்ஸாமர்த்²யாக்ஷிப்தஸ்ய சார்த²ஸ்யாபி⁴தே⁴யாந்தரவிலக்ஷணதயாத்யந்த-

விலக்ஷணே யே ப்ரதீதீ தயோரஸக்யநிஹ்நவோ நிமித்தநிமித்திபா⁴வ இதி
ஸ்பு²டமேவ தத்ர பௌர்வாபர்யம் | யதா²ப்ரத²மோத்³த்யோதே ப்ரதீயமாநார்த²ஸித்³த்யர்த²-

முதா³ஹ்ரு³தாஸு கா³தா²ஸு | ததா²விதே⁴ ச விஷயே வாச்யவ்யங்க்யயோரத்யந்த-
விலக்ஷணத்வாத்யைவ ஏகஸ்ய ப்ரதீதி: ஸைவேதரஸ்யேதி ந ஸக்யதே வக்தும் |
ஸப³த³ஸக்திமூலாநூரணநரூபவ்யங்க்யே து த்⁴வநௌ —
கா³வோ வ: பாவநாநாம் பரமபரிமிதாம் ப்ரீதிமுத்தபாத்யந்து
இத்யாதா³வர்த²த்³வ்யப்ரதீதௌ ஸாப³த்யாமர்த²த்³வ்யஸ்யோபமாநோபமேயபா⁴வப்ரதீதி-

ருபமாவாசகபத்³விரஹே ஸத்யர்த்²ஸாமர்த்²யாதா³க்ஷிப்தேதி, தத்ராபி ஸுலக்ஷமபி⁴தே⁴ய-

வ்யங்க்³யாலங்காரப்ரதீத்யோ: பௌர்வாபர்யம் |

பத்³ப்ரகாஸஸப்³த³ஸக்திமூலாநுரணநருபவ்யங்க்³யே⁵பி த்⁴வநௌ விஸேஷணபத்³-
ஸ்யோப⁴யார்த்²ஸம்ப்³ந்த⁴யோக்³யஸ்ய யோஜகம் பத்³மந்தரணே யோஜநமஸாப்³த³மப்பயர்தா²-

த்³வஸ்தி²தமித்யத்ராபி பூர்வவத்³பி⁴தே⁴யதத்ஸாமர்த்²யாக்ஷிப்தாலங்காரமாத்ரப்ரதீத்யோ:
ஸுஸ்தி²தமேவ பௌர்வாபர்யம் | ஆர்த்²யபி ச ப்ரதிபத்திஸ்ததா²விதே⁴ விஷயே
உப⁴யார்த்²ஸம்ப்³ந்த⁴யோக்³யஸப்³த³ஸாமர்த்²யப்ரஸாவிதேதி ஸப்³த³ஸக்திமூலா
கல்ப்யதே |

அவிவக்ஷிதவாச்யஸ்ய து த்⁴வநே: ப்ரஸித்³த்⁴ஸ்வவிஷயவைமுக²யப்ரதீதிபூர்வகமேவார்தா²-

ந்தரப்ரகாஸநமிதி நியமபா⁴வீ க்ரம: | தத்ராவிவக்ஷிதவாச்யத்வாதே³வ

வாச்யேந ஸஹ வ்யங்க்³யஸ்ய க்ரமப்ரதீதிவிசாரோ ந க்ரு²: |

தஸ்மாத்³பி⁴தா⁴நாபி⁴தே⁴யப்ரதீத்யோரிவ வாச்யவ்யங்க்³யப்ரதீத்யோர்நிமித்தநி-
மித்திபா⁴வாந்நியமபா⁴வீ க்ரம: | ஸ தூக்தயுக்த்யா க்வசில்லக்ஷயதே க்வசிந்ந
லக்ஷயதே |

ததே³வம் வ்யஞ்ஜகமுக்²ந த்⁴வநிப்ரகாரேஷு நிருபிதேஷு கஸ்சித்³ப்³ருயாத் —
கிமித்³ம் வ்யஞ்ஜகத்வம் நாம வ்யங்க்³யார்த்²ப்ரகாஸநம் , ந ஹி வ்யஞ்ஜகத்வம்
வ்யங்க்³யத்வம் சார்த்²ஸ்ய வ்யஞ்ஜகஸித்³த்⁴யதீ⁴நம் வ்யங்க்³யத்வம், வ்யங்க்³யாபேக்ஷயா
ச

வ்யஞ்ஜகத்வஸித்³தி⁴ரித்யந்யோந்யஸம்ப்³ரயாத்³வ்யவஸ்தா²நம் | நநு வாச்யவ்யதி-
ரிக்தஸ்ய வ்யங்க்³யஸ்ய ஸித்³தி⁴:⁴ ப்ராகே³வ ப்ரதிபாதி³தா தத்ஸித்³த்⁴யதீ⁴நா ச
வ்யஞ்ஜகஸித்³தி⁴ரிதி க: பர்யநுயோகா³வஸர: | ஸத்யமேவைதத்; ப்ராசு³க்தயுக்தி-
பி⁴ர்வாச்யவ்யதிரிக்தஸ்ய வஸ்துந: ஸித்³தி⁴:⁴ க்ரு²தா, ஸ த்வர்தோ² வ்யங்க்³யதயைவ
கஸ்மாத்³வ்யபதி³ஸ்யதே யத்ர ச ப்ராதா⁴ந்யேநாநவஸ்தா²நம் தத்ர வாச்யதயைவாஸௌ
வ்யபதே³ஷ்டம் யுக்த:, தத்ப்ரத்வாத்³வாக்யஸ்ய | அதஸ்ச தத்ப்ரகாஸிநோ வாக்யஸ்ய
வாசகத்வமேவ வ்யாபார: | கிம் தஸ்ய வ்யாபாராந்தரகல்பநயா ? தஸ்மா-
த்தாத்பர்யவிஷயோ யோ⁵ந்²ஸ தாவந்முக்²யதயா வாச்ய: | யா த்வந்தரா
ததா²விதே⁴ விஷயே வாச்யாந்தரப்ரதீதி: ஸா தத்ப்ரதீதேருபாயமாத்ரம் பதா³ர்த்²ப்ரதீ-
திரிவ வாக்யார்த்²ப்ரதீதே: |

அத்ரோச்யதே — யத்ர ஸப்³த:³ ஸ்வார்த்²மபி⁴த³தா⁴நோ⁵ந்²ந்தரமவக்³மயதி தத்ர

யத்தஸ்ய ஸ்வார்தா²பி⁴தா⁴யித்வம் யச்ச தத³ர்தா²ந்தராவக³மஹேதுத்வம்
தயோரவிஸேஷோ

விஸேஷோ வா | ந தாவத³விஸேஷை; யஸ்மாத்தௌ த³வௌ வ்யாபாரௌ
பி⁴ந்நவிஷயௌ

பி⁴ந்நரூபௌ ச ப்ரதீயேதே ஏவ | ததா²ஹி வாசகத்வலக்ஷணே வ்யாபார:

ஸப்³த³ஸ்ய ஸ்வார்த²விஷய: க³மகத்வலக்ஷணஸ்த்வார்தா²ந்தரவிஷய: | ந ச
ஸ்வபரவ்யவஹாரோ வாச்யவ்யங்க³யயோரபஹ்நோதும் ஸக்ய:, ஏகஸ்ய ஸம்ப³ந்தி⁴த்வேந
ப்ரதீதேரபரஸ்ய ஸம்ப³ந்தி⁴ஸம்ப³ந்தி⁴த்வேந | வாச்யோ ஹ்யர்த: ²ஸாக்ஷாச்ச²ப³த³ஸ்ய
ஸம்ப³ந்தீ⁴ ததி³தரஸ்த்வபி⁴தே⁴யஸாமர்த²யாக்ஷிப்த: ஸம்ப³ந்தி⁴ஸம்ப³ந்தீ⁴ | யதி³
ச ஸ்வஸம்ப³ந்தி⁴த்வம் ஸாக்ஷாத்தஸ்ய ஸ்யாத்ததா³ர்தா²ந்தரத்வவ்யவஹார ஏவ ந
ஸ்யாத் |

தஸ்மாத்³விஷயபே⁴த³ஸ்தாவத்தயோர்வ்யாபாரயோ: ஸுப்ரஸித்³த: ⁴ | ரூபபே⁴தோ³பி
ப்ரஸித்³த⁴

ஏவ | ந ஹி யைவாபி⁴தா⁴நஸக்தி: ஸைவாவக³மநஸக்தி: | அவாசகஸ்யாபி
க³தஸப்³தா³தே³ ரஸாதி³லக்ஷணர்தா²வக³மத³ர்ஸநாத் | அஸப்³த³ஸ்யாபி
சேஷ்டாதே³ரர்த²-

விஸேஷப்ரகாஸநப்ரஸித்³தே: ⁴ | ததா² ஹி வ்ரீடா³யோகா³ந்நதவத³நயா இத்யாதி³ஸ்லோகே
சேஷ்டாவிஸேஷை: ஸுகவிநார்த²ப்ரகாஸநஹேது: ப்ரத³ர்ஸித ஏவ | தஸ்மாத்³பி⁴ந்நவிஷய-

த்வாத்³பி⁴ந்நரூபத்வாச்ச ஸ்வார்தா²பி⁴தா⁴யித்வமர்தா²ந்தராவக³மஹேதுத்வம் ச
ஸப்³த³ஸ்ய

யத்தயோ: ஸ்பஷ்ட ஏவ பே⁴த: ³ | விஸேஷஸ்சேந்ந தர்ஹீதா³நீமவக³மநஸ்யாபி⁴தே⁴யஸா-

மர்த²யாக்ஷிப்தஸ்யார்தா²ந்தரஸ்ய வாச்யத்வவ்யபதே³ஸ்யதா | ஸப்³த³வ்யாபாரகோ³சரத்வம்
து தஸ்யாஸ்மாபி⁴ரிஷ்யத ஏவ, தத்து வ்யங்க³யத்வேநைவ ந வாச்யத்வேந |
ப்ரஸித்³தா⁴-

பி⁴தா⁴நாந்தரஸம்ப³ந்த⁴யோக³யத்வேந ச தஸ்யார்தா²ந்தரஸ்ய ப்ரதீதே: ஸப்³தா³ந்த-
ரேண ஸ்வார்தா²பி⁴தா⁴யிநா யத்³விஷயீகரணம் தத்ர ப்ரகாஸநோக்திரேவ யுத்தா |

ந ச பதா³ர்த²வாக்யார்த²ந்யாயோ வாச்யவ்யங்க³யயோ: | யத: பதா³ர்த²ப்ரதீ-
திரஸத்யைவேதி கைஸ்சித்³வித்³வத்³பி⁴ராஸ்தி²தம் | யைரப்யஸத்யத்வமஸ்யா
நாப்யுபேயதே

தைர்வாக்யார்த²பதா³ர்த²யோர்க⁴டதது³பாதா³நகாரணந்யாயோ⁵ப்யுபக³ந்தவ்ய: |
யதா²ஹி

க⁴டே நிஷ்பந்நே தது³பாதா³நகாரணநாம் ந ப்ரு²த²கு³பலம்ப⁴ஸ்ததை²வ வாக்யே
தத³ர்தே²

வா ப்ரதீ²தே பத³தத³ர்தா²நாம் தேஷாம் ததா³விப⁴க்ததயோபலம்பே⁴ வாக்யார்த²பு³த்தி⁴ரேவ
தூ³ரீப⁴வேத் | ந த்வேஷ வாச்யவ்யங்க³யயோர்ந்யாய:, ந ஹி வ்யங்க³யே ப்ரதீயமானே
வாச்யபு³த்தி⁴ர்தூ³ரீப⁴வதி, வாச்யாவபா⁴ஸாவிநாபா⁴வேந தஸ்ய ப்ரகாஸநாத் |
தஸ்மாத்³ க⁴டப்ரதீ³பந்யாயஸ்தயோ:, யதை²வ ஹி ப்ரதீ³பத்³வாரேண க⁴டப்ரதீதாவுத்பந்நா-

யாம் ந ப்ரதீ³ப்ரகாஸோ நிவர்ததே தத்³வ்யங்க³யப்ரதீ²தௌ வாச்யாவபா⁴ஸ: | யத்து
ப்ரத²மோத்³த்யோதே யதா²பதா³ர்த²த்³வாரேண இத்தயாத்³யுக்தம் தது³பாயத்வமாத்ராத்ஸாம்ய-

விவக்ஷயா |

நந்வேவம் யுக³பத³ர்த²த்³வ்யயோகி³த்வம் வாக்யஸ்ய ப்ராப்தம் தத்³பா⁴வே ச தஸ்ய
வா-

க்யதைவ விக⁴டதே, தஸ்யா ஐகார்த²யலக்ஷணத்வாத் ; ரைநஷ தோ³ஷ: ;
கு³ணப்ரதா⁴நபா⁴-

வேந தயோர்வ்யவஸ்தா²நாத் | வ்யங்க³யஸ்ய ஹி க்வசித்ப்ராதா⁴ந்யம் வாச்யஸ்யோபஸ-

ர்ஜநபா⁴வ: க்வசித்³வாச்யஸ்ய ப்ராதா⁴ந்யமபரஸ்ய கு³ணபா⁴வ: | தத்ர வ்யங்க³யப்ரா-
தா⁴ந்யே த⁴வநிரித்யுக்தமேவ ; வாச்யப்ராதா⁴ந்யே து ப்ரகாராந்தரம் நிர்தே³க்ஷயதே |
தஸ்மாத் ஸ்தி²தமேதத் — வ்யங்க³யபரத்வே⁵பி காவ்யஸ்ய ந வ்யங்க³யஸ்யாபி⁴தே⁴-
யத்வமபி து வ்யங்க³யத்வமேவ |

கிம் ச வ்யங்க³யஸ்ய ப்ராதா⁴ந்யேநாவிவக்ஷாயாம் வாச்யத்வம் தாவத்³ப⁴வத்³பி⁴ர்நா-
ப்யுபக³ந்தவ்யமதத்பரத்வாச்ச²பு³த³ஸ்ய | தத³ஸ்தி தாவத்³வ்யங்க³ய: ஸப்³தா³நாம்
கஸ்சி-

த்³விஷய இதி | யத்ராபி தஸ்ய ப்ராதா⁴ந்யம் தத்ராபி கிமிதி தஸ்ய ஸ்வரூபம-
பஹ்நூயதே | ஏவம் தாவத்³வாசகத்வாத³ந்யதே³வ வ்யஞ்ஜகத்வம் ; இதஸ்ச
வாசகத்வா-

த்³வ்யஞ்ஜகத்வஸ்யாந்யத்வம் யத்³வாசகத்வம் ஸப்³தை³காஸ்ரயமிதரத்து ஸப்³தா³ஸ்ரயமர்தா²ஸ்
ச ஸப்³தா³ர்த²யோர்த³வயோரபி வ்யஞ்ஜகத்வஸ்ய ப்ரதிபாதி³தத்வாத் |

கு³ணவ்ரு³த்திஸ்தூபசாரேண லக்ஷணயா சோப⁴யாஸ்ரயாபி ப⁴வதி | கிந்து
ததோ⁵பி வ்யஞ்ஜகத்வம் ஸ்வரூபதோ விஷயதஸ்ச பி⁴த்³யதே | ரூபபே⁴த்³ஸ்தாவத³யம்

யத³முக²யதயா வ்யாபாரோ கு³ணவ்ரு³த்தி: ப்ரஸித்³தா⁴ | வ்யஞ்ஜகத்வம் து
முக²யதயைவ

ஸப்³த்³ஸ்ய வ்யாபார: | ந ஹ்யர்தா²த்³வ்யங்க³யத்ரயப்ரதீதிர்யா தஸ்யா அமுக²யத்வம்
மநாக³பி லக்ஷயதே |

அயம் சாந்ய: ஸ்வரூபபே⁴த:³ — யத்³கு³ணவ்ரு³த்திரமுக²யத்வேந வ்யவஸ்தி²தம் வாச-
கத்வமேவோச்யதே | வ்யஞ்ஜகத்வம் து வாசகத்வாத³யந்தம் விபி⁴ந்நமேவ | ஏதச்ச
ப்ரதிபாதி³தம் | அயம் சாபரோ ரூபபே⁴தோ³யத்³கு³ணவ்ரு³த்தெள யதா³ர்தோ²ஸ்ர்தா²ந்தரமுபல-

க்ஷயதி ததோ³பலக்ஷணீயார்தா²த்மநா பரிணத ஏவாஸௌ ஸம்பத்³யதே | யதா²
க³ங்கா³-

யாம் கோ⁴ஷ: இத்யாதௌ³ | வ்யஞ்ஜகத்வமார்க³ து யதா³ர்தோ²ஸ்ர்தா²ந்தரம்
த்³யோதயதி ததா³

ஸ்வரூபம் ப்ரகாஸயந்நேவாஸாவந்யஸ்ய ப்ரகாஸக: ப்ரதீயதே ப்ரதீ³பவத் | யதா² —
லீலாகமலபத்ராணி க³ணயாமாஸ பார்வதீ இத்யாதௌ³ | யதி³ ச யத்ராதி-
ரஸ்க்ரு³தஸ்வப்ரதீதிர்தோ²ஸ்ர்தா²ந்தரம் லக்ஷயதி தத்ர லக்ஷணவ்யவஹார: க்ரியதே,
த-

தே³வம் ஸதி லக்ஷணைவ முக²ய: ஸப்³த்³ஸ்யாபார இதி ப்ராப்தம் | யஸ்மாத்ப்ராயேண
வாக்யாநாம் வாச்யவ்யதிரிக்ததா²பர்யவிஷயார்தா²வபா⁴ஸித்வம் |

நநு த்வத்பக்ஷே⁵பி யதா³ர்தோ² வ்யங்க³யத்ரயம் ப்ரகாஸயதி ததா³ ஸப்³த்³ஸ்ய
கீத்³ரு³ஸோ வ்யாபார: | உச்யதே — ப்ரகரணத்³யவச்சி²ந்நஸப்³த்³வஸேநைவார்த²ஸ்ய
ததா²-

வித⁴ம் வ்யஞ்ஜகத்வமிதி ஸப்³த்³ஸ்ய தத்ரோபயோக:³ கத²மபஹ்ருயதே |
விஷயபே⁴தோ³ஸ்பி

கு³ணவ்ரு³த்திவ்யஞ்ஜகத்வயோ: ஸ்பஷ்ட ஏவ | யதோ வ்யஞ்ஜகத்வஸ்ய
ரஸாத³யோ⁵ஸ

ங்காரவிஸேஷா வ்யங்க³யரூபாவச்சி²ந்நம் வஸ்து சேதி த்ரயம் விஷய: | தத்ர ரஸாதி³-
ப்ரதீதிர்கு³ணவ்ரு³த்திரிதி ந கநேசிது³ச்யதே ந ச ஸக்யதே வக்தும் | வ்யங்க³யா-
லங்காரப்ரதீதிரபி ததை²வ | வஸ்துசாருத்வப்ரதீதயே ஸ்வஸப்³தா³நபி⁴தே⁴யத்வேந

யத்³ப்ரதிபிபாத³யிதுமிஷ்யதே தத்³வ்யங்க³யம் | தச்³ ந ஸர்வம் கு³ணவ்ரு³த்தேர்விஷய:
ப்ரஸித்³யநுரோதா⁴ப்யாமபி கௌ³ணநாம் ஸப்³தா³நாம் ப்ரயோக³த்³ர்ஸநாத |
ததோ²க்தம்

ப்ராக் | யத்³பி ச கு³ணவ்ரு³த்தேர்விஷயஸ்தத்³பி ச வ்யஞ்ஜகத்வாநுப்ரவேஸேந |
தஸ்மா-

த்³கு³ணவ்ரு³த்தேரபி வ்யஞ்ஜகத்வஸ்யாத்யந்தவிலக்ஷணத்வம் | வாசகத்வகு³ணவ்ரு³த்திவி-

லக்ஷணஸ்யாபி ச தஸ்ய தது³ப்யாஸ்யாத்வேந வ்யவஸ்தா²நம் |

வ்யஞ்ஜகத்வம் ஹி க்வசித்³வாசகத்வாஸ்யேண வ்யவதிஷ்ட²தே, யதா² விவக்ஷிதா-
ந்யபரவாச்யே த்வநௌ | க்வசித்து கு³ணவ்ரு³த்த்யாஸ்யேண யதா² அவிவக்ஷிதவாச்யே
த்⁴வநௌ | தது³ப்யாஸ்யாத்வப்ரதிபாத³நாயைவ ச த்வநே: ப்ரத²மதரம் த்³வௌ
ப்ரபே⁴தா³ஷப-

ந்யஸ்தௌ | தது³ப்யாஸ்யாத்வாச்ச ததே³கரூபத்வம் தஸ்ய ந ஸக்யதே வக்தும் |

யஸ்மாந்ந தத்³வாசகத்வைகரூபமேவ, க்வசில்லக்ஷணாஸ்யேண வ்ரு³த்தே: | ந ச
லக்ஷண-

கரூபமேவாந்யத்ர வாசகத்வாஸ்யேண வ்யவஸ்தா²நாத | ந சோப்யதா⁴ம்த்வேநைவ
ததே³கைகரூபம் ந ப்வதி | யாவத்³வாசகத்வலக்ஷணாதி³ரூபரஹிதஸப்³த³தா⁴ம்த்வேநா-

பி | ததா²ஹி க்³தத்³வநீநாமபி வ்யஞ்ஜகத்வமஸ்தி ரஸாதி³விஷயம் | ந ச

தேஷாம் வாசகத்வம் லக்ஷண வா கத்²ஞ்சில்லக்ஷயதே | ஸப்³தா³த்³ந்யத்ராபி
விஷயே வ்ய-

ஞ்ஜகத்வஸ்ய த்³ர்ஸநாத்³வாசகத்வாதி³ஸப்³த³தா⁴ம்ப்ரகாரத்வமயுக்தம் வக்தும் |
யதி³ ச

வாசகத்வலக்ஷணா³நாம் ஸப்³த³ப்ரகாராணம் ப்ரஸித்³த⁴ப்ரகாரவிலக்ஷணத்வே³பி
வ்யஞ்ஜ-

கத்வம் ப்ரகாரத்வேந பரிகல்ப்யதே தச்²ப்³த³ஸ்யைவ ப்ரகாரத்வேந கஸ்மாந்ந பரிக-
ல்ப்யதே | ததே³வம் ஸாப்³தே³ வ்யவஹாரே த்ரய: ப்ரகாரா: — வாசகத்வம்
கு³ணவ்ரு³த்திர்வ்ய-

ஞ்ஜகத்வம் ச | தத்ர வ்யஞ்ஜகத்வே யதா³ வ்யங்க³யப்ராதா⁴ந்யம் ததா³ த்வநி:, தஸ்ய
சாவிவக்ஷிதவாச்யோ விவக்ஷிதாந்யபரவாச்யஸ்சேதி த்³வௌ ப்ரபே⁴தா³வநுக்ராந்தௌ
ப்ரத²மதரம் தௌ ஸவிஸ்தரம் நிர்ணீதௌ |

அந்யோ ப்³ரூயாத் — நநு விவக்ஷிதாந்யபரவாச்யே த்⁴வநௌ கு³ணவ்ரு²த்திதா
நாஸ்தீதி யது³ச்யதே தத்³யுக்தம் | யஸ்மாத்³வாச்யவாசகப்ரதீதிபூர்விகா யத்ரார்தா²-
ந்நரப்ரதிபத்திஸ்ததர கத²ம் கு³ணவ்ரு²த்திவ்யவஹார:, ந ஹி கு³ணவ்ரு²த்தௌ யதா³
நிமி-

த்தேந கேநசித்³விஷயாந்தரே ஸப்³த³ ஆரோப்யதே அத்யந்ததிரஸ்க்ரு²தஸ்வார்த:²
யதா² -

அக்³நிர்மாணவக: இத்யாதௌ³, யதா³ வா ஸ்வார்த²ம்ஸேநாபரித்யஜம்ஸ்ததஸ்மப்³நத⁴த்³வா-

ரேண விஷயாந்தரமாக்ராமதி, யதா² க³ங்கா³யாம் கோ⁴ஷ: இத்யாதௌ³ | ததா³வி-
வக்ஷிதவாச்யத்வமுபபத்³யதே | அத ஏவ ச விவக்ஷிதாந்யபரவாச்யே த்⁴வநௌ வா-
ச்யவாசகயோர்த்³வயோரபி ஸ்வரூபப்ரதீதிர்ந்தா²வக³மநம் ச த்³ந்³யத இதி வ்யஞ்ஜ-
கத்வவ்யவஹாரோ யுக்த்யநுரோதீ⁴ | ஸ்வரூபம் ப்ரகாஸ்யந்நேவ பராவபா⁴ஸகோ வ்ய-
ஞ்ஜக இத்யுச்யதே, ததா²விதே⁴ விஷயே வாசகத்வஸ்யைவ வ்யஞ்ஜகத்வமிதி கு³ண-
வ்ரு²த்திவ்யவஹாரோ நியமேநைவ ந ஸக்யதே கர்தும் |

அவிவக்ஷிதவாச்யஸ்து த்⁴வநிர்கு³ணவ்ரு²த்தே: கத²ம் பி⁴த்³யதே | தஸ்ய
ப்ரபே⁴த்³த்³வயே கு³ணவ்ரு²த்திப்ரபே⁴த்³வயரூபதா லக்ஷயத ஏவ யத: | அயமபி
ந தோ³ஷ: | யஸ்மாத்³விவக்ஷிதவாச்யோ த்⁴வநிர்கு³ணவ்ரு²த்திமார்கா³ஸ்ரயோ⁵பி
ப⁴வதி ந து கு³ணவ்ரு²த்திரூப ஏவ | கு³ணவ்ரு²த்திர்ஹி வ்யஞ்ஜகத்வஸூந்யாபி
த்³ந்³யதே | வ்யஞ்ஜகத்வம் ச யதோ²க்தசாருத்வஹேதும் வ்யங்க்³யம் விநா ந
வ்யவதிஷ்ட²தே | கு³ணவ்ரு²த்திஸ்து வாச்யத⁴ர்மாஸ்ரயேணைவ வ்யங்க்³யமாத்ராஸ்ரயேண
சாபே⁴-

தோ³பசாரரூபா ஸம்ப⁴வதி, யதா² — தீக்ஷணத்வாத்³க்³நிர்மாணவக:, ஆஹ்லாத³-
கத்வாச்சந்த்³ர ஏவாஸ்யா முக²மித்யாதௌ³ | யதா² ச ப்ரியே ஜநே நாஸ்தி புந-
ருக்தம் இத்யாதௌ³ | யாபி லக்ஷணரூபகு³ணவ்ரு²த்தி: ஸாப்யுபலக்ஷணீயார்த²ஸம்ப³-

ந்த⁴மாத்ராஸ்ரயேண சாருரூபவ்யங்க்³யப்ரதீதிம் விநாபி ஸம்ப⁴வத்யேவ, யதா² —
மஞ்சா: க்ரோஸந்தீத்யாதௌ³ விஷயே |

யத்ர து ஸா சாருரூபவ்யங்க்³யப்ரதீதிஹேதுஸ்ததராபி வ்யஞ்ஜகத்வாநுப்ரவேஸே-
நைவ வாசகத்வவத் | அஸம்ப⁴விநா சார்தே²ந யத்ர வ்யவஹார:, யதா² —
ஸுவர்ணபுஷ்பாம் ப்ரு²தி²வீம் இத்யாதௌ³ தத்ர சாருரூபவ்யங்க்³யப்ரதீதிரேவ
ப்ரயோஜி-

கேதி ததா²விதே⁴஽பி விஷயே கு³ணவ்ரு³த்தெள ஸத்யாமபி த்வநிவ்யவஹார ஏவ
யுக்த்யநுரோதீ⁴ | தஸ்மாத்³விவக்ஷிதவாச்யே த்வநெள த்வயோரபி ப்ரபே⁴த்யோர்வ்யஞ்ஜ-

கத்வவிஸேஷாவிஸிஷ்டா கு³ணவ்ரு³த்திர்ந து ததே³கருபா ஸஹ்ரு³த்யஹ்ரு³த்யாஹ்லாதி³நீ
ப்ரதீயமாநா ப்ரதீதிஹேதுத்வாத்³விஷயாந்தரே தத்³ரூபஸூந்யாயா தர்³ஸநாத் | ஏத்ச்ச
ஸர்வம் ப்ராக்ஸூசிதமபி ஸ்பு²டதரப்ரதீதயே புந்ருக்தம் |

அபி ச வ்யஞ்ஜகத்வலக்ஷணே ய: ஸப்³தா³ர்த²யோர்த⁴ர்ம: ஸ ப்ரஸித்³த⁴ஸம்ப்³-
ந்தா⁴நுரோதீ⁴தி ந கஸ்யசித்³விமதிவிஷயதாமர்ஹதி | ஸப்³தா³ர்த²யோர்ஹி
ப்ரஸித்³தோ⁴

ய: ஸம்ப்³ந்தோ⁴ வாச்யவாசகபா⁴வாக்²யஸ்தமநுருந்தா⁴ந ஏவ வ்யஞ்ஜகத்வலக்ஷணே
வ்யாபார: ஸாமக்³ர்யந்தரஸம்ப்³ந்தா⁴தௌ³பாதி⁴க: ப்ரவர்ததே | அத ஏவ வாசக-
த்வாத்³தஸ்ய விஸேஷ: | வாசகத்வம் ஹி ஸப்³த³விஸேஷஸ்ய நியத ஆத்மா வ்யு-
த்³பத்திகாலாதா³ர்ப்ய தத்³விநாபா⁴வேந தஸ்ய ப்ரஸித்³த⁴த்வாத் | ஸ த்வநியத:,
ஔபாதி⁴கத்வாத் | ப்ரகரணாத்³யவச்சே²தே³ந தஸ்ய ப்ரதீதேரிதரதா²த்வப்ரதீதே: |
நநு யத்³யநியதஸ்தத்தகிம் தஸ்ய ஸ்வரூபபரீக்ஷயா | றைஷ தோ³ஷ: ; யத:
ஸப்³தா³த்மநி தஸ்யாநியதத்வம், ந து ஸ்வே விஷயே வ்யங்க்யலக்ஷணே | லிங்க³-
த்வந்யாயஸ்சாஸ்ய வ்யஞ்ஜகபா⁴வஸ்ய லக்ஷயதே, யதா² லிங்க³த்வமாஸ்யேஷ்வநியதா-

வபா⁴ஸம், இச்சா²தீ⁴நத்வாத் ; ஸ்வவிஷயாவ்யபி⁴சாரி ச | ததை²வேத³ம் யதா²
தர்³ஸிதம் வ்யஞ்ஜகத்வம் | ஸப்³தா³த்மந்யநியதத்வாதே³வ ச தஸ்ய வாசகத்வப்ர-
காரதா ந ஸக்யா கல்பயிதும் | யதி³ ஹி வாசகத்வப்ரகாரதா தஸ்ய
ப⁴வேத்தச்ச²ப்³தா³த்மநி நியததாபி ஸ்யாத்³வாசகத்வவத் | ஸ ச ததா²வித⁴
ஔபாதி⁴கோ த⁴ர்ம: ஸப்³தா³நாமௌத்³பத்திகஸப்³தா³ர்த²ஸம்ப்³ந்த⁴வாதி³நா
வாக்யதத்த்வ-

விதா³ பௌருஷாபௌருஷேயயோர்வாக்யயோர்விஸேஷமபி⁴த³த⁴தா நியமேநாப்யுபக³ந்தவ்ய:,
தத்³நப்யுபக³மே ஹி தஸ்ய ஸப்³தா³ர்த²ஸம்ப்³ந்த⁴நித்யத்வே ஸத்யப்பயபௌருஷேயபௌருஷே-

யயோர்வாக்யயோரர்த²ப்ரதிபாத³நே நிர்விஸேஷத்வம் ஸ்யாத் | தத்³ப்யுபக³மே து
பௌரு-

ஷேயாணம் வாக்யாநாம் புருஷேச்சா²நுவிதா⁴நஸமாரோபிதௌபாதி⁴கவ்யாபாராந்தராணம்
ஸத்யபி ஸ்வாபி⁴தே⁴யஸம்ப்³ந்தா⁴பரித்யாகே³ மித்²யார்த²தாபி ப⁴வேத் |

த்³ரு³யதே ஹி பா⁴வாநாமபரித்யக்தஸ்வஸ்வபா⁴வாநாமபி ஸாமக்³ர்யந்தர-
ஸம்பாதஸம்பாதி³தௌபாதி⁴கவ்யாபாராந்தராணம் விருத்³த⁴க்ரியத்வம் | ததா² ஹி -
ஹிமமயுக²ப்ரப்⁴ரு³தீநாம் நிர்வாபிதஸகலஜீவலோகம் சீதலத்வமுத்³வஹுதாமேவ
ப்ரியாவிரஹத்³ஹநத்³ஹ்யமாநமாநஸைர்ஜநைராலோக்யமாநாநாம் ஸதாம்
ஸந்தாபகாரித்வம்

ப்ரஸித்³த⁴மேவ | தஸ்மாத்பௌருஷ்யாணம் வாக்யாநாம் ஸத்யபி நைஸர்கி³கே⁵ர்த²ஸம்ப³ந்
மித்²யார்த²த்வம் ஸமர்த²யிதுமிச்ச²தா வாசகத்வவ்யதிரிக்தம் கிஞ்சித்³ரூபமௌபாதி⁴கம்
வ்யக்தமேவாபி⁴தா⁴நீயம் | தச்ச வ்யஞ்ஜகத்வாத்³ரு³தே நாந்யத் | வ்யங்க்யப்ரகாஸநம்
ஹி வ்யஞ்ஜகத்வம் | பௌருஷ்யாணி ச வாக்யாநி ப்ராதா⁴ந்யேந புருஷாபி⁴ப்ராய-
மேவ ப்ரகாஸயந்தி | ஸ ச வ்யங்க்ய ஏவ ந த்வபி⁴தே⁴ய:, தேந ஸஹாபி⁴தா⁴ந-
ஸ்ய வாச்யவாசகபா⁴வலக்ஷணஸம்ப³ந்தா⁴பா⁴வாத் | நந்வநேந ந்யாயேந ஸர்வேஷா-
மேவ லௌகிகாநாம் வாக்யாநாம் த்⁴வநிவ்யவஹார: ப்ரஸக்த: | ஸர்வேஷாமப்நேந
ந்யாயேந வ்யஞ்ஜகத்வாத் | ஸத்யமேதத்; கிம் து வக்த்ரபி⁴ப்ராயப்ரகாஸநேந
யத்³ வ்யஞ்ஜகத்வம் தத்ஸர்வேஷாமேவ லௌகிகாநாம் வாக்யாநாமவிஸிஷ்டம் |
தத்து

வாசகத்வாந்ர பி⁴த்³யதே வ்யங்க்யம் ஹி தத்ர நாந்தரீயகதயா வ்யவஸ்தி²தம் |
ந து விவக்ஷிதத்வேந | யஸ்ய து விவக்ஷிதத்வேந வ்யங்க்யஸ்ய ஸ்தி²தி:
தத்³வ்யஞ்ஜகத்வம் த்⁴வநிவ்யவஹாரஸ்ய ப்ரயோஜகம் |

யத்த்வபி⁴ப்ராயவிஸேஷரூபம் வ்யங்க்யம் ஸப்³தா³ர்தா²ப்யாம் ப்ரகாஸதே தத்³ப⁴வதி
விவக்ஷிதம் தாத்பர்யேண ப்ரகாஸ்யமாநம் ஸத் | கிந்து ததே³வ கேவலமபரிமிதவி-
ஷயஸ்ய த்⁴வநிவ்யவஹாரஸ்ய ந ப்ரயோஜகமவ்யாபகத்வாத் | ததா² த்³ர்ஸிதபே⁴த³-
த்ரயரூபம் தாத்பர்யேண த்³யோத்யமாநமபி⁴ப்ராயரூபமநபி⁴ப்ராயரூபம் ச ஸர்வமேவ
த்⁴வநிவ்யவஹாரஸ்ய ப்ரயோஜகமிதி யதோ²க்தவ்யஞ்ஜக்த்வவிஸேஷே த்⁴வநிலக்ஷணே
நாதிவ்யாப்திந்ர சாவ்யாப்தி: | தஸ்மாத்³வாக்யதத்வவிதா³ம் மதேந தாவத்³வ்யஞ்ஜக-

த்வலக்ஷண: ஸாப்³தோ³ வ்யாபாரோ ந விரோதீ⁴ ப்ரத்யுதாநுகு³ண ஏவ லக்ஷயதே |
பரிநிஸ்சிதநிரப⁴ர்மஸஸப்³த³ப்³ரஹ்மணம் விபஸ்சிதாம் மதமாஸ்ரித்யைவ
ப்ரவ்ரு³த்தோ⁵யம்

த்⁴வநிவ்யவஹார இதி தை: ஸஹ கிம் விரோதா⁴விரோதௌ⁴ சிந்த்யேதே | க்ரு³த்ரிம-
ஸப்³தா³ர்த²ஸம்ப³ந்த⁴வாதி³நாம் து யுக்திவிதா³ம்நுப⁴வஸித்³த⁴ ஏவாயம்
வ்யஞ்ஜகபா⁴வ:

ஸப்³தா³நாமர்தா²ந்தராணமிவாரோத⁴ஸ்சேதி ந ப்ரதிக்ஷேப்பயத³வீமவதரதி |
 வாசகத்வே ஹி தார்கிகாணம் விப்ரதிபத்தய: ப்ரவர்தந்தாம், கிமித³ம் ஸ்வா-
 பா⁴விகம் ஸப்³தா³நாமாஹோஸ்வித்ஸாமயிகமித்யாத்³யா: | வ்யஞ்ஜகத்வே து தத்³ப்ரு-
 ஷ்ட²பா⁴விநி பா⁴வாந்தரஸாதா⁴ரணே லோகப்ரஸித்³த⁴ ஏவாநுக³ம்யமாநே கோ விம-
 தீநாமவஸர: | அலௌகிகே ஹ்யர்தே² தார்கிகாணம் விமதயோ நிகி²லா: ப்ரவ-
 ர்தந்தே ந து லௌகிகே | ந ஹி நீலமது⁴ராதி³ஷ்வஸேஷலோகேந்த³ரியகோ³சரே
 பா³தா⁴ரஹிதே தத்தவே பரஸ்பரம் விப்ரதிபந்நா த்³ரு³ஸ்யந்தே | ந ஹி பா³தா⁴ரஹிதம்
 நீலம் நீலமிதி ப்³ருவந்நபரேண ப்ரதிஷ்ட⁴யதே நைதந்நீலம் பீதமேததி³தி |
 ததை²வ வ்யஞ்ஜகத்வம் வாசகாநாம் ஸப்³தா³நாமவாசகாநாம் ச கீ³த⁴வநீநாம-
 ஸப்³த³ரூபாணம் ச சேஷ்டா³நாம் யத்ஸர்வேஷாமநுப⁴வஸித்³த⁴மேவ தத்கேநாபஹ்நாயதே
 |

அஸப்³த³மர்த²ம் ரமணீயம் ஹி ஸுசயந்தோ வ்யாஹாராஸ்ததா² வ்யாபாரா நிப³த்³தா⁴-
 ஸ்சாநிப³த்³தா⁴ஸ்ச வித³க்³த⁴பரிஷத்ஸு விவிதா⁴ விபா⁴வ்யந்தே | தாநுபஹாஸ்யதா-
 மாத்தமந: பரிஹரந் கோ⁵திஸந்த³தீ⁴த ஸசேதா: | ப்³ருயாத், அஸ்த்யதிஸந்தா⁴-
 நாவஸர: வ்யஞ்ஜகத்வம் ஸப்³தா³நாம் க³மகத்வம் தச்ச விங்க³த்வமதஸ்ச வ்யங்க்³ய-
 ப்ரதீதிர்விங்கி³ப்ரதீதிரேவேதி விங்கி³விங்க³பா⁴வ ஏவ தேஷாம் வ்யங்க்³யவ்யஞ்ஜகபா⁴வோ
 நாபர: கஸ்சித் | அதஸ்சைத³வஸ்யமேவ போ³த்³த⁴வ்யம் யஸ்மா³த்³வக்த்ரபி⁴ப்ராயாபேக்ஷயா
 வ்யஞ்ஜகத்வமிதா³நீமேவ த்வயா ப்ரதிபாதி³தம் வக்த்ரபி⁴ப்ராயஸ்சாநுமேயரூப ஏவ |

அத்ரோச்யதே — நந்வேவமபி யதி³ நாம ஸ்யாத்தத்தகிம் நஸ்சி²ந்நம் | வாச-
 கத்வகு³ணவ்ரு³த்திவ்யதிரிக்தோ வ்யஞ்ஜகத்வலக்ஷண: ஸப்³த³வ்யாபாரோ⁵ஸ்தீ³யஸ்மா-

பி⁴ர்ப்⁴யுபக³தம் | தஸ்ய சைவமபி ந காசித் க்ஷதி: | தத்³தி⁴ வ்யஞ்ஜகத்வம்
 விங்க³த்வமஸ்து அந்யத்³வா | ஸர்வதா² ப்ரஸித்³த⁴ஸாப்³த³ப்ரகாரவிலக்ஷணத்வம்
 ஸப்³த³வ்யா-

பாரவிஷயத்வம் ச தஸ்யாஸ்தீதி நாஸ்த்யேவாவயோர்விவாத: ³ | ந புநரயம்
 பரமார்தோ² யத்³வ்யஞ்ஜகத்வம் விங்க³த்வமேவ ஸர்வத்ர வ்யங்க்³யப்ரதீதிஸ்ச
 விங்கி³ப்ரதீ-
 திரேவேதி |

யத³பி ஸ்வபக்ஷஸித்³த⁴யே⁵ஸ்மது³க்தமநாதி³தம் த்வயா வக்த்ரபி⁴ப்ராயஸ்ய
 வ்யங்க்³ய-

த்வேநாப்யுபக்³மாத்ததப்ரகாஸநே ஸப்³தா³நாம் விங்க³த்வமேவேதி ததே³த³யதா²ஸ்மாபி⁴ர-

பி⁴ஹிதம் தத்³விப⁴ஜ்யம் ப்ரதிபாத்³யதே ஸ்ரூயதாம் — த்³விவிதோ⁴ விஷய:
ஸப்³தா³நாம் —

அநுமேய: ப்ரதிபாத்³யஸ்ச | தத்ராநுமேயோ விவக்ஷாலக்ஷண: | விவக்ஷா ச ஸப்³த³-
ஸ்வரூபப்ரகாஸநேச்சா² ஸப்³தே³நார்த²ப்ரகாஸநேச்சா² சேதி த்³விப்ரகாரா |
தத்ராத்³யா ந

ஸாப்³த³வ்யவஹாராங்க்³ம் | ஸா ஹி ப்ராணித்வமாத்ரப்ரதிபத்திப²லா | த்³விதீயா து
ஸப்³த³விஸேஷாவதா⁴ரணாவதிவ்யவஹிதாபி ஸப்³த³கரணவ்யவஹாரநிப³ந்த⁴நம் |
தே து த்³வே அப்யநுமேயோ விஷய: ஸப்³தா³நாம் | ப்ரதிபாத்³யஸ்து ப்ரயோக்தூர்த²ப்ரதி-

பாத³நஸமீஹாவிஷயீக்ரு²தோ²ர்த: ² |

ஸ ச த்³விவித: ⁴ — வாச்யோ வ்யங்க்³யஸ்ச | ப்ரயோக்தா ஹி கதா³சித்ஸ்வஸ-
ப்³தே³நார்த²ம் ப்ரகாஸயிதும் ஸமீஹதே கதா³சித்ஸ்வஸப்³தா³நி⁴தே⁴யத்வேந
ப்ரயோஜநா-

பேக்ஷயா கயாசித் | ஸ து த்³விவிதோ⁴஽பி ப்ரதிபாத்³யோ விஷய: ஸப்³தா³நாம் ந
லிங்கி³தயா ஸ்வரூபேண ப்ரகாஸதே, அபி து க்ரு²த்ரிமேணுக்ரு²த்ரிமேண வா
ஸம்ப³ந்தா⁴-

ந்தரேண | விவக்ஷாவிஷயத்வம் ஹி தஸ்யார்த²ஸ்ய ஸப்³தை³ர்லிங்கி³தயா ப்ரதீயதே
ந து

ஸ்வரூபம் | யதி³ ஹி லிங்கி³தயா தத்ர ஸப்³தா³நாம் வ்யாபார: ஸ்யாத்தச்ச²ப்³தா³ந்தே²
ஸம்யங்கி²யாத்வாதி³ விவாதா³ ஏவ ந ப்ரவர்தேரந் தூ⁴மாதி³லிங்கா³நுமிதாநு-
மேயாந்தரவத் | வ்யங்க்³யஸ்சார்தோ² வாச்யஸாமர்த்²யாக்ஷிப்ததயா வாச்யவச்ச²ப்³த³ஸ்ய
ஸம்ப³ந்தீ⁴ ப⁴வத்வேவ | ஸாக்ஷாத்³ஸாக்ஷாத்³பா⁴வோ ஹி ஸம்ப³ந்த⁴ஸ்யாப்ரயோஜக:
|

வாச்யவாசகபா⁴வாஸ்யரயத்வம் ச வ்யஞ்ஜகத்வஸ்ய ப்ராகே³வ தி³ர்ஸிதம் |
தஸ்மாத்³வக்த்ர-

பி⁴ப்ராயரூப ஏவ வ்யங்க்³யே லிங்கி³தயா ஸப்³தா³நாம் வ்யாபார: | தத்³விஷயீக்ரு²தே
து

ப்ரதிபாத்³யதயா | ப்ரதீயமானே தஸ்மிந்நி⁴ப்ராயரூபே²நி⁴ப்ராயரூபே ச வாசகத்வே

நைவ வ்யாபார: ஸம்ப³ந்தா⁴ந்தரேண வா | ந தாவத்³வாசகத்வேந யதோ²க்தம் ப்ராக்
|

ஸம்ப³ந்தா⁴ந்தரேண வ்யஞ்ஜகத்வமேவ | ந ச வ்யஞ்ஜகத்வம் விங்க³த்வரூபமேவ
ஆலோகாதி³ஷ்வந்யதா² த்³ரு'ஷ்டத்வாத் | தஸ்மாத்த்³பிரதிபாத்³யோ விஷய:
ஸப்³தா³நாம் ந

விங்கி³த்வேந ஸம்ப³ந்தீ⁴ வாச்யவத் | யோ ஹி விங்கி³த்வேந தேஷாம் ஸம்ப³ந்தீ⁴
யதா² த்³ர்ஸிதோ விஷய: ஸ ந வாச்யத்வேந ப்ரதீயதே, அபி தூபாதி⁴த்வேந |
ப்ரதிபாத்³யஸ்ய ச விஷயஸ்ய விங்கி³த்வே தத்³விஷயாணம் விப்ரதிபத்தீநாம்
லௌகி-

கைரேவ க்ரியமாணநாமபா⁴வ: ப்ரஸஜ்யேதேதி | ஏதச்சோக்தமேவ |

யதா² ச வாச்யவிஷயே ப்ரமாணந்தராநுக³மேந ஸம்யக்த்வப்ரதீதௌ க்வசி-
த்த்³ரியமாணயாம் தஸ்ய ப்ரமாணந்தரவிஷயத்வே ஸத்யபி ந ஸப்³த³வ்யாபார-
விஷயதாஹாநிஸ்தத்³வ்யங்க்³யஸ்யாபி | காவ்யவிஷயே ச வ்யங்க்³யப்ரதீதீநாம்
ஸத்யா

ஸத்யநிரூபணஸ்யாப்ரயோஜகத்வமேவேதி தத்³ ப்ரமாணந்தரவ்யாபாரபரீக்ஷோப-
ஹாஸாயைவ ஸம்ப³த³யதே | தஸ்மால்விங்கி³ப்ரதீதிரேவ ஸர்வத்ர வ்யங்க்³யப்ரதீதிரிதி
ந

ஸக்யதே வக்தும் |

யத்த்வநுமேயரூபவ்யங்க்³யவிஷயம் ஸப்³தா³நாம் வ்யஞ்ஜகத்வம் தத்³த்⁴வநிவ்யவஹார-

ஸ்யாப்ரயோஜகம் | அபி து வ்யஞ்ஜகத்வலக்ஷண: ஸப்³தா³நாம் வ்யாபார ஓளத்ப-
த்திகஸப்³தா³ர்²ஸம்ப³ந்த⁴வாதி³நாப்யப்⁴யுக³ந்தவ்ய இதி ப்ரத³ர்ஸநார்த்²முபந்யஸ்தம்
|

தத்³தி⁴ வ்யஞ்ஜகத்வம் கதா³சில்லிங்க³த்வேந கதா³சித்³ரூபாந்தரேண ஸப்³தா³நாம்
வாசகாநாமவாசகாநாம் ச ஸர்வவாதி³பி⁴ரப்ரதிக்ஷேப்யமித்யயமஸ்மாபி⁴ர்யத்ந
ஆர்ப்³த⁴ | ததே³வம் கு³ணவ்ரு³த்திவாசகத்வாதி³ப்⁴ய: ஸப்³த³ப்ரகாரேப்⁴யோ
நியமேநைவ

தாவத்³விலக்ஷணம் வ்யஞ்ஜகத்வம் | தத³ந்த:பாதித்வே⁵பி தஸ்ய ஹடா²த³பி⁴தீ⁴ய-
மாநே தத்³விஸேஷஸ்ய த்⁴வநேர்யத்ப்ரகாஸநம் விப்ரதிபத்திநிராஸாய ஸஹ்ரு³த³யவ்யுத்தத்தயே
வா தத்த்³ரியமாணமநதிஸந்தே⁴யமேவ | ந ஹி ஸாமாந்யமாத்ரலக்ஷணேநோபயோகி³-
விஸேஷலக்ஷணநாம் ப்ரதிக்ஷேப: ஸக்ய: கர்³தும் | ஏவம் ஹி ஸதி ஸத்தாமாத்ரல-

கூஷணே க்ரு¹தே ஸகலஸத³வஸ்துலகூஷணநாம் பெளநருக்த்யப்ரஸங்க:3 | ததே³வம்

விமதிவிஷயோ ய ஆஸீந்மநீஷ்ணாம் ஸததமவிதி³தஸதத்த்வ: |

த⁴வநிஸம்ஜ்ஞித: ப்ரகார: காவ்யஸ்ய வ்யஞ்ஜித: ஸோ⁵யம் ||

ப்ரகாரோ⁵ந்யோ கு³ணீ⁴தவ்யங்க³ய: காவ்யஸ்ய த்³ரு¹ஸ்யதே |

யத்ர வ்யங்க³யாந்வயே வாச்யசாருத்வம் ஸ்யாத்ப்ரகர்ஷவத் || 34 ||

வ்யங்க³யோ⁵ர்²தோ² லலநாலாவண்யப்ரக²யோ ய: ப்ரதிபாதி³தஸ்தஸ்ய ப்ராதா⁴ந்யே

த⁴வநிநித்யுக்தம் | தஸ்ய து கு³ணீ⁴பா⁴வேந வாச்யசாருத்வப்ரகர்ஷே கு³ணீ⁴த-

வ்யங்க³யோ நாம காவ்யப்ரபே⁴த:3 ப்ரகல்ப்யதே | தத்ர வஸ்துமாத்ரஸ்ய வ்யங்க³யஸ்ய

திரஸ்க்ரு¹தவாச்யே⁴ய: ப்ரதீயமாநஸ்ய கதா³சித்³வாச்யரூபவாக்யார்தா²பேகூயா

கு³ணீ⁴பா⁴வே ஸதி கு³ணீ⁴தவ்யங்க³யதா |

யதா² —

லாவண்யஸிந்து⁴ரபரைவ ஹி கேயமத்ர

யத்ரோத்பலாநி ஸஸிநா ஸஹ ஸம்ப்லவந்தே |

உந்மஜ்ஜதி த்³விரத³கும்ப⁴த¹ ச யத்ர

யத்ராபரே கத³லிகாண்ட³ம்ரு¹ணாலத³ண்டா:3 ||

அதிரஸ்க்ரு¹தவாச்யே⁴யோ⁵பி ஸப்³தே³ய: ப்ரதீயமாநஸ்ய வ்யங்க³யஸ்ய

கதா³சித்³வாச்யப்ராதா⁴ந்யேந காவ்யசாருத்வாபேகூயா கு³ணீ⁴பா⁴வே ஸதி கு³ணீ-

பூ⁴தவ்யங்க³யதா, யதோ²தா³ஹ்ரு¹தம் - அநுராக³வதீ ஸந்த⁴யா இத்யேவமாதி³ |

தஸ்யைவ ஸ்வயமுக்த்யா ப்ரகாஸீக்ரு¹தத்வேந கு³ணீ⁴பா⁴வ:, யதோ²தா³ஹ்ரு¹தம் —

ஸங்கேதகாலமநஸம் இத்யாதி³ | ரஸாதி³ரூபவ்யங்க³யஸ்ய கு³ணீ⁴பா⁴வோ ரஸவத³-

லங்காரே த்³ர்¹ஸித: ; தத்ர ச தேஷாமாதி⁴காரிகவாக்யாபேகூயா கு³ணீ⁴பா⁴வோ

விவஹந்ப்ரவ்ரு¹த்தப்⁴ரு¹த்யாநுயாயிராஜவத் | வ்யங்க³யாலங்காரஸ்ய கு³ணீ⁴பா⁴வே

தீ³பகாதி³விஷய: |

ததா² —

ப்ரஸநநக³ம்பீ⁴ரபதா:3 காவ்யப³ந்தா:4 ஸுகா²வஹா: |

யே ச தேஷு ப்ரகாரோ⁵யமேவ யோஜ்யா: ஸுமேத⁴ஸா || 35 ||

யே சைதே⁵பரிமிதஸ்வரூபா அபி ப்ரகாஸமாநாஸ்ததா²விதா⁴ர்²மணீயா:

ஸந்தோ விவேகிநாம் ஸுகா²வஹா: காவ்யப³ந்தா⁴ஸ்தேஷு ஸர்வேஷவேவாயம்

ப்ரகாரோ கு³ணீ-

பூ⁴தவ்யங்க³யோ நாம யோஜநீய: | யதா² —

லக்ஷமீ து³ஹிதா ஜாமாதா ஹரி: ததா² க்³ரு³ஹிணீ க்³ங்கா³ |

அம்ரு³தம்ரு³கா³ங்கௌ ச ஸு³தௌ அஹோ கு³டும்ப³ம் மஹோத³தே:⁴ ||

வாச்யாலங்காரவர்கோ³சயம் வ்யங்க³யாம்ஸாநுக³மே ஸதி |

ப்ராயேணைவ பராம் சா²யாம் பி³ப⁴ரல்லக்ஷயே நி³க்ஷயதே || 36 ||

வாச்யாலங்காரவர்கோ³சயம் வ்யங்க³யாம்ஸஸ்யாலங்காரஸ்ய வஸ்துமாத்ரஸ்ய வா
யதா²யோக³மநுக³மே ஸதி ச்சா²யாதிஸயம் பி³ப⁴ரல்லக்ஷணகாரைரேகதே³ஸேந
த³ர்ஸித: |

ஸ து ததா²ரூப: ப்ராயேண ஸர்வ ஏவ ப³க்ஷயமா³ணோ லக்ஷயே நி³க்ஷயதே |

ததா²ஹி - தீ³பகஸமாலோக்த்யாதி³வத³ந்யே³ப்யலங்காரா: ப்ராயேண வ்யங்க³யாலங்கா-

ராந்தரவஸ்த்வந்தரஸம்ஸ்பர்ஸிநோ த்³ரு³ஸ்யந்தே | யத: ப்ரத²மம் தாவத³திஸயோக்தி-
க³ர்⁴தா ஸர்வாலங்காரேஷு ஸக்யக்ரியா | க்³ரு³தைவ ச ஸா மஹாகவிபி:⁴ காமபி
காவ்யச்ச²விம் புஷ்யதி, கத²ம் ஹ்யதிஸயயோகி³தா ஸ்வவிஷயௌசித்யேந
க்ரியமா³ண

ஸதீ காவ்யே நோத்கர்ஷமா³வஹேத் | பா⁴மஹேநாப்யதிஸயோக்திலக்ஷணே யது³க்தம்

ஸைஷா ஸர்வைவ வக்ரோக்திரநயார்தோ² விபா⁴வ்யதே |

யத்நோ³ஸ்யாம் கவிநா கார்ய: கோ³ஸலங்காரோ³நயா விநா || இதி |

தத்ராதிஸயோக்திர்யமலங்காரமதி⁴திஷ்ட²தி கவிப்ரதிபா⁴வஸாத்தஸ்ய

சாருத்வாதிஸயயோகோ³ந்யஸ்ய த்வலங்காரமாத்ரதைவேதி ஸர்வாலங்காரஸரீர்ஸவீ-

கரணயோக்யத்வேநாபே⁴தோ³பசாராத்ஸைவ ஸர்வாலங்காரரூபேத்யயமேவார்தோ²சவக³-

ந்தவ்ய: | தஸ்யாஸ்சாலங்காராந்தரஸங்கீர்ணத்தவம் கதா³சித்³வாச்யத்வேந
கத³சித்³வ்ய-

ங்க³யத்வேந | வ்யங்க³யத்வமபி கதா³சித்ப்ராதா⁴ந்யேந கதா³சித்³கு³ணபா⁴வேந |

தத்ராத்த³யே பக்ஷே வாச்யாலங்காரமர்க: ³ | த்³விதீயே து த்⁴வநாவந்தர்⁴வ: |

த்ரு³தீயே து கு³ணீ⁴பூ⁴தவ்யங்க³யரூபதா |

அயம் ச ப்ரகாரோ³ந்யேஷாமப்யலங்காராணமஸ்தி, தேஷாம் து ந ஸர்வவிஷய: |

அதிஸயோக்தேஸ்து ஸர்வாலங்காரவிஷயோ³பி ஸம்ப⁴வதீத்யயம் விஸேஷ: | யேஷு

சாலங்காரேஷு ஸாத்ருஸ்யமுகேந தத்த்வப்ரதிலம்ப:4 யதா² ரூபகோபமாதுல்யயோகி³தா-

நித³ர்ஸநாதி³ஷு தேஷு க³ம்யமாநத⁴ர்மமுகே²நைவ யத்ஸாத்ருஸ்யம் ததே³வ
ஸோபா⁴திஸய-

ஸாவி ப⁴வதீதி தே ஸர்வே⁵பி சாருத்வாதிஸயயோகி³ந: ஸந்தோ கு³ணீபூ⁴தவ்ய-
ங்க³யஸ்யைவ விஷயா: | ஸமாஸோக்த்யாக்ஷேபபர்யாயோக்தாதி³ஷு து
க³ம்யமாநாம்ஸாவி-

நாபா⁴வேநைவ தத்த்வவ்யவஸ்தா²நாத்³கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க³யதா நிர்விவாதை³வ | தத்ர
ச

கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க³யதாயாமலங்காராணம் கேஷாஞ்சித³லங்காரவிஸேஷக³ர்⁴தாயாம்
நியம: |

யதா²வ்யாஜஸ்துதே: ப்ரேயோ⁵லங்காரக³ர்⁴தவே | கேஷாஞ்சித³லங்காரமாத்ரக³ர்⁴தாயாம்
நியம: | யதா² ஸந்தே³ஹாதீ³நாமுபமாக³ர்⁴தவே | கேஷாஞ்சித³லங்காராணம்
பரஸ்ப-

ரக³ர்⁴தாபி ஸம்ப⁴வதி | யதா² தீ³பகோபமயோ: | தத்ர தீ³பகமுபமாக³ர்⁴தவேந
ப்ரஸித்³தீ³ம் | உபமாபி கதா³சித்³தீ³பகச்சா²யாநுயாயிநீ | யதா² மாலோபமா |
ததா² ஹி ப்ரபா⁴மஹத்யா ஸிக²யேவ தீ³ப: இத்யாதெள³ ஸ்பு²டைவ தீ³பகச்சா²யா
லக்ஷயதே |

ததே³வம் வ்யங்க³யாம்ஸஸம்ஸபர்ஸே ஸதி சாருத்வாதிஸயயோகி³நோ ரூபகாதீ³யோ⁵
லங்காரா: ஸர்வ ஏவ கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க³யஸ்ய மார்க:³ | கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க³யத்வம் ச
தேஷாம் ததா²ஜாதீயாநாம் ஸர்வேஷாமேவோக்தாநுக்தாநாம் ஸாமாந்யம் |
தல்லக்ஷணே ஸர்வ

ஏவைதே ஸுலக்ஷிதா ப⁴வந்தி | ஏகைகஸ்ய ஸ்வரூபவிஸேஷக²நேந து ஸாமாந்ய-
லக்ஷணரஹிதேந ப்ரதிபாத³பாடே²நேவ ஸப்³தா³ ந ஸக்யந்தே தத்த்வதோ நிர்ஜ்ஞாதும்,
ஆநந்த்யாத் | அநந்தா ஹி வாக்³விகல்பாஸ்தத்ப்ரகாரா ஏவ சாலங்காரா: |

கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க³யஸ்ய ச ப்ரகாராந்தரேணாபி வ்யங்க³யார்தா²நுக³மலக்ஷணேந
விஷயத்வமஸ்த்யேவ | தத³யம் த்வநிநிஷ்யந்த³ரூபோ த்³விதீயோ⁵பி மஹாகவிவிஷ-

யோ⁵திரமணீயோ லக்ஷணீய: ஸஹ்ரு³தீ³யை: | ஸர்வதா²நாஸ்த்யேவ ஸஹ்ரு³தீ³யஹ்ரு³தீ³யஹா

ரிண: காவ்யஸ்ய ஸ ப்ரகாரோ யத்ர ந ப்ரதீயமாநார்த்²ஸம்ஸ்பர்ஸேந ஸௌபா⁴க்³யம்
|

ததி³த்³ம் காவ்யரஹஸ்யம் பரமிதி ஸூரிபி⁴ர்பா⁴வநீயம் |

முக்²யா மஹாகவிகி³ராமலங்க்ரு³திப்⁴ரு³தாமபி |

ப்ரதீயமாநச்சா²யைஷா பூ⁴ஷா லஜ்ஜேவ யோஷிதாம் || 37 ||

அநயா ஸுப்ரஸித்³தோ⁴ஶ்ப்யர்த: ² கிமபி காமநீயகமாநீயதே |

தத்³யதா² —

விஸ்ரம்போ⁴த்தா² மந்மதா²ஜ்ஞாவிதா⁴நே யே முக்³தா⁴க்ஷயா: கே⁵பி லீலாவிஸேஷா: |

அக்ஷுண்ணஸ்தே சேதஸா கேவலேந ஸ்தி²த்வகாந்தே ஸந்ததம் பா⁴வநீயா: ||

இத்யத்ர கே⁵பீத்யநேந பதே³ந வாச்யமஸ்பஷ்டமபி⁴த்³த⁴தா ப்ரதீயமாநம்

வஸ்த்வக்லிஷ்டமநந்தமர்பயதா கா சா²யா நோபபாதி³தா |

அர்தா²ந்தரக³தி: காக்வா யா சைஷா பரித்³ரு³ஸ்யதே |

ஸா வ்யங்க்³யஸ்ய கு³ணீபா⁴வே ப்ரகாரமிமமாஸ்ரிதா || 38 ||

யா சைஷா காக்வா க்வசித்³ர்தா²ந்தரப்ரதீதி³ரு³ஸ்யதே ஸ வ்யங்க்³யஸ்யார்த²ஸ்ய

கு³ணீபா⁴வே ஸதி கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க்³யலக்ஷணம் காவ்யப்ரபே⁴த³மாஸ்ரயதே | யதா² —

ஸ்வஸ்தா² ப⁴வந்தி மயி ஜீவதி தா⁴ர்தராஷ்ட்ரா: |

யதா² வா —

ஆம் அஸத்ய: உபரம பதிவ்ரதே ந த்வயா மலிநிதம் ஸீலம் |

கிம் புநர்ஜநஸ்ய ஜாயேவ நாபிதம் தம் ந காமயாமஹே ||

ஸப்³த³ஸக்திரேவ ஹி ஸ்வாபி⁴தே⁴யஸாமர்த்²யாக்ஷிப்தகாகுஸஹாயா ஸத்யர்த²-

விஸேஷப்ரதிபத்திஹேதுர்ந காகுமாத்ரம் | விஷயாந்தரே ஸ்வேச்சா²க்ரு³தாத்காகுமாத்ரா-

த்ததா²விதா⁴ர்த²ப்ரதிபத்த்யஸம்ப⁴வாத் | ஸ சார்த: ² காகுவிஸேஷஸஹாயஸப்³த³வ்யாபா-

ரோபாருடோ⁴ஶ்ப்யர்த²ஸாமர்த்²யலப்⁴ய இதி வ்யங்க்³யரூப ஏவ | வாசகத்வாநுக³மேநைவ

து யதா³ தத்³விஸரிஷ்டவாச்யப்ரதீதிஸ்ததா³ கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க்³யதயா ததா²விதா⁴ர்த²-

த்³யோதிந: காவ்யஸ்ய வ்யபதே³ஸ: | வ்யங்க்³யவிஸரிஷ்டவாச்யாபி⁴தா⁴யினோ ஹி

கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க்³யத்வம் |

ப்ரபே⁴த³ஸ்யாஸ்ய விஷயோ யஸ்ச யுக்த்யா ப்ரதீயதே |

விதா⁴தவ்யா ஸஹ்ரு³த³யைர்ந தத்ர த்⁴வநியோஜநா || 38 ||

ஸங்கீர்ணே ஹி கஸ்சித்³த்⁴வநேர்கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க³யஸ்ய ச லக்ஷயே த்³ரு³ஸ்யதே
மார்க: ³ | தத்ர யஸ்ய யுக்திஸஹூயதா தத்ர தேந வ்யபதே³ஸ: கர்தவ்ய: | ந
ஸர்வத்ர த்⁴வநிராகி³ணூ ப⁴விதவ்யம் | யதா²

பத்யு: ஸிரஸ்சந்த்³ரகலாமநேந ஸ்ப்ரு³ஸேதி ஸக்யா பரிஹாஸபூர்வம் |
ஸா ரஞ்ஜயித்வா சரணௌ க்ரு³தாஸீர்மால்யேந தாம் நிர்வசநம் ஜகா⁴ந ||
யதா² ச —

ப்ரயச்ச²தோச்சை: குஸுமாநி மாநிநீ விபக்ஷகோ³த்ரம் த³யிதேந லம்பி⁴தா |
ந கிஞ்சிதூ³சே சரணேந கேவலம் லிலேக² பா³ஷ்பாகுலலோசநா பு⁴வம் ||

இத்யத்ர நிர்வசநம் ஜகா⁴ந ந கிஞ்சிதூ³சே இதி ப்ரதிஷேத⁴முகே²ந வ்ய-
ங்க³யஸ்யார்த²ஸ்யோக்த்யா கிஞ்சித்³விஷயீக்ரு³தத்வாத்³ கு³ணீபா⁴வ ஏவ ஸோப⁴தே
| யதா³

வக்ரோக்திம் விநா வ்யங்க³யோ³ர்த²ஸ்தாத்பர்யேண ப்ரதீயதே ததா³ தஸ்ய
ப்ராதா⁴ந்யம் |

யதா² ஏவம் வாதி³நி தே³வர்ஷௌ இத்யாதௌ³ | இஹ பநருக்திர்⁴பங்க³யாஸ்தீதி
வாச்ய-

ஸ்யாபி ப்ராதா⁴ந்யம் | தஸ்மாந்நாத்ராநுரணநருபவ்யங்க³யத்⁴வநிவ்யபதே³ஸோ
விதே⁴ய: |

ப்ரகாரோ³யம் கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க³யோ³பி த்⁴வநிரூபதாம் |
த⁴த்தே ரஸாதி³தாத்பர்யபர்யாலோசநயா புந: || 40 ||

கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க³யோ³பி காவ்யப்ரகாரோ ரஸபா⁴வாதி³தாத்பர்யாலோசநே
புநர்த்⁴வநிரேவ ஸம்பத்யதே | யதா²த்ரைவாநந்தரோதா³ஹ்ரு³தே ஸ்லோகத்³வயே |
யதா² ச —

தூ³ராராதா⁴ ராதா⁴ ஸுப⁴க³ யத³நேநாபி ம்ரு³ஜத-
ஸ்தவைதத்ப்ராணேஸாஜக⁴நவஸநேநாஸ்ரு பதிதம் |
கடோ²ரம் ஸ்த்ரீசேதஸ்தத³லமுபசாரைர்விரம ஹே
க்ரியாத்கல்யாணம் வோ ஹிரிரநுநயேஷ்வேவமுதி³த: ||

ஏவம் ஸ்தி²தே ச ந்யக்காரோ ஹ்யயமேவ இத்யாதி³ஸ்லோகநிர்³தி³ஷ்டாநாம்
பதா³நாம் வ்யங்க³யவிஸிஷ்டவாச்யப்ரதிபாத³நே³ப்யதேத்³வாக்யார்த²பூ⁴தரஸாபேக்ஷயா
வ்யஞ்ஜகத்வமுக்தம் | நே தேஷாம் பதா³நாமர்தா²ந்நரஸங்க்ரமிதவாச்யத்⁴வநிப்⁴ரமோ
விதா⁴தவ்ய:, விவக்ஷிதவாச்யத்வாத்³தேஷாம் | தேஷு ஹி வ்யங்க³யவிஸிஷ்டத்வம்

வாச்யஸ்ய ப்ரதீயதே ந து வ்யங்க்யரூபபரிணதத்வம் | தஸ்மாத்த்வாக்யம் தத்ர
த்வநி:, பதாநி து குணீபூ⁴தவ்யங்க்யாநி | ந ச கேவலம் குணீபூ⁴தவ்யங்க்யா-
ந்யேவ பதாந்யலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்யத்வநேர்வ்யஞ்ஜகாநி யாவத³ர்²ந்தரஸங்க்ரமித்-

வாச்யாநி த்வநிப்ரபே⁴த³ரூபாண்யபி | யதா²த்ரவை ஸ்லோகே ராவண இத்யஸ்ய
ப்ரபே⁴தா³-

ந்தரரூபவ்யஞ்ஜகத்வம் | யத்ர து வாக்யே ரஸாதி³தாத்பர்யம் நாஸ்தி குணீபூ⁴த-
வ்யங்க்யை: பதை³ருத்³பா⁴ஸிதே⁵பி தத்ர குணீபூ⁴தவ்யங்க்யதைவ ஸமுதா³யத⁴ர்ம:
|

யதா² —

ராஜாநமபி ஸேவந்தே விஷமமப்யப்யுஞ்ஜதே |

ரமந்தே ச ஸஹ ஸ்த்ரீபி:⁴ குஸலா: க²லு மாநவா: ||

இத்யாதெள³ | வாச்யவ்யங்க்யயோ: ப்ராதா⁴ந்யாப்ராதா⁴ந்யவிவேகே பர: ப்ரயத்த்நோ
விதா⁴தவ்ய:, யேந த்வநிகு³ணீபூ⁴தவ்யங்க்யயோரலங்காராணம் சாஸங்கீர்ணே
விஷய:

ஸுஜ்ஞாதோ ப⁴வதி | அந்யதா² து ப்ரஸித்³தா⁴லங்காரவிஷய ஏவ வ்யாமோஹ: ப்ரவ-
ர்ததே | யதா² —

லாவண்யத்³ரவிணவ்யயோ ந க³ணித: க்லேஸோ மஹாந் ஸ்வீக்ரு³த்:

ஸ்வச்ச²ந்த³ஸ்ய ஸுக²ம் ஜநஸ்ய வஸதஸ்சிந்தாநலோ தீ³பித: |

ஏஷாபி ஸ்வயமேவ துல்யரமனாபா⁴வாத்³வராகீ ஹதா

கோ⁵ர்த²ஸ்சேதஸி வேத⁴ஸா விநிஹிதஸ்தந்வ்யாஸ்தநும் தந்வதா ||

இத்யத்ர வ்யாஜஸ்துதிரலங்கார இதி வ்யாக்யாயி கேநசித்தந்ந சதுரஸ்ரம்,
யதோ⁵ஸ்யாபி⁴தே⁴யஸ்யைத³லங்காரஸ்வரூபமாத்தரபர்யவஸாயித்வே ந ஸுஸ்லிஷ்டா
|

யதோ ந தாவத³யம் ராகி³ண: கஸ்யசித்³விகல்ப: | தஸ்ய ஏஷாபி ஸ்வயமேவ
துல்யரமனாபா⁴வாத்³வராகீ ஹதா இத்யேவம்விதோ⁴க்த்யநுபபத்தே: | நாபி
நீராக³ஸ்ய;

தஸ்யைவம்வித⁴விகல்பபரிஹாரைகவ்யாபாரத்வாத் | ந சாயம் ஸ்லோக:

க்வசித்³ப்ர³ந்த⁴ இதி ஸ்ருயதே, யேந தத்³ப்ரகரணாகு³தார்த²தாஸ்ய பரிகல்ப்யதே |

தஸ்மாத்³ப்ரஸ்துதப்ரஸம்ஸேயம் | யஸ்மாத்³நேந வாச்யேந குணீபூ⁴தாத்மநா
நிஸ்ஸா-

மாந்யகு³ணவலோபாத்⁴மாதஸ்ய நிஜமஹிமோத்கர்ஷஜநிதஸமத்ஸரஜநஜ்வரஸ்ய
விஸேஷஜ்ஞமாத்மநோ ந கஞ்சிதே³வாபரம் பஸ்யத: பரிதே³விதமேததி³தி ப்ரகாஸ்யதே
|

ததா² சாயம் த⁴ர்மகீர்தே: ஸ்லோக இதி ப்ரஸித்³தி:⁴ | ஸம்பா⁴வ்யதே ச தஸ்யைவ |
யஸ்மாத் —

அநத்⁴யவஸிதாவகா³ஹநமநல்பதீ⁴ஸக்திநா-
ப்யத்³ரு³ஷ்டபரமார்த²தத்த்வமதி⁴காபி⁴யோகை³ரிபி |
மதம் மம ஜக³த்யலப்³த⁴ஸத்³ரு³ஸப்ரதிக்³ராஹகம்
ப்ரயாஸ்யதி பயோநிதே:⁴ பய இவ ஸ்வதே³ஹே ஜராம் ||

இத்யநேநாபி ஸ்லோகேநைவம்விதோ⁴ஸ்பி⁴ப்ராய: ப்ரகாஸித ஏவ | அப்ரஸ்துத-
ப்ரஸம்ஸாயாம் ச யத்³வாச்யம் தஸ்ய கதா³சித்³விவக்ஷிதத்வம், கதா³சித்³விவக்ஷிதத்வம்,
கதா³சித்³விவக்ஷிதாவிவக்ஷிதத்வமிதி த்ரயீ ப்³ந்த⁴ச்சா²யா | தத்ர விவக்ஷித-
த்வம் யதா² —

பரார்தே² ய: பீடா³மநுப⁴வதி ப⁴ங்கே³ஸ்பி மது⁴ரோ
யதீ³ய: ஸர்வேஷாமிஹ க²லு விகாரோ⁵ப்யபி⁴மத: |
ந ஸம்ப்ராப்தோ வ்ரு³த்³தி⁴ம் யதி³ ஸ ப்⁴ரு³ஸமக்ஷேத்ரபதித:
கிமிக்ஷோர்தோ³ஷோ⁵ஸௌ ந புநரகு³ணயா மருப⁴வ: ||

யதா² வா மமைவ —
அமீ யே த்³ரு³ஸ்யந்தே நநு ஸுப⁴க³ருபா: ஸப²லதா
ப⁴வத்யேஷாம் யஸ்ய க்ஷணமுபக³தாநாம் விஷயதாம் |
நிராலோகே லோகே கத²மித்³மஹோ சக்ஷுரது⁴நா
ஸமம் ஜாதம் ஸர்வைர்ந ஸமமத்²வாந்யைரவயவை: ||

அநயோர்ஹி த்³வயோ: ஸ்லோகயோரிக்ஷுசக்ஷுஷ் விவக்ஷிதஸ்வரூபே ஏவ ந ச
ப்ரஸ்துதே | மஹாகு³ணஸ்யாவிஷயபதிதத்வாத்³ப்ராப்தபரபா⁴க³ஸ்ய கஸ்யசித்ஸ்வரூப-

முபவர்ணயிதும் த்³வயோரிபி ஸ்லோகயோஸ்தாத்பர்யேண ப்ரஸ்துதத்வாத் |
அவிவக்ஷித-
த்வம் யதா² —

கஸ்த்வம் போ:⁴ கத²யாமி தை³வஹதகம் மாம் வித்³தி⁴ ஸாகோ²டகம்
வைரா³யாதி³வ வக்ஷி, ஸாது⁴ விதி³தம் கஸ்மாதி³த³ம் கத்²யதே |
வாமேநாத்ர வடஸ்தமத்⁴வக³ஜந: ஸர்வாத்மநா ஸேவதே

ந ச்சா²யாபி பரோபகாரகரிணீ மார்க்³ஸ்தி²தஸ்யாபி மே ||

ந ஹி வ்ரு²க்ஷவிஸேஷேண ஸஹோக்திப்ரத்யுக்தீ ஸம்ப⁴வத இத்யவிவக்ஷிதாபி⁴தே⁴-
யேநைவானேந ஸ்லோகேந ஸம்ரு³த்³தா⁴ஸத்புருஷஸமீபவர்தினோ நிர்⁴நஸ்ய கஸ்யசி-
ந்மநஸ்விற: பரிதே³விதம் தாத்பர்⁴யேண வாக்யார்தீ²க்ரு³த்மிதி ப்ரதீயதே |
விவக்ஷிதத்வாவிவக்ஷிதத்வம் யதா² —

உத்பத²ஜாதாயா அஸோப⁴நாயா ப²லகுஸுமபத்ரரஹிதாயா: |

ப³த³ர்யா வ்ரு³த்திம் த³த³த்பாமார: போ:⁴ ஹஸிஷ்யஸே ||

அத்ர ஹி வாச்ச்யார்தோ² நாத்யந்தம் ஸம்ப⁴வீ ந சாஸம்ப⁴வீ | தஸ்மாத்³வா-
ச்சய்யங்க்³யயோ: ப்ராதா⁴ந்யாப்ராதா⁴ந்யே யத்நதோ நிரூபணீயே |

ப்ரதா⁴நகு³ணபா⁴வாப்⁴யாம் வ்யங்க்³யஸ்யைவம் வ்யவஸ்தி²தே |

காவ்யே உபே⁴ ததோ⁵ந்யத்³யத்தச்சித்ரமபி⁴தீ⁴யதே || 41

சித்ரம் ஸப்³தா³ர்²த²பே⁴தே³ந த்³விவித⁴ம் ச வ்யவஸ்தி²தம் |

தத்ர கிஞ்சிச்ச²ப்³த³சித்ரம் வாச்சயசித்ரமத: பரம் || 42 ||

வ்யங்க்³யஸ்யார்த²ஸ்ய ப்ராதா⁴ந்யே த்⁴வநிஸம்ஜ்ஞிதகாவ்யப்ரகார: கு³ணபா⁴வே து
கு³ணீ⁴பூ⁴தவ்யங்க்³யதா | ததோ⁵ந்யத்³ரஸபா⁴வாதி³தாத்பர்⁴யரஹிதம் வ்யங்க்³யார்த²விஸே-

ஷப்ரகாஸநஸக்திஸூந்யம் ச காவ்யம் கேவலவாச்சயவாசகவைசித்ர்யமாத்ராஸ்ரயேணே-

பநி³த³த⁴மா⁴லேக்²யப்ரக்²யம் யதா³பா⁴ஸதே தச்சித்ரம் | ந தந்முக்²யம் காவ்யம் |
காவ்யாநுகாரோ ஹ்யஸௌ | தத்ர கிஞ்சிச்ச²ப்³த³சித்ரம் யதா² து³ஷ்கரயமகாதி³ |
வாச்சயசித்ரம் தத: ஸப்³த³சித்ராத³ந்யத்³வ்யங்க்³யார்த²ஸம்ஸ்பர்⁴ஸரஹிதம்
ப்ராதா⁴ந்யேந

வாக்யார்த²யா ஸ்தி²தம் ரஸாதி³தாத்பர்⁴யரஹிதமுத்ப்ரேக்ஷாதி³ |

அத² கிமித³ம் சித்ரம் நாம ? யத்ர ந ப்ரதீயமாநார்த²ஸம்ஸ்பர்⁴: | ப்ரதீ-

யமானோ ஹ்யர்த²ஸ்த்ரிபே⁴த:³ ப்ராக்ப்ரத³ர்⁴ஸித: | தத்ர யத்ர வஸ்த்வலங்காராந்தரம்
வா

வ்யங்க்³யம் நாஸ்தி ஸ நாம சித்ரஸ்ய கல்ப்யதாம் விஷய: | யத்ர து ரஸாதீ³நா-
மவிஷயத்வம் ஸ காவ்யப்ரகாரோ ந ஸம்ப⁴வத்யேவ | யஸ்மாத்³வஸ்துஸம்ஸ்பர்⁴ஸிதா
காவ்யஸ்ய நோபபத்³யதே | வஸ்து ச ஸர்வமேவ ஜக³த்³க³தமவஸ்யம் கஸ்யசித்³ர்-
ஸஸ்ய பா⁴வஸ்ய வாங்க்³த்வம் ப்ரதிபத்³யதே அந்ததோ விபா⁴வத்வேந |
சித்தவ்ரு³த்திவி-

ஸோஷா ஹி ரஸாத்³ய:, ந ச தத்³ஸ்தி வஸ்து கிஞ்சித்³யந்ந சித்தவ்ரு³த்திவிஸோஷ-
முபஜநயதி தத்³நுத்³பாத்³நே வா கவிவிஷயதைவ தஸ்ய ந ஸ்யாத் கவிவிஷ-
யஸ்ச சித்ரதயா கஸ்சிந்நிரூப்யதே |

அத்ரோச்யதே — ஸுத்யம் ந தாத்³ரு³க்காவ்யப்ரகாரோ⁵ஸ்தி யத்ர ரஸாத்³நாம-
ப்ரதீதி: | கிம் து யதா³ ரஸபா³வாதி³விவக்ஷாஸூந்ய: கவி: ஸப்³தா³லங்கார-
மர்தா²லங்காரம் வோபநிப்³தா³நாதி ததா³ தத்³விவக்ஷாபேக்ஷயா ரஸாதி³ஸூந்யதார்த்²ஸ்ய
பரிகல்ப்யதே | விவக்ஷோபாரூட⁴ ஏவ ஹி காவ்யே ஸப்³தா³நாமர்த: ² | வாச்யஸாம-
ர்த்²யவஸோந வா கவிவிவக்ஷாவிரஹே⁵பி ததா²விதே⁴ விஷயே ரஸாதி³ப்ரதீதீர்ப்⁴வந்நீ
பரிதூ³ர்ப்³லா ப்⁴வதீத்யநேநாபி ப்ரகாரேண நீரஸத்வம் பரிகல்ப்ய சித்ரவிஷயோ
வ்யவஸ்தா²ப்யதே | ததி³த³முக்³தம் —

ரஸபா⁴வாதி³விஷயவிவக்ஷாவிரஹே ஸதி |

அலங்காரநிப்³ந்தோ⁴ ய: ஸ சித்ரவிஷயோ மத: ||

ரஸாதி³ஷு விவக்ஷா து ஸ்யாத்தாத்பர்யவதீ யதா³ |

ததா³ நாஸ்த்யேவ தத்காவ்யம் த்⁴வநேர்யத்ர ந கோ³சர: ||

ஏதச்ச சித்ரம் கவீநாம் விஸ்ரு³ங்க²லகி³ராம் ரஸாதி³தாத்பர்யமநபேக்ஷயைவ காவ்ய-
ப்ரவ்ரு³த்தித்³ர்ஸநாத்³ஸ்மாபி: ⁴ பரிகல்பிதம் | இதா³நீந்தநாநாம் து ந்யாய்யே
காவ்யநயவ்யவஸ்தா²பநே க்ரியமாணே நாஸ்த்யேவ த்⁴வநிவ்யதிரித்த: காவ்ய-
ப்ரகார: | யத: பரிபாகவதாம் கவீநாம் ரஸாதி³தாத்பர்யவிரஹே வ்யாபார
ஏவ ந ஸோப⁴தே | ரஸாதி³தாத்பர்யே ச நாஸ்த்யேவ தத்³வஸ்து யத³பி⁴மதரஸாங்க³தாம்
நீயமாநம் ந ப்ரகு³ணீப்⁴வதி | அசேதநா பி ஹி பா⁴வா யதா²யத²முசித-
ரஸவிபா⁴வதயா சேதநவ்ரு³த்தாந்தயோஜநயா வா ந ஸந்த்யேவ தே யே யாந்தி ந
ரஸாங்க³தாம் | ததா² சேத³முச்யதே —

அபாரே காவ்யஸம்ஸாரே கவிரேக: ப்ரஜாபதி: |

யதா²ஸ்மை ரோசதே விஸ்வம் ததே²த³ம் பரிவர்ததே ||

ஸ்ரு³ங்கா³ரீ சேத்கவி: காவ்யே ஜாதம் ரஸமயம் ஜக³த் |

ஸ ஏவ வீதரா³ஸ்சேந்நீரஸம் ஸர்வமேவ தத் ||

பா⁴வாநசேதநாநபி சேதநவச்சேதநாநசேதநவத் |

வ்யவஹாரயதி யதே²ஷ்டம் ஸுகவி: காவ்யே ஸ்வதந்த்ரதயா ||

தஸ்மாந்நாஸ்த்யேவ தத்³வஸ்து யத்ஸர்வாத்மநா ரஸதாத்பர்யவத: கவேஸ்ததி³-
ச்ச²யா தத்³பி⁴மதரஸாங்க³தாம் ந த⁴த்தே | ததோ²பநிப்³த⁴யமாநம் வா ந சாருத்வா-

திஸ்யம் புஷ்ணாதி | ஸர்வமேதச்ச மஹாகவீநாம் காவ்யேஷு த்³ரு³ஸ்யதே |
அஸ்மாபி⁴-

ரபி ஸ்வேஷு காவ்யப்ரபி³ந்தே⁴ஷு யதா²யத²ம் த³ர்ஸிதமேவ | ஸ்தி²தே சைவம் ஸர்வ
ஏவ

காவ்யப்ரகாரோ ந த்⁴வநித⁴ர்மதாமதிபததி ரஸாத்³யபேக்ஷாயாம் கவேர்கு³ணீபூ⁴தவ்ய-
ங்க்³யலக்ஷணே⁵பி ப்ரகாரஸ்தத³ங்க்³தாமவலம்ப்³த இத்யுத்தம் ப்ராக் | யதா³ து
சா⁶ஷு தே³வதாஸ்துதிஷு வா ரஸாத்³நாமங்க்³தயா வ்யவஸ்தா²நம் ஹ்ரு³த³யவதீஷு
ச

ஸுப்ரஜ்ஞககா³தா²ஸு காஸுசித்³வ்யங்க்³யவிஸிஷ்டவாச்யே ப்ராதா⁴ந்யம் தத³பி
கு³ணீபூ⁴த-

வ்யங்க்³யஸ்ய த்⁴வநிநிஷ்பந்த³பூ⁴தத்வமேவேத்யுத்தம் ப்ராக் | ததே³வமிதா³நீந்தநகவி-

காவ்யநயோபதே³ஸே க்ரியமாணே ப்ராத²மிகாநாமப்⁴யாஸார்தி²நாம் யதி³ பரம்
சித்ரேண

வ்யவஹார:, ப்ராப்தபரிணதீநாம் து த்⁴வநிரேவ காவ்யமிதி ஸ்தி²தமேதத் |

தத³யமத்ர ஸங்க்³ரஹ: —

யஸ்மிந் ரஸோ வா பா⁴வோ வா தாத்பர்யேண ப்ரகாஸதே |

ஸம்வ்ரு³த்த்யாபி⁴ஹிதௌ வஸ்து யத்ராலங்கார ஏவ வா ||

காவ்யாத்⁴வநி த்⁴வநிர்வ்யங்க்³யப்ராதா⁴ந்யைகநிபி³ந்த⁴ந: |

ஸர்வத்ர தத்ர விஷயீ ஜ்ஞேய: ஸஹ்ரு³த³யைர்ஜஹ: ||

ஸகு³ணீபூ⁴தவ்யங்க்³யை: ஸாலங்காரை: ஸஹ ப்ரபே⁴தை:³ ஸ்வை: |

ஸங்கரஸம்ஸ்ரு³ஷ்டிப்யாம் புநரப்யுத்³த³யோததே ப³ஹுதா⁴ || 43 ||

தஸ்ய ச த்⁴வநே: ஸ்வப்ரபே⁴தை³ர்கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க்³யேந வாச்யாலங்காரைர்ஸ
ஸங்கர-

ஸம்ஸ்ரு³ஷ்டிவ்யவஸ்தா²யாம் க்ரியமாணயாம் ப³ஹுப்ரபே⁴த³தா லக்ஷயே
த்³ரு³ஸ்யதே | ததா²ஹி

ஸ்வப்ரபே⁴த³ஸங்கீர்ண:, ஸ்வப்ரபே⁴த³ஸம்ஸ்ரு³ஷ்டோ கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க்³யஸங்கீர்ணே
கு³ணீபூ⁴தவ்ய-

ங்க்³யஸம்ஸ்ரு³ஷ்டோ வாச்யாலங்காராந்தரஸங்கீர்ணே வாச்யாலங்காராந்தரஸம்ஸ்ரு³ஷ்ட:
ஸம்ஸ்ரு³ஷ்டா-

லங்காரஸங்கீர்ண: ஸம்ஸுருஷ்டாலங்காரஸம்ஸுருஷ்டஸ்சேதி ப்ஹுதா⁴ த்வநி:
ப்ரகாஸதே |

தத்ர ஸ்வப்ரபே⁴த³ஸங்கீர்ணத்வம் கதா³சித³நுக்³ராஹ்யாநுக்³ராஹகபா⁴வேந | யதா²

—
ஏவம்வாதி³நி தே³வர்ஷௌ இத்யாதௌ³ | அத்ர ஹ்யர்த²ஸக்த்யத்³ப⁴வாநுரணந்ரூபவ்யங்க்ய-

த்வநிப்ரபே⁴தே³நாலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்யத்வநிப்ரபே⁴தோ³நுக்³ருஹ்யமாண:

ப்ரதீயதே | ஏவம்

கதா³சித்ப்ரபே⁴த³த்வயஸம்பாதஸந்தே³ஹேந | யதா² —

க்ஷணப்ராகு⁴ணிகா தே³வர ஏஷா ஜாயயா கிமபி தே ப⁴ணிதா |

ரோதி³தி ஸூந்யவல⁴க்³ருஹே³நுநீயதாம் வராகீ ||

அத்ர ஹ்யநுநீயதாமித்யேதத்³மர்தா²ந்தரஸங்க்ரமிதவாச்யத்வேந விவ-

க்ஷிதாந்யபரவாச்யத்வேந ச ஸம்பா⁴வ்யதே | ந சாந்யதரபக்ஷநிர்ணயே ப்ரமாண-

மஸ்தி | ஏகவ்யஞ்ஜகாநுப்ரவேஸேந து வ்யங்க்யத்வமலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்யஸ்ய

ஸ்வப்ரபே⁴தா³ந்தராபேக்ஷயா பா³ஹுஸ்யேந ஸம்ப⁴வதி | யதா² — ஸ்நிக்³த⁴ஸ்யாமல

இத்யாதௌ³ | ஸ்வப்ரபே⁴த³ஸம்ஸுருஷ்டத்வம் ச யதா² பூர்வோதா³ஹரண ஏவ |

அத்ர ஹ்யர்தா²ந்தர-

ஸங்க்ரமிதவாச்யஸ்யாத்யந்ததிரஸ்க்ருத்வாச்யஸ்ய ச ஸம்ஸர்க்³ | கு³ணீபூ⁴தவ்யங்க்ய-

ஸங்கீர்ணத்வம் யதா² — ந்யக்காரோ ஹ்யயமேவ மே யத³ரய: இத்யாதௌ³ | யதா²

வா —

கர்தா த்³பூதச்²லாநாம் ஜதுமயஸரணேத்³தீ³பந: ஸோ⁵பி⁴மாநீ

க்ருஷ்ணகேஸோத்தரீயவ்யபநயநபடு: பாண்ட³வா யஸ்ய தா³ஸா: |

ராஜா து:³ஸாஸநாதே³ர்கு³ருரநுஜஸதஸ்யாங்க³ராஜஸ்ய மித்ரம்

க்வாஸ்தே து³ர்யோத⁴நோ⁵ஸௌ கத²யத ந ருஷா த்³ரஷ்டுமப்யாக³க்தௌ ஸவ: ||

அத்ர ஹ்யலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்யஸ்ய வாக்யார்தீ²பூ⁴தஸ்ய வ்யங்க்யவிஸரிஷ்டவாச்யா-

பி⁴தா⁴யிபி:⁴ பதை:³ ஸம்மிஸ்தர்தா | அத ஏவ ச பதா³ர்தா²ஸ்ரயத்வே கு³ணீபூ⁴தவ்ய-

ங்க்யஸ்ய வாக்யார்தா²ஸ்ரயத்வே ச த்வநே: ஸங்கீர்ணதாயாமபி ந விரோத:⁴

ஸ்வப்ரபே⁴தா³ந்தரவத் | யதா²ஹி த்வநிப்ரபே⁴தா³ந்தராணி பரஸ்பரம் ஸங்கீர்யந்தே

பதா³ர்த²வாக்யார்தா²ஸ்ரயத்வேந ச ந விருத்³தா⁴நி |

கிம் சைகவ்யங்க்யாஸ்ரயத்வே து ப்ரதா⁴நகு³ணபா⁴வோ விருத்⁴யதே ந து வ்யங்க்ய-

பேதா³பேக்ஷயா, ததோ⁵ப்யஸ்ய ந விரோத⁴ | அயம் ச ஸங்கரஸம்ஸுரு³ஷ்டிவ்யவஹாரோ
ப³ஹூநாமேகத்ர வாச்யவாசகபா⁴வ இவ வ்யங்க்யவ்யஞ்ஜகபா⁴வே⁵பி நிர்விரோத⁴
ஏவ

மந்தவ்ய: | யத்ர து பதா³நி காநிசித்³விவக்ஷிதவாச்யாந்யநுரணநரூப-
வ்யங்க்யவாச்யாநி வா தத்ர த்⁴வநிகு³ணீ³பூ⁴தவ்யங்க்யயோ: ஸம்ஸுரு³ஷ்டத்வம் |
யதா² -

தேஷாம் கோ³பவதூ⁴விலாஸஸுஹ்ரு³தா³ம் இத்யாதௌ³ | அத்ர ஹி
விலாஸஸுஹ்ரு³தா³ம்

ராதா⁴ரஹ:ஸாக்ஷிணாம் இத்யேதே பதே³ த்⁴வநிப்ரபே⁴த³ரூபே தே ஜானே இத்யேதே ச
பதே³ கு³ணீ³பூ⁴தவ்யங்க்யரூபே |

வாச்யாலங்காரஸங்கீர்ணத்வமலக்ஷயக்ரமவ்யங்க்யாபேக்ஷயா ரஸவதி
ஸாலங்காரே கா்வ்யே ஸர்வத்ர ஸு³வ்யவஸ்தி²தம் | ப்ரபே⁴தா³ந்தராணாமபி கதா³சி-
த்ஸங்கீர்ணத்வம் ப⁴வத்யேவ | யதா² மமைவ —

யா வ்யாபாரவதீ ரஸாந் ரஸயிதும் காசித்தவீநாம் நவா
த்³ரு³ஷ்டிர்யா பரிநிஷ்டி²தார்த²விஷயோந்மேஷா ச வைபஸ்சித்³ |
தே த்³வே அப்யவலம்ப்ய விஸ்வமநிஸம் நிர்வரணயந்தோ வயம்
ஸ்ராந்தா நைவ ச லப்³த⁴மப்³தி⁴ஸயந த்வத்³ப⁴க்திதுல்யம் ஸுக²ம் ||

இத்யத்ர விரோதா⁴லங்காரேணர்தா²ந்தரஸங்க்ரமிதவாச்யஸ்ய த்⁴வநிப்ரபே⁴த³ஸ்ய
ஸங்கீர்ணத்வம் |

வாச்யாலங்காரஸம்ஸுரு³ஷ்டத்வம் ச பதா³பேக்ஷயைவ | யத்ர ஹி காநிசித்பதா³நி
வாச்யாலங்காரபா⁴ஞ்ஜி காநிசிச்ச த்⁴வநிப்ரபே⁴த³யுக்தாநி | யதா² —

தீ³ர்⁴கு⁴ர்வந் படு மத³கலம் கூஜிதம் ஸாரஸாநாம்
ப்ரத்யூஷேஷு ஸ்ப²டிதகமலாமோத³மைத்தீ³கஷாய: |
யத்ர ஸ்த்ரீணாம் ஹரதி ஸு³ரதக்³லாநிமங்கா³நுகூல:
ஸிப்ராவாத: ப்ரியதம் இவ ப்ரார்த²நாசா³கார: ||

அத்ர ஹி மைத்ரீபத³மவிவக்ஷிதவாச்யோ த்⁴வநி: | பதா³ந்தரேஷ்வலங்காராந்த-
ராணி |

ஸம்ஸுரு³ஷ்டாலங்காராந்தரஸங்கீர்ணே த்⁴வநிர்யதா² —
த³ந்தக்ஷதாநி கரணைஸ்ச விபாடிதாநி

ப்ரோத்³பி⁴ந்நஸாந்த³ரபுலகே ப⁴வத: ஸரீரே |

த³த்தாநி ரக்தமநஸா ம்ரு³க³ராஜவத்⁴வா

ஜாதஸ்ப்ரு¹ஹைர்முநிபி⁴ரப்யவலோகிதாநி ||

அத்ர ஹி ஸமாலோக்திஸம்ஸ்ரு¹ஷ்டேந விரோதா⁴லங்காரேண ஸங்கீர்ணஸ்யாலக்ஷய-

க்ரமவ்யங்க்³யஸ்ய த⁴வநே: ப்ரகாஸநம் | த³யாவீரஸ்ய பரமார்த²தோ வாக்யார்த²-
பூ⁴தத்வாத் |

ஸம்ஸ்ரு¹ஷ்டாலங்காரஸம்ஸ்ரு¹ஷ்டத்வம் ச த⁴வநேர்யதா² —

அபி⁴நவபயோத⁴ரரஸிதேஷு பதி²கஸ்யாமாயிதேஷு தி³வஸேஷு |

ஸோப⁴தே ப்ரஸாரிதக்³ரீவாணம் ந்ரு¹த்தம் மயூரவ்ரு¹ந்தா³நாம் ||

அத்ர ஹ்யுபமாருபகாப்⁴யாம் ஸப்³த³ஸக்த்யுத்³ப⁴வாநூரணந்ருபவ்யங்க்³யஸ்ய த⁴வநே:
ஸம்ஸ்ரு¹ஷ்டத்வம் |

ஏவம் த⁴வநே: ப்ரபே⁴தா: ³ப்ரபே⁴த³பே⁴தா³ஸ்ச கேந ஸக்யந்தே |

ஸங்க்²யாதும் தி³ங்மாத்ரம் தேஷாமித³முக்²தமஸ்மாபி: ⁴ || 44 ||

அநந்தா ஹி த⁴வநே: ப்ரகாரா: ஸஹ்ரு¹த³யாநாம் வ்யுத்தத்தயே தேஷாம் தி³ங்மாத்ரம்
கதி²தம் |

இத்யுக்தலக்ஷணே யோ த⁴வநிர்விவேச்ய: ப்ரயத்தநத: ஸத்³பி: ⁴

ஸத்தகாவ்யம் கர்தும் வா ஜ்ஞாதும் வா ஸம்யக்³பி⁴யுக்தை: || 45 ||

உக்தஸ்வரூபத்⁴வநிநி⁴ரூபணநிபுண ஹி ஸத்தகவய: ஸஹ்ரு¹த³யாஸ்ச நியதமேவ
காவ்யவிஷயே பராம் ப்ரகர்ஷபத்³வீமாஸாத³யந்தி |

அஸ்பு²டஸ்பு²ரிதம் காவ்யதத்த்வமேதத்³யதோ²தி³தம் |

அஸக்நுவத்³பி⁴ர்வ்யாகர்தும் ரீதய: ஸம்ப்ரவர்திதா: || 46 ||

ஏதத்³த⁴வநிப்ரவர்தநேந நிர்ணீதம் காவ்யதத்த்வமஸ்பு²டஸ்பு²ரிதம் ஸத்³ஸக்நு-
வத்³பி: ⁴ ப்ரதிபாத³யிதும் வைத்³ர்பீ⁴ கௌ³டீ³ பாஞ்சாலீ சேதி ரீதய: ப்ரவர்திதா: |

ரீதிலக்ஷணவிதா⁴யிநாம் ஹி காவ்யதத்த்வமேதத்³ஸ்பு²டதயா மநாக்ஸ்பு²ரிதமாஸீ-
தி³தி லக்ஷயதே தத்³த்ர ஸ்பு²டதயா ஸம்ப்ரத்³ர்ஸிதேநாந்யேந ரீதிலக்ஷணேந ந
கிஞ்சித் |

ஸப்³த³தத்த்வாஸ்ரயா: காஸ்சித்³ர்த²தத்த்வயுஜோ⁵பரா: |

வ்ரு¹த்தயோ⁵பி ப்ரகாஸந்தே ஜ்ஞாதே⁵ஸ்மிந் காவ்யலக்ஷணே || 47 ||

அஸ்மிந் வ்யங்க்³யவ்யஞ்ஜகபா⁴வவிவேசநமயே காவ்யலக்ஷணே ஜ்ஞாதே ஸதி

யா: காஸ்சித்³ப்ரஸித்³தா⁴ உபநாக³நிகாத்³யா: ஸப்³த³தத்த்வாஸ்யா: வ்ரு³த்தயோ
யாஸ்சார்த²-

தத்த்வஸம்ப்³த்³தா:⁴ கைஸிக்யாத³யஸ்தா: ஸம்யக்³நீதிபத்³வீமவதரந்தி | அந்யதா²
து தாஸாமத்³ரு³ஷ்டார்தா²நாமிவ வ்ரு³த்தீநாமஸ்யத்³தே⁴யத்வமேவ ஸ்யாந்நாநுப்³வஸித்³த⁴த்வ
|

ஏவம் ஸ்பு²டதயைவ லக்ஷணீயம் ஸ்வரூபமஸ்ய த்⁴வநே: | யத்ர ஸப்³தா³நாமர்தா²நாம்
ச

கேஷாஞ்சித்³ப்ரதிபத்த்³ரு³விஸேஷஸம்வேத்³யம் ஜாத்யத்வமிவ ரத்நவிஸேஷாணம்
சாருத்வமநா-

க்²யேயமவபா⁴ஸதே காவ்யே தத்ர த்⁴வநிவ்யவஹார இதி யல்லக்ஷணம்
த்⁴வநேருச்யதே

கேநசித்த³யுக்தமிதி நாபி⁴தே⁴யதாமர்ஹதி | யத: ஸப்³தா³நாம் ஸ்வரூபாஸ்ய-
ஸ்தாவத்³க்³லிஷ்டத்வே ஸத்யப்ரயுக்தப்ரயோக: ³ | வாசகாஸ்யஸ்து ப்ரஸாதோ³
வ்யஞ்ஜகத்வம்

சேதி விஸேஷ: | அர்தா²நாம் ச ஸ்பு²டத்வேநாவபா⁴ஸநம் வ்யங்க்³யபரத்வம்
வ்யங்க்³யாம்ஸ-

விஸரிஷ்டத்வம் சேதி விஸேஷ: |

தௌ ச விஸேஷௌ வ்யாக்²யாதும் ஸக்யேதே வ்யாக்²யாதௌ ச ப³ஹுப்ரகாரம் |
தத்³வ்யதிரிக்தாநாக்²யேயவிஸேஷஸம்பா⁴வநா து விவேகாவஸாத³பா⁴வமுலைவ |
யஸ்மா-

த³நாக்²யேயத்வம் ஸர்வஸப்³தா³கோ³சரத்வேந ந கஸ்யசித்ஸம்ப்⁴வதி |
அந்ததோ⁵நா-

க்²யேயஸப்³தே³ந தஸ்யாபி⁴தா⁴நஸம்ப்⁴வாத் | ஸாமாந்யஸம்ஸ்பர்ஸிவிகல்பஸப்³தா³-
கோ³சரத்வே ஸதி, ப்ரகாஸமாநத்வம் து யத³நாக்²யேயத்வமுச்யதே க்வசித்

தத்³பி காவ்யவிஸேஷாணம் ரத்நவிஸேஷாணமிவ ந ஸம்ப்⁴வதி | தேஷாம்
லக்ஷணகாரைவ்யாக்³ரு³தருபத்வாத் | ரத்நவிஸேஷாணம் ச ஸாமாந்யஸம்ப்⁴வநயைவ

மூல்யஸ்தி²திபரிகல்பநாத³ர்ஸநாச்ச | உப⁴யேஷாமபி தேஷாம் ப்ரதிபத்த்³ரு³விஸேஷஸம்வே-

த்³யத்வமஸ்த்யேவ | வைகடிகா ஏவ ஹி ரத்நதத்த்வவித: ³, ஸஹ்ரு³த³யா ஏவ ஹி
காவ்யாநாம் ரஸஜ்ஞா இதி கஸ்யாத்ர விப்ரதிபத்தி: |

யத்த்வநி³ர்தே³ஸ்யத்வம் ஸர்வலக்ஷணவிஷயம் பெள³த்³தா⁴நாம் ப்ரஸித்³த⁴ம்
தத்தநமதபரீக்ஷாயாம்

க்³ரந்தா²ந்தரே நிரூபயிஷ்யாம: | இஹ து க்³ரந்தா²ந்தரஸ்ரவணலவப்ரகாஸநம்
ஸஹ்ரு³த³ய-
வைமநஸ்யப்ரதா³யீதி ந ப்ரக்ரியதே | பெள³த்³த⁴மதேந வா யதா²ப்ரத்யக்ஷாதி³லக்ஷணம்
ததா²ஸ்மாகம் த்⁴வநிலக்ஷணம் ப⁴விஷ்யதி | தஸ்மால்லக்ஷணந்தரஸ்யாக⁴டநாத³ஸப்³தா³-

ர்த²த்வாச்ச தஸ்யோக்தமேவ த்⁴வநிலக்ஷணம் ஸாதீ⁴ய: | ததி³த³முக்³தம் —
அநாக்²யேயாம்ஸபா⁴ஸித்வம் நிர்வாச்ச்யார்த²தயா த்⁴வநே: |
ந லக்ஷணம், லக்ஷணம் து ஸாதீ⁴யோ⁵ஸ்ய யதோ²தி³தம் ||

இதி ஸ்ரீராஜாநகாநந்த³வர்த⁴நாசார்யவிரசிதே த்⁴வந்யாலோகே த்ரு³தீய உத்³த்³யோத:
||

Encoded by Rajani Arjun rajani_arjun@yahoo.com

dhvanyaloka 3

pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

